

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

REFLEXE TŘETÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY
AUTORY ÚVODNÍKŮ ČASOPISU DNEŠEK

Reflection of the Third Republic by the Editorials of Dnešek magazine

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Tomáš Pika

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Orság, Ph.D.

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem *Reflexe třetí Československé republiky autory úvodníků časopisu Dnešek* zpracoval samostatně, a že zde uvádím veškeré prameny, ze kterých jsem vycházel.
Celkový rozsah závěrečné práce činí 302 337 znaků.

V Olomouci dne 1. 5. 2019

Bc. Tomáš Pika

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své práce panu docentu Petru Orságovi za věcné připomínky a poznatky, které mi pomohly s vypracováním práce a také své rodině za podporu po celou dobu mého studia.

ANOTACE

Tato diplomová práce nese název Reflexe třetí Československé republiky autory úvodníků časopisu Dnešek. Jejím cílem je zjistit, jak reflektovali tito autoři svými texty období třetí Československé republiky. Toho bude docíleno naplněním dvou dílčích cílů. Prvním dojde ke zjištění, kterým tématům věnovali autoři úvodníků časopisu Dnešek nejvíce pozornosti. Druhým dílčím cílem je pak dáno za úkol vysledovat případnou reflexi konkrétních reálií spojených s Československem mezi lety 1946-1948. Sledovanými reáliemi budou: soudy s kolaboranty a protektorátní vládou, zákaz pravicových stran v ČSR, odsun sudetských Němců, parlamentní volby v roce 1946, zneužívání bezpečnostních složek státu komunisty a reflexe přístupových konferencí k Marshallovu plánu a československá neúčast na něm. Výsledkem práce tedy bude ucelený pohled na to, která témata pokládali autoři v jednotlivých letech za podstatná a jak skrze ně reflektovali období třetí Československé republiky.

Klíčová slova: Československo, třetí republika, časopis Dnešek, Ferdinand Peroutka, názory, socialismus

ANOTATION

This diploma thesis is entitled Reflection of the Third Republic by the Editorials of Dnešek magazine. Its aim is to find out how the authors of editorials have reflected the third Czechoslovak Republic with their texts. This will be achieved by fulfilling two secondary objectives. The first is to find out which topics have been the most observed by the editorials of Dnešek magazine. The second is to find out, if and how Dnešek magazine reflected specific events associated with Czechoslovakia between 1946-1948. The monitored events will be: courts with collaborators and protectorate government, ban on right-wing parties in Czechoslovakia, expulsion of Sudeten Germans, parliamentary elections in 1946, use of state security forces by the Communists and reflection of conferences of Marshall Plan and Czechoslovak non-participation. The result of the work will be a comprehensive view of which topics were considered by the authors in individual years as essential and how through them they reflected the period of the third Czechoslovak Republic.

Keywords: Czechoslovakia, third republic, Dnešek magazine, Ferdinand Peroutka, opinions, socialism

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 TŘETÍ ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA	12
1.1 OBECNĚ – MEZI PŘEDSTAVAMI A REALITOU.....	12
1.2 KOŠICKÝ VLÁDNÍ PROGRAM JAKO POLITICKÝ A SPOLEČENSKÝ ZÁKLAD TŘETÍ REPUBLIKY.....	14
1.2.1 Znárodnění.....	16
1.2.2 Zásahy do veřejné správy	16
1.2.3 Změny v politickém systému	17
1.2.4 Perzekuce a odsun sudetských Němců	20
2 IDEOLOGIE TŘETÍ REPUBLIKY.....	22
2.1 LIDOVÁ DEMOKRACIE A SOCIALISMUS	22
2.2 KOMUNISMUS A JEHO IDEOVÉ ZÁKLADY	24
2.3 KOMUNISMUS V ČESKOSLOVENSKU.....	25
3 KVĚTNOVÉ VOLBY 1946 A JEJICH DŮSLEDKY	27
3.1 PŘEDZVĚST ÚNOROVÉHO PŘEVRTATU	27
3.1.1 Důsledky voleb a Ľudácké spiknutí	28
4 ŽURNALISTIKA V OBDOBÍ TŘETÍ REPUBLIKY	31
4.1 SVAZ ČESKÝCH NOVINÁŘŮ	32
4.2 SNAHY O PROSAZENÍ NOVÉHO TISKOVÉHO ZÁKONA.....	33
4.3 ROLE SVAZU BĚHEM ÚNOROVÝCH UDÁLOSTÍ.....	35
5 ČASOPIS DNEŠEK	37
5.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA	37
6 REFLEXE TŘETÍ REPUBLIKY ÚVODNÍKY DNEŠKU	39
6.1 ÚVODNÍKY Z ROKU 1946.....	40
6.1.1 Politika	40
6.1.1.1 Edvard Valenta: Veliké maličkosti	40
6.1.1.2 Ferdinand Peroutka: Hlavní úkol naší politiky	41
6.1.1.3 Jiří Zhor: Proměny.....	42
6.1.1.4 Ferdinand Peroutka: Co se stalo	43
6.1.1.5 Josef Hudec: Povolební meditace	44
6.1.1.6 Josef Hudec: Slovo o přátelství	45
6.1.1.7 Karel Taraba: Kdo nám má vládnout?	45
6.1.1.8 František Kafka: Politická mapa Evropy	46
6.1.1.9 Dominik F. Tretera: Líc a rub	47
6.1.2 Společnost.....	48
6.1.2.1 Ferdinand Peroutka: Když spáč procitne... ..	48
6.1.2.2 Bedřich Müller: Smířlivě o Slovensku	49

6.1.2.3	Karel Taraba: Slováci hovoří s Čechem	49
6.1.2.4	MI: Hledání pravdy o Slovensku	50
6.1.2.5	Moravus: Česko-slovenská pozorování	51
6.1.2.6	Ferdinand Peroutka: Před Havlíčkovým jubileem	53
6.1.2.7	Jiří Brdečka: Protest či anarchie?.....	54
6.1.2.8	Ferdinand Peroutka: Co je to fašismus?.....	54
6.1.2.9	Ferdinand Peroutka: Co jest reakce	55
6.1.2.10	Josef Grňa: Nerozumíme si	56
6.1.2.11	František Humler: mluvil s komunistou	56
6.1.2.12	Antonín Klatovský: Svoboda v demokracii	57
6.1.3	Kultura.....	59
6.1.3.1	Ferdinand Peroutka: Po sjezdu spisovatelů.....	59
6.1.3.2	Ferdinand Peroutka: Rozkol v české kultuře?.....	59
6.1.3.3	Ferdinand Peroutka: Rozkol nebo jednota?	60
6.1.4	Hospodářství.....	62
6.1.4.1	Bohumil Janoušek: Co se píše o pracovní morálce.....	62
6.1.4.2	František Kafka: Spojité nádoby	63
6.1.4.3	Boško Vračarevič: Bilance druhé světové války	64
6.1.4.4	Karel Taraba: Jak stát ztrácel miliardy	64
6.1.5	Justice.....	65
6.1.5.1	Richard Gregor: Jak snášeti bezpráví?.....	65
6.1.5.2	Rudolf Bechyně: Národní soud	65
6.1.5.3	Vlastimil Louda: Kolem rozsudku nad tzv. protektorátní vládou	66
6.1.5.4	Justus: A právníci mlčí.	67
6.1.5.5	Albert Pražák: Stavme nové barikády!	68
6.1.5.6	Michal Mareš: Má obhajovací řeč	69
6.1.5.7	Ferdinand Peroutka: Pomoc!	70
6.2	SHRnutí ROKU 1946.....	72
6.2.1	Politika	72
6.2.2	Společnost.....	72
6.2.3	Kultura	73
6.2.4	Hospodářství.....	73
6.2.5	Justice	74
6.3	Úvodníky z ROKU 1947.....	75
6.3.1	Politika	75
6.3.1.1	Jan Kolár (Cato): Napodobíme Ameriku?	75
6.3.1.2	Antonín Klatovský: Dopis mladým přátelům	75
6.3.1.3	Ferdinand Peroutka: Jako kdyby.....	76
6.3.1.4	Jan Kolár (Cato): Po smlouvě s Polskem.....	77
6.3.1.5	Bedřich Golombek: Dvanáct hodin o retribuci	77
6.3.1.6	Bedřich Golombek: Sněmovna odchází na prázdniny	78
6.3.1.7	Bohumil Bílek: Tajná diplomacie v lidovládě	78
6.3.1.8	Jan Kolár (Cato): Jak dále?.....	79
6.3.1.9	František Loubal: Co jim vytýkáme?.....	80

6.3.1.10	František Humler: Sociální demokrat píše své straně	81
6.3.1.11	Karel Taraba: Nepříjemné otázky	82
6.3.1.12	František Kafka: O dobrý parlament	82
6.3.1.13	Harold J. Laski: Obnova komunistické internacionály?	83
6.3.1.14	Vlastimil Vrabec: Třicet let	84
6.3.1.15	František Kafka: Slovensko v přerodu.....	84
6.3.1.16	Ján Žák: Tragédia jednej strany	85
6.3.1.17	Antonín Klatovský: Naše politické strany a demokracie	86
6.3.1.18	Bohuslav Tvrdouh: Odbory a demokracie	87
6.3.2	Společnost.....	89
6.3.2.1	Ferdinand Peroutka: Chvála roku 1946	89
6.3.2.2	František Kafka: Svoboda a kázeň.....	90
6.3.2.3	Ferdinand Peroutka: Nekajícny článok	90
6.3.2.4	Ferdinand Peroutka: Proč?.....	91
6.3.2.5	Adam Hrabě: Pro svobodu tisku v USA	92
6.3.2.6	František Kafka: Revoluce pátého stavu.....	93
6.3.2.7	Myjavus: Čo sa nám na Čechov nepáči?	93
6.3.3	Kultura.....	95
6.3.3.1	KFK: Novinář.....	95
6.3.3.2	Jan Kolár (Cato): Evropská jednota a my	95
6.3.3.3	František Kafka: Dva.....	96
6.3.4	Hospodářství.....	98
6.3.4.1	Jan Bílý: Rozčilování není program	98
6.3.4.2	Jan Kolár: Vrstva, která přijde naposled	98
6.3.4.3	Jan Kolár (CATO): Hledači stezek	99
6.3.4.4	Bohumil Bílek: Běda, byty!	100
6.3.4.5	Bohumil Bílek: Běda, uhlí!	100
6.3.4.6	Jan Kolár (Cato): Plánování a krise	101
6.3.4.7	Vladimír Henzl: Marshallův plán a co potom?	102
6.3.4.8	Jaroslav Nový: Stíny americké finanční pomoci	102
6.3.4.9	Edvard Cenek: A přece tedy most	103
6.3.4.10	Bí: Rozpočet socializujícího státu + Platíme své vládce	104
6.3.4.11	Karel Doležal: Okolo cenového problému	106
6.3.5	Justice.....	107
6.3.5.1	Michal Mareš: Zvěst z Pankráce.....	107
6.3.5.2	Edvard Valenta: Soudce, agitátor a anonym	107
6.3.5.3	Jaroslav P. Blažek: Odtemněné kouty	108
6.3.5.4	Vlastimil Louda: Po skončení retribuční.....	109
6.3.5.5	Josef Trnečka: O právní pořádek	109
6.3.5.6	Edvard Valenta: Soudit partyzány?	110
6.4	SHRNUTÍ ROKU 1947.....	112
6.4.1	Politika	112
6.4.2	Společnost.....	113
6.4.3	Kultura.....	113

6.4.4	Hospodářství.....	114
6.4.5	Justice	114
6.5	ÚVODNÍKY Z ROKU 1948.....	115
6.5.1	Politika	115
6.5.1.1	František Humler: Co škodí socialismu?	115
6.5.1.2	František Kafka: Kdo bude kandidovat?.....	115
6.5.1.3	Karel Taraba: Ústavu!	117
6.5.1.4	Karel Taraba: Dva parlamenty?.....	117
6.5.2	Společnost.....	119
6.5.2.1	Jan Mašek: Proč je inteligence bez zájmu?.....	119
6.5.2.2	František Kafka: Národní povaha a dnešní situace	119
6.5.3	Hospodářství.....	121
6.5.3.1	Re: Hospodářská politika v nové ústavě	121
6.6	SHRnutí ROKU 1948.....	122
6.6.1	Politika	122
6.6.2	Společnost.....	122
6.6.3	Hospodářství.....	122
7	ZÁVĚR.....	123
8	SEZNAM ZKRATEK.....	132
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	133
	PRIMÁRNÍ PRAMĚNY	133
	SEKUNDÁRNÍ ZDROJE	136

ÚVOD

Období mezi lety 1945-1948 bylo v dějinách Československa zásadní. Na jedné straně se jednalo o období experimentu a víry v nový a lepší společenský a hospodářský systém. Současně se však také jednalo o období boje o demokracii a o zachování předválečné masarykovsko-humanistické tradice. Ačkoliv bychom tedy mohli třetí republiku nazvat pouhou krátkou epizodou v dějinách Československa, není radno ji opomíjet, protože je nositelkou mnoha – pro pozdější vývoj republiky – podstatných událostí.

Všechny tyto události reflektoval také dobový tisk. Ani tomu se ovšem nevyhnuly poválečné proměny. Mezi novináři se nacházela řada těch, kteří publikovali i v protektorátních podmínkách – ať už ze strachu z možné represe, tak také z vypočítavosti nad možným ziskem. Z toho důvodu byla hned po válce pozastavena činnost prakticky veškerého tisku a jednotliví novináři museli stanout před očistnou komisí, která rozhodovala, zda se budou moci své profesi věnovat i nadále. Mezi pozastavenými tituly bylo také prvorepublikové revue Přítomnost Ferdinanda Peroutky, která za protektorátu vycházela pod taktovkou Emanuela Vajtauera. Peroutka, který se odmítl na protektorátním vydávání Přítomnosti podílet, však plánoval na její předválečnou tradici znovu navázat i po válce. To mu bylo nakonec v roce 1946 povoleno, ovšem pod změněným názvem „Dnešek“. Ať už Přítomnost nebo Dnešek, oba tituly si udržovaly vysoký žurnalistický standart a jejich autoři svými články umně reflektovali události, které daná doba přinesla.

Právě proto se předmětem zkoumání této práce stane 95 úvodníků publikovaných ve dvou ročnících časopisu Dnešek. Hlavním cílem práce bude vysledovat, jak autoři těchto úvodníků, reflektovali období třetí Československé republiky. Tohoto hlavního cíle bude dosaženo na základě naplnění dvou dílčích cílů. Prvním dílčím cílem bude zjistit, jakým tématům věnovali autoři úvodníků časopisu Dnešek v jednotlivých letech 1946, 1947 a 1948 nejvíce pozornosti. Druhým dílčím cílem je pak dáno za úkol vysledovat případnou reflexi konkrétních reálií spojených s Československem mezi lety 1945-1948. Po nastudování tématu byly vybrány ty reálie, u kterých byl předpoklad, že pro jejich důležitost budou časopisem Dnešek sledovány. Jedná se o: soudy s kolaboranty a protektorátní vládou, zákaz pravicových stran v ČSR, odsun sudetských Němců, parlamentní volby v roce 1946, zneužívání bezpečnostních složek státu komunisty a reflexe přístupových konferencí k Marshallovu plánu a československá neúčast na něm. Zjištění v rámci jednotlivých cílů budou v práci doložena také konkrétními citacemi z úvodníků. Součástí dílčích cílů bude také snaha vysledovat názor konkrétních autorů na reflektované reálie.

Vzorek 95 úvodníků byl zvolen s ohledem na rozsah práce, kterým by nebylo možné pokrýt veškeré publikované texty Dnešku za dobu jeho trvání. Současně jsou úvodníky zvoleny s předpokladem, že jimi budou ve většině případů reflektovány důležité události třetí republiky, případně reálie, které redakce pokládala za podstatné v daný týden zmínit. Tento vzorek bude ještě dále očištěn od těch textů, které se svým obsahem nebudou vztahovat k tématu práce – tedy ke třetí Československé republice. V případě, že bude některý úvodník z práce vyřazen, bude toto vyřazení v závěru také vysvětleno.

Pro lepší přehlednost budou texty v rámci práce rozděleny do několika kategorií. Prvním členěním bude jejich rozdělení podle let, ve kterých byly publikovány. Budeme sledovat články ve třech letech, kdy časopis Dnešek vycházel. Konkrétně se bude jednat o roky 1946, 1947 a krátké období roku 1948, v rámci kterého vyšlo pouze sedm čísel. Přitom nebude hrát roli, v jakém ročníku časopisu se článek nachází – rozhodující bude datum jeho publikace. Pro lepší představu uveďme příklad: jako poslední článek v roce 1946 bude zařazen úvodník z dvojčísla 39 a 40 I. ročníku časopisu Dnešek, které vyšlo 19. prosince 1946. Následující úvodník 41. čísla I. ročníku z 2. ledna 1947, již bude zařazen do kategorie roku 1947. K tomuto členění bylo přistoupeno proto, že se jednotlivé ročníky neshodovaly s kalendářními roky. Když první číslo časopisu Dnešek vyšlo 27. března 1946, je závěrečným vydáním ročníku dvojčísla z 20. března 1947. Tím se jakoby uzavřel „rok časopisu Dnešek“. Pro naše účely je však lepší pracovat s kalendářními roky, z důvodu lepší komparace článků s konkrétními událostmi zkoumaných let.

Když úvodníky takto rozčleníme, začneme je v rámci těchto tří širokých kategorií řadit do užších, tematických kategorií. Vzhledem k obsahům úvodníků byly zvoleny kategorie Politika, Kultura, Společnost, Hospodářství a Justice. Do kategorie Politika budou zařazeny veškeré úvodníky, které se zabývají ať už domácími či zahraničními politickými tématy vázícími se k poválečnému Československu. Kategorie Kultura obsáhne veškeré texty vázící se nějakým způsobem ke kultuře – umění, psaní, atd. V kategorii Společnost budou zařazeny veškeré texty týkající se společenského života ve třetí republice – mezilidské vztahy, národnostní otázky, otázky ideologické. Hospodářská kategorie obsáhne veškeré úvodníky, věnující se převážně hospodářským tématům – plánovanému hospodářství, znárodnění, obchodu, rozpočtu atd. Nakonec do kategorie Justice budou zařazeny veškeré úvodníky, vázící se k fungování justice ve třetí republice, procesům s kolaboranty, protektorátní vládou, atd. Těmito pěti kategoriemi tedy obsáhneme základní tematické okruhy, v rámci kterých budeme sledovat, jakým tématům se autoři úvodníků nejvíce věnovali a jak na tyto konkrétní reálie nahlíželi.

Reflexe bude prováděna za užití tzv. přímé metody podle Miroslava Hrocha. Ta spočívá v získávání historických faktů bezprostředním zkoumáním pramene, v němž jsou tyto informace přímo obsaženy. Přistupujeme tedy k historickému prameni s tím, že se jedná o relevantní zdroj informací, který o historii přímo vypovídá. „*Přímá metoda je běžným a převažujícím postupem historikovy práce všude tam, kde jde o prostý popis skutečnosti. Pokud se historik omezí na otázku: jak se to stalo?, vystačí s rekonstrukcí historických událostí z pramenů pomocí přímé metody.*“¹ Pro její aplikaci je tedy nezbytně nutná volba kvalitního historického pramene. Vzhledem k cílům práce je časopis Dnešek za kvalitní pramen pokládán. Cílem práce totiž nebude tvrzení jednotlivých autorů úvodníků verifikovat, nýbrž pouze zprostředkovat jejich reflexi konkrétních událostí a situace ve třetí Československé republice, jako celku. I přesto bude v případě zjištění nesrovnalostí se současným poznáním historické vědy na tyto nedostatky poukázáno.

Z důvodu cílů práce nás nemusejí ani významně trápit limity, které se váží k tisku, jako k historickému prameni. Ten je ovlivněn skutečností, že je lidskou institucí, která je omylná a nedokonalá. Nebude totiž cílem práce zjistit, jak se konkrétní událost stala – o tom již vypovídá současná historická věda a bude o tom též pojednáno v teoretické části práce – ale jak byla tato událost reflektována autory úvodníků časopisu Dnešek. Jejich názory pak budou v práci doloženy konkrétními – kurzívou zvýrazněnými – citacemi. Výsledkem práce tedy bude ucelený pohled na to, která témata pokládali autoři v jednotlivých letech za podstatná a jak skrze ně refleктоvali období třetí Československé republiky.

Pro získání lepší opory při tvorbě praktické části práce bude využito také poznatků z její teoretické části. Ta bude rozdělena do pěti kapitol. V prvních dvou bude obecně představena třetí Československá republika, její systém, ideologie a poválečné směřování nastíněné Košickým programem. Třetí kapitola bude již věnována konkrétnímu tématu – květnovým volbám v roce 1946 a jejich důsledkům. V rámci této kapitoly bude zmíněn také – autory Dnešku sledovaný – povolební zásah komunistů proti vedení Demokratické strany na Slovensku. Čtvrtá kapitola bude pojednávat o vlivu Svazu českých novinářů na dobovou žurnalistiku – který se projevil zejména v během únorové krize roku 1948 – a v poslední páté kapitole bude ve stručnosti představen také časopis Dnešek.

¹ HROCH, Miroslav. Úvod do studia dějepisu. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. ISBN 14-383-85. s. 204.

1 TŘETÍ ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA

1.1 OBECNĚ – MEZI PŘEDSTAVAMI A REALITOU

„Jestliže jednou napíšete knihu o své zemi, dám jí název: Věčný začátek.

Nikdo, zejména ne malý národ, si nesmí dovolit nevidět fakta. A fakta

jsou taková, že naše svoboda za pouhých třicet let dvakrát dospěla

k největším národním katastrofám...“

(Ferdinand Peroutka, při zahájení vysílání RFE, 1951)

Pojem „třetí republika“ poprvé použila již v poválečné době skupina liberálně konzervativních intelektuálů sdružených okolo časopisů *Obzory*, *Vývoj* či *Nové prúdy*. Ti však byli postupně z českého povědomí vytěsněni a tak se pojem začal opět užívat teprve v nedávné době. Přitom právě tento pojem nejlépe vystihuje období mezi lety 1945-1948. Nejednalo se totiž o demokratický režim v pravém slova smyslu, současně se však také nejednalo o období ryzí diktatury, které následovalo až po únoru 1948.²

Období třetí Československé republiky bylo interpretováno různě. Komunisté ho dodnes vykládají, jako „přerůstání národně-demokratické revoluce v revoluci socialistickou.“ Tedy jako přechodné období vedoucí postupně až k únoru 1948. Naopak poúnoroví exulanti se v zásadě shodovali na názoru, že i přes zdání snahy o vytvoření lepšího společenského systému, se jednalo pouze o cestu do pekla, dlážděnou dobrými úmysly.³ Obecně lze hovořit o jakémsi intermezzu mezi dvěma významnými obdobími Československých dějin, ne nepodobnému období tzv. druhé republiky mezi Mnichovskou dohodou a vznikem Protektorátu Čechy a Morava na přelomu let 1938-1939. Obě období se vyznačovala snahou účtovat s minulostí, vyznáváním kolektivistických a národnostních ideálů či například závislostí a až nesvéprávnou podřízeností vůči některé zahraniční velmoci.⁴ I přes značnou podobnost však působí období třetí republiky stále pozitivněji, k čemuž zřejmě napomáhá psychologický efekt ponížení Mnichovskou dohodou, spojený se zánikem Československa.⁵ Přitom i během třetí republiky docházelo k reálnému teroru tisíců nevinných lidí, Němců i Čechoslováků, který končil často až fyzickou likvidací.⁶ V prvních poválečných týdnech

² VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 6.

³ DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000. *Obzor* (Prostor). ISBN 80-7260-046-x. s. 17.

⁴ Tamtéž. s. 17.

⁵ Tamtéž. s. 18.

⁶ Vzpomeňme příklady nehumánního zacházení při odsunu Němců, či obviňování lidí z kolaborace pouze na základě snahy o vlastní zisk.

například propuklo tak masivní vzednutí nacionálního a sociálního radikalismu, že docházelo k restrikci a diskriminaci v oblasti sociální, majetkové, profesionální i kulturní. Docházelo také k vyhlášení výjimečného stavu, suspendování občanských i politických svobod, rozsudkům státních soudů, popravám či mučením.⁷ Novinář a pozdější šéf mnichovské redakce Rádia Svobodná Evropa Pavel Tigrid k tomu napsal: „*Celý rok po 9. květnu 1945 táhly zemí nespravedlnost, surovost, malost a msta. Všechny schváleny a nejednou chváleny zmíněnými ministry, poslanci, předsedy a šéfy, komunisty stejně jako demokraty, hlavu státu nevyjímaje. Ve jménu „slovanského vlastenectví“, lidové či také socialistické nebo regulované demokracie, k větší slávě Národní fronty, revolučních vymožeností a tolika jiných nesmyslných nebo rovnou podvodných nálepek a hesel... (...) Zřejmě nám nevadilo, že lidová demokracie byl trapný pleonasmus...“⁸*

Ačkoliv se situace postupně uklidnila, málokdo z poškozených se zpětně dočkal satisfakce. Naopak lidem, kteří páchali tyto zločiny v šesti měsících od osvobození, byl vystaven pardon v podobě dekretu, který od 30. září 1938 až do 28. října 1945 stanovil beztrestnost každého jednání, které mělo směřovat k „obnovení národní samostatnosti“.⁹

Období mezi lety 1945-48 tak můžeme ve zkratce definovat jako období zápasu o demokracii. Jednalo se však o zápas prohraný, který vedl k následné bolševizaci celé země. Československo v tomto zápase podlelo několika tlakům. Tlaku poválečného celoevropského vývoje – posunu na politickém spektru doleva, trendu socializace a všeobecně sdílenému antiněmectví. Tlaku střeoevropského vývoje – přítomnosti sovětské armády na většině území tohoto regionu a rozkladu předválečného geopolitického a společenského řádu. A nakonec také tlaku čistě českého vývoje, který se vyznačoval celkově silným postavením komunistické strany¹⁰ a stále více rusofilsky naladěnou československou společností. To vše se stalo důvodem, proč se osvobozené Československo opět vrhlo do sítě nové totality.¹¹

⁷ DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-046-x. s. 18.

⁸ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 31.

⁹ Tamtéž. s. 31.

¹⁰ Na růstu jejích preferencí nesl vinu do značné míry také Edvard Beneš, který její činnost legitimizoval už v období první republiky.

¹¹ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 6-7.

1.2 KOŠICKÝ VLÁDNÍ PROGRAM JAKO POLITICKÝ A SPOLEČENSKÝ ZÁKLAD TŘETÍ REPUBLIKY

Ačkoliv se na konci války všeobecně deklarovala kontinuita s první republikou, poválečné Československo se od ní zásadně lišilo a to nejen svým územím – přišlo o Podkarpatskou Rus¹² – ale také vnitřní politikou a zahraničně-politickou orientací. Dílčí změny byly naznačeny již za války, například Edvardem Benešem v květnu 1941 v Oxfordu: „*Chce-li obnovená demokracie po této válce zabránit velkým sociálním otřesům a komunistickým povstáním, musí mít dost odvahy, aby provedla dalekosáhlé sociální a hospodářské změny shora. Kdybychom to chtěli vyjádřit heslovitě, museli bychom říci, že politická demokracie musí být doplněna demokracií hospodářskou a sociální.*“¹³

Faktické směřování země a její příklon k Sovětskému svazu, byl však definitivně stvrzen až dekrety prezidenta republiky a zejména pak schválením šestnáctibodového tzv. Košického vládního programu na oficiálním zasedání vlády 5. dubna 1945. Jednalo se o programový vládní dokument, který stanovoval základy budoucí podoby poválečného Československa, které se již mělo vyhnout prvorepublikovým nedostatkům a nerovnostem. Při tvorbě tohoto programu však zůstali londýnští exulanti zcela ve vleku komunistů, Nutno však doplnit, že v mnohých zásadních otázkách, které Košický vládní program řešil, byli nekomunisté často radikálnější než samotní komunisté. Jak ostatně uvedl Ferdinand Peroutka: „...*předjížděli komunisty zleva.*“¹⁴ To se týkalo jak národních socialistů – kteří v otázce vyhnání Němců z republiky hovořili dokonce o „*vylikvidování*“¹⁵ – tak i sociálních demokratů, jejichž předseda Bohumil Laušman v pamětech přiznal, že dokonce i předseda komunistů Klement Gottwald, nazval jeho návrh radikálního znárodnění „*šílenstvím, které komunisté nepodpoří.*“¹⁶ Košický vládní program navíc jasně stanovoval orientaci Československa na Sovětský svaz a to nejen politickou, ale i kulturní, hospodářskou a výchovnou – včetně výuky sovětských dějin a ruštiny, jako prvního

¹² Vláda se v Košickém vládním programu zavázala vyřešit otázku Zakarpatské Ukrajiny, kterou si začal nárokovat pro sebe Sovětský svaz, a to „*podle demokraticky projevené vůle karpato-ukrajinského lidu a v plném přátelství mezi Československem a Sovětským svazem.*“ (Košický vládní program, 1945). To ostatně vedlo k následnému odtržení této části Československa a jejímu připojení k Sovětskému svazu.

¹³ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 17.

¹⁴ Tamtéž. s. 21.

¹⁵ Stejnou rétoriku zastával také prezident Edvard Beneš.

¹⁶ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 22.

cizího jazyka.¹⁷ „*Vyjadřujíc neskonanou vděčnost českého a slovenského národa k Sovětskému svazu, bude vláda pokládat za neochvějnou vůdčí linii československé zahraniční politiky nejtěsnější spojení s vítěznou slovanskou velmocí na východě. (...) Vláda bude od počátku uplatňovat praktickou součinnost se Sovětským svazem, a to ve všech směrech - vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně...*“¹⁸

K tomu ostatně velmi napomáhala poválečná adorace slovanství. Důraz na něj se promítl do omezení aktivního a pasivního volebního práva na občany české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti. Současně se promítl také do poválečné orientace Československa – jako garant bezpečnosti už nefigurovaly válkou vysílené meziválečné mocnosti jako Anglie a Francie, které z pohledu Československa v této oblasti selhaly. Naděje obnovené republiky se naopak upnuly k Sovětskému svazu. Splátkou za jeho pomoc mělo být již zmíněné předání Podkarpatské Rusi.¹⁹ Ve skutečnosti k němu došlo z důvodu snahy o vytvoření společné hranice mezi ČSR a SSSR.²⁰

Košický vládní program s sebou současně přinášel příslib sociálních reforem, jako je nemocenská dovolená, příspěvky na děti či dostupnost vzdělání pro všechny. Některé ze slibů vlády se však brzy ukázaly naprostými chimérami. Ačkoliv Košický vládní program deklaroval opak,²¹ po osvobození, bylo zrušeno právo zakládat dílčí odbory. Naopak vznikla jednotná odborová organizace, ve které záhy získali moc komunisté a která hrála ve společnosti – ale i v politice coby nátlaková skupina – čím dál významnější roli. Stejně tak byla omezena svoboda spolčovací tím, že úřady nemusely povolit založení spolku, který neodpovídal veřejnému zájmu.²² V zásadě si tak komunisté – s posvěcením demokratických stran – připravovali v Československu půdu pro faktické převzetí moci.

¹⁷ *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků : podle podepsaného originálu doplněného a schváleného na 1. zasedání vlády 5. dubna 1945 v Košicích.* 3. vyd. (ve Svobodě 1.). Praha: Svoboda, 1974.

¹⁸ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 11.

¹⁹ Vebr hovoří o špatném výkladu situace ohledně odtržení Podkarpatské Rusi. Podle něj bylo o této věci rozhodnuto hned na začátku války Benešovým příslibem předání této oblasti.

²⁰ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 36.

²¹ *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků : podle podepsaného originálu doplněného a schváleného na 1. zasedání vlády 5. dubna 1945 v Košicích.* 3. vyd. (ve Svobodě 1.). Praha: Svoboda, 1974. s. 5.

²² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost.* [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 80-7106-709-1. s. 422.

1.2.1 ZNÁRODNĚNÍ

Viditelnými změnami oproti první republice, byly také hluboké přeměny strukturální. Vyhlášené znárodnění z roku 1945 – které bylo kromě Titovy Jugoslávie nejrozsáhlejším zásahem proti soukromému podnikání vůbec – zasáhlo přibližně tři čtvrtiny veškerého průmyslu a vedlo k faktické likvidaci velkopodnikatelské a zčásti také střední podnikatelské vrstvy.²³ Musíme zde připočítat též tzv. retribuční dekrety,²⁴ které byly silně zneužívány v politickém boji a staly se tak pákou k postihu nepohodlných lidí.²⁵ Byla vyvlastněna půda a majetek²⁶ nejen těch, kteří jsou v Košickém vládním programu nazýváni „nepřáteli a zrádci“, ale také půda a majetek německých a maďarských šlechticů, z nichž se značná část podílela na odboji proti nacistickému Německu. Tato půda měla být k dispozici Národnímu pozemkovému fondu, který ji měl následně přerozdělit Čechům, Slovákům a Ukrajincům žijícím na území republiky. Přednostně těm, kteří se zasloužili v národně osvobozeném boji. Zámky a letoviska pak měly sloužit podle programu všemu lidu.²⁷

1.2.2 ZÁSAHY DO VEŘEJNÉ SPRÁVY

Další důležitou změnou zakotvenou v Košickém vládním programu byl vznik tzv. národních výborů. Jednalo se o místní orgány státní správy, které zdaleka však neplnily pouze tuto svou funkci. Představovaly také důležitou součást propagandy režimu budovaného v Československu po roce 1945. V pátém oddíle Košického vládního programu, který o vzniku národních výborů pojednává, je kladen veliký důraz na skutečnost, že tyto nové orgány překlenují dávný rozpor mezi samosprávou a státní správou sjednocením obou těchto složek veřejné správy. Mělo se tedy jednat o symbolické odejmutí státní správy z rukou byrokracie a její vložení do rukou lidu a jeho zástupců.²⁸ Pravdou ovšem je, že představy o tom, jak mají národní výbory vypadat a jak dlouho mají působit, se napříč exilem lišily. Zatímco exilová vláda v Londýně považovala národní výbory za pouhé přechodné instituce,

²³ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 32.

²⁴ Velký i malý.

²⁵ Komunisty bylo, na základě těchto dekretů, bezdůvodně perzekvováno přibližně čtvrt milionu lidí. Sociální demokraté si sice v květnu 1947 vynutili ukončení platnosti těchto dekretů, jejich platnost však byla obnovena opět po převzetí moci komunisty v roce 1948.

²⁶ Bez náhrady.

²⁷ *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků : podle podepsaného originálu doplněného a schváleného na 1. zasedání vlády 5. dubna 1945 v Košicích*. 3. vyd. (ve Svobodě 1.). Praha: Svoboda, 1974. s. 26-31.

²⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 80-7106-709-1. s. 443.

kteří budou po čase nahrazeny řádnými orgány státní správy²⁹ – jak tomu bylo ostatně po první světové válce – komunisté v Moskvě s nimi počítali, jako s trvalým základem budoucí struktury státní správy. Ovšem skutečnost, že Košický vládní program již národní výbory jako „prozatímní“ neuvádí, potvrzuje, že západní exil, nebyl s to se při schvalování vládního programu prosadit.³⁰ Národní výbory pak tvořily správní orgány až do roku 1990.

1.2.3 ZMĚNY V POLITICKÉM SYSTÉMU

Košický vládní program a jemu předcházející dekrety prezidenta Edvarda Beneše,³¹ byly současně také výrazným zásahem do politického systému v Československu. Poválečný režim proklamoval návaznost na přerušenu státoprávní kontinuitu s první republikou. Stejnou měrou se však také snažil o zpřetrhání vazeb na původní liberálně-demokratický systém, kterým se první republika vyznačovala, a který dle představ mnohých obyvatel Československa v kritických chvílích selhal. Byla zde tedy značná snaha vymezit se vůči tomuto systému systémem novým, který byl nazýván „lidovou“ či „socializující“ demokracií.³² Tento posun znamenal poměrně rozsáhlé změny na poli politickém, hospodářském i obecně společenském. Socialismus byl podle historika Milana Drápaly chápán jako dějinná nutnost, a to i významnými osobnostmi, ze kterých se následně stali nejzarputilejší bojovníci proti komunismu. Byl jím také Ferdinand Peroutka. Ten v roce 1946 do obnovených Lidových novin (Svobodných novin) napsal: *„Musíme položit pevné základy „vyvíjejícího se socialistického státu“, musíme jednu stranu přesvědčit, že cesta do budoucnosti vede jen branou socialismu a že vše ostatní znamená ztratit se na pochodu...“*³³ V jiném vydání zase napsal: *„Politická i hospodářská pravda jest, že socialisace jednou zahájená se musí podařit. Politicky by její nezdar vyvolal osudné otřesy, hospodářsky by to byla katastrofa jako každé selhání ekonomického systému. Není již jiné cesty a inteligence musí po ní kráčet stejně odhodlaně jako dělnictvo.“*³⁴

²⁹ O tom svědčí také skutečnost, že prezident Edvard Beneš v dekretu č. 18/1944 Úř. věst. čsl., který Košickému vládnímu programu předcházel, hovoří o národních výborech jako o „prozatímních orgánech“. Byla zde představa národních výborů podobných těm, které byly zřízeny v roce 1918 – měly sloužit k překlenutí určitého období a pak být nahrazeny regulárními státními úřady. (Hledíková aj. 2007)

³⁰ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 80-7106-709-1. s. 443

³¹ Celkem jich bylo vydáno 143 – 45 za války v Londýně a zbylých 98 v obnovené republice.

³² DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-046-x. s. 18.

³³ PEROUTKA, Ferdinand. Nesrozumitelný dnešek. In *Svobodné noviny*. 1946. roč. 2. č. 23. s. 1.

³⁴ PEROUTKA, Ferdinand. 1945. In *Svobodné noviny*. 1946. roč. 2. č. 1. s. 1.

Tento nově utvářený systém se tedy musel nutně lišit od demokratických systémů, typických pro západní Evropu.³⁵ Československá „lidová demokracie“ mezi lety 1945-48 sice zachovávala – částečně formálně, ale i skutečně - ústavní instituce a jejich volbu, dělbu moci, politické a občanské svobody a práva, volnost pohybu a pracovního trhu, podobně jako v jiných západoevropských demokraciích. Zároveň však mnohé z těchto nezbytných znaků demokratického systému porušovala.³⁶ Z hlediska politiky je podstatné poukázat také na snižující se roli parlamentu, na kterou upozorňovali také mnozí autoři úvodníků Dnešku. O tom svědčí také skutečnost, že pro třetí republiku tak významný Košický vládní program, byl schválený už 4. dubna 1945 členy Fierlingerovy vlády a nikoliv celým parlamentem, který svou činnost obnovil až 28. října 1945.³⁷ Může se to jevit jako marginálnost, nicméně tímto krokem vznikla v otázce vládnutí v ČSR vážná a neodstranitelná trhlinka. Činnost parlamentu byla od té doby dlouhodobě podceňovaná, což završila únorová krize v roce 1948, kdy se parlament dokonce ani nesešel.³⁸

Významným a viditelným zásahem do politického systému Československa se stal vznik Národní fronty. Samotná myšlenka spadá již do období druhé světové války, kdy se podobná uskupení vytvářela jako sjednocení všech odbojových sil na okupovaných územích.³⁹ V poválečné Národní frontě byly povolené jen čtyři české a dvě slovenské⁴⁰ politické strany, které si pak uzurpovaly veškerou moc pro sebe. Tento systém byl stanoven IX. bodem Košického vládního programu, kterým byly současně zrušeny veškeré pravicové strany v Československu, včetně největší prvorepublikové Agrární strany. *„Odhodlána vykořenit fašismus politicky a morálně do všech důsledků, vyhlásí vláda zákaz všech fašistických stran a organizací a nedovolí obnovení v jakékoli formě těch politických stran, které se tak těžce provinily na zájmech národa a republiky (agrární strany, její odnože tzv. živnostenské strany, Národního sjednocení, jakož i těch stran, které v r. 1938 splynuly s lidovou stranou). (...) Politicky odpovědným funkcionářům jmenovaných stran, kteří se kompromitovali a těžce provinili na zájmech národa a republiky, bude zakázána politická*

³⁵ Československá lidová demokracie se pak také odlišovala od ostatních lidových demokracií.

³⁶ Budiž příkladem tzv. malý retribuční dekret, který byl snadno zneužitelný k postihu nepohodlných lidí, atd.

³⁷ Podobně tomu bylo při vydávání dekretů, což budilo dojem záměrného obcházení parlamentu prezidentem.

³⁸ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 32.

³⁹ KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948–1960*. Praha: Academia, 2012, 907 s. Historie. ISBN 978-80-200-2074-1. s. 9.

⁴⁰ „Národní frontu“ – tedy povolené politické strany – tvořily na české straně pouze Komunistická strana Československa, Československá strana lidová, Československá strana národně socialistická a Československá strana sociálně demokratická a na slovenské straně pak Demokratická strana a Komunistická strana Slovenska. Později v roce 1946 vznikly na Slovensku ještě Strana slobody a Strana práce.

*činnost a účast v organizacích demokratických stran.*⁴¹ Tím došlo k situaci, že 60% voličů z posledních československých voleb v roce 1935 se již nikdy nesetkalo se svými stranami a muselo si hledat jinou politickou orientaci.⁴² Navíc, ač bylo proklamováno zastoupení stran jako paritní, pravda byla opět jinde. Zatímco komunisté vytvořili dvě strany KSČ a KSS,⁴³ ostatním stranám nebyla podobná praxe povolena.⁴⁴ Pavel Tigríd proto charakterizoval Národní frontu slovy: „...nebyla ani národní, poněvadž z národa vyloučila jeho prvorepublikánskou politicky nejsilnější složku, a nebyla to ani fronta, ale uzavřený klub mluvčích vzájemně povolených stran, v němž se kupecky dohodovalo, co dodatečně muselo být schváleno vládou a parlamentem.“⁴⁵

Omezením počtu stran však došlo k vyostření stranické diferenciaci, která pronikala hlouběji do společnosti a tlačila komunisty do izolace. Vždy se jim však podařilo nalézt řešení v podobě přijatelného kompromisu či dohody s jinou stranou na společném postupu.⁴⁶

Strany Národní fronty také podměnily možnost vzniku nových politických subjektů svým souhlasem, čímž prakticky zamezily vzniku jakékoliv opozice. Nekomunistické strany uvnitř Národní fronty považovaly absenci opozice za pouhý přechodný jev, nezbytný pro politickou a hospodářskou rekonstrukci státu. Očekávaly však, že časem některá z nich přejde do opozice a vytvoří tak protiváhu vůči stávající vládě. Zde se však rozcházejí s komunisty, kteří chápali opozici jako otevřený boj proti politice Národní fronty, který není žádoucí. Neváhali by proto takovou stranu z Národní fronty vyřadit, či přímo postavit mimo zákon.⁴⁷

Opozici v Československu suplovaly jiné instituce – komunisty plně neovládaná občanská společnost, zájmové organizace a také sdělovací prostředky. V nich se sice často objevovaly kritické hlasy, ty však směřovaly spíše vůči konkrétním vládním rozhodnutím, než vůči programu a systému jako celku. Přitom hrála stále svou důležitou roli stranická příslušnost daného listu – noviny jedné strany útočily na funkcionáře jiné strany. Současně byla dodržována nepsaná dohoda, která v zásadě zamezovala kritice

⁴¹ *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků: podle podepsaného originálu doplněného a schváleného na 1. zasedání vlády 5. dubna 1945 v Košicích.* 3. vyd. (ve Svobodě 1.). Praha: Svoboda, 1974. s. 22-23.

⁴² VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 33.

⁴³ Komunistickou stranu Čech a Komunistickou stranu Slovenska

⁴⁴ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 34.

⁴⁵ TIGRID, Pavel. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu.* 2.vyd. (1.vyd.v Odeonu). Praha: Odeon, 1990. ISBN 80-207-0149-4. s. 205.

⁴⁶ KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948–1960.* Praha: Academia, 2012, 907 s. Historie. ISBN 978-80-200-2074-1. s. 17

⁴⁷ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 34. s. 11.

Sovětského svazu a jeho vnitřní a zahraniční politiky. Byť tedy tyto opoziční hlasy způsobovaly jisté potíže v Národní frontě, málokdy přerostly ve skutečnou krizi. Národní fronta byla totiž institucí, která díky svému složení byla příznivě uzpůsobena pro překonávání podobných konfliktů. Ostatně o tom svědčí také skutečnost, že do února 1948 nebyla nikdy vládě vyslovena nedůvěra.⁴⁸

1.2.4 PERZEKUCE A ODSUN SUDETSKÝCH NĚMČŮ

Nezbytné pro tuto práci je také přiblížit si problematiku odsunu Němců a Maďarů z Československa, kterému se některé úvodníky také věnovaly. K němu vláda v programu uvádí, že nechce trestat odnětím občanství a odsunem loajální Němce. Ty popisuje jako aktivní obránce Československé republiky, kteří byli pro svou loajalitu uvrženi do žalářů a koncentračních táborů anebo museli před německým a maďarským terorem uprchnout za hranice, kde se účastnili aktivního boje za obnovení Československa. Ostatním československým Němcům a Maďarům se však vláda rozhodla občanství zrušit.⁴⁹ S tím ostatně souvisí také konfiskace majetku, který byl v jejich držbě či správě – včetně akciových a jiných společností.⁵⁰ O tom, že se jednalo o důkladně promyšlený krok, jehož zásadní postavou byl Edvard Beneš, svědčí jedna z posledních depeší, ve které z Londýna informoval, že mezinárodně bude zřejmě schválen transfer pouze asi dvou milionů Němců, a proto by měla poválečná revoluce probíhat tak, aby zejména nacisty přiměla k útěku ze strachu. Samotnému odsunu mělo předcházet „obsazení a vyčištění“ velké části pohraničí.⁵¹ Odvolávání se v této věci na Postupimskou dohodu je přinejmenším nepřesné. O odsunu se píše pouze v jejím XIII. článku závěrečného prohlášení, kde se sice probíhající vypovídání Němců ze střední Evropy schvaluje, ale upozorňuje se, že má být prováděno „spořádaně a humánně“. To je samo o sobě nesmyslné, protože nucený odsun je už ze zásady nehumánní. O všech dalších podrobnostech, jako byly termíny či množství odsouvaného obyvatelstva, měla rozhodovat Spojenecká kontrolní rada. Z těchto důvodů byl odsun realizován ve dvou fázích – divoký a organizovaný. Ve skutečnosti však označení „divoký

⁴⁸ KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948–1960*. Praha: Academia, 2012, 907 s. Historie. ISBN 978-80-200-2074-1. s. 12-13.

⁴⁹ *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků: podle podepsaného originálu doplněného a schváleného na 1. zasedání vlády 5. dubna 1945 v Košicích*. 3. vyd. (ve Svobodě 1.). Praha: Svoboda, 1974. s. 18.

⁵⁰ *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků: podle podepsaného originálu doplněného a schváleného na 1. zasedání vlády 5. dubna 1945 v Košicích*. 3. vyd. (ve Svobodě 1.). Praha: Svoboda, 1974. s. 23.

⁵¹ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 34.

odsun“ není zcela přesné, protože i ten byl organizovaný státní správou. Podle Vebra se první vlna týkala 660 000 německých občanů, druhá vlna pak přibližně 2 250 000 obyvatel. V republice pak mělo zůstat pouze 240 000 Němců. Ti byli ovšem označeni za občany druhé kategorie, čímž prakticky přišli o svá občanská práva.⁵²

Odsun pak nepoškodil pouze samotné sudetské Němce, ale také republiku jako celek. Společenské vazby na sudetské Němce, které měly několikasetletou historii, byly náhle zpřetrhány. Československé hospodářství přišlo o značnou část zdravé a kvalifikované pracovní síly, která – jak ostatně bude dále v práci doloženo konkrétními články – v prvních poválečných letech citelně chyběla. Došlo také k ovlivnění politické situace v Československu – ačkoliv byli největšími iniciátory odsunu Zenklovi Národní socialisté, paradoxně jím nejvíce získali komunisté. Před volbami v roce 1946 totiž náhle zmizely téměř tři miliony hlasů, které mohly ještě významně zamíchat kartami v poválečném politickém vývoji Československa. Nakonec nemůžeme opomenout ani aspekt mravní, který zanechal v českých dějinách výraznou skvrnu, se kterou jsme se dodnes nedokázali plně vyrovnat. Kromě masakrů u Dobronína či Ústí nad Labem, úvodníky Dnešku reflektovaly zejména incident v České Kamenici. Ta byla na konci války obsazena partyzány a vojáky, kteří zde tyranizovali nejen německé, ale i české obyvatele. Tento incident se ostatně začal prošetřovat až díky reportážím redaktora Dnešku Michala Mareše.

⁵² VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 34-35.

2 IDEOLOGIE TŘETÍ REPUBLIKY

Abychom se mohli vůbec zamýšlet nad poválečným vývojem třetí Československé republiky a jeho reflexí v dobovém tisku, je třeba si také – alespoň v stručnosti – přiblížit ideologie a státní zřízení, které toto období definovaly. V této kapitole tedy bude pojednáno o lidové demokracii, socialismu a komunismu a jejich vývoji v Československu.

2.1 LIDOVÁ DEMOKRACIE A SOCIALISMUS

Ve srovnání s první republikou je období třetí republiky charakteristické hlubokými politickými a společenskými změnami, které jsme si ve stručnosti již výše přiblížili. Podstatný a často proklamovaný je především posun od kapitalismu a liberální demokracie k socialismu a lidové demokracii. Pro dobová pojednání o socialismu je typický sklon sledovat socialistickou ideu až k jejím počátkům. Zatímco marxisté tak činili pro interpretaci marxismu-leninismu coby vrcholu všech předcházejících filozofických snah, nemarxisté v množství a rozmanitosti počátků myšlenkových směrů spatřovali důkaz, že marxismus je jedinou možnou a dobově podmíněnou formou socialismu. Současně jim však historické odvozování sloužilo jako důkaz, že se marxistický socialismus k českému národu a československým poměrům nehodí.⁵³ I přes tyto rozpory lze obecně říci, že o socialistickém směřování Československa po roce 1945 se v politickém diskurzu prakticky nepochybovalo – jednalo se o něm jako o dané skutečnosti. Napovídalo tomu už samotné složení Národní fronty – mezi povolenými stranami se nacházela pouze jedna nesocialistická strana. Byla to katolická strana lidová, ale ani ta se tomuto směřování významně nebránila. Pouze využívala své výjimečnosti mezi ostatními stranami⁵⁴ a zdůrazňovala svou korigující funkci vůči dominantnímu „socialistickému bloku“.⁵⁵

Jako dějinná nutnost byl socialismus vnímán také významnými představiteli třetí Československé republiky. Mezi nimi můžeme opět poukázat na projevy Edvarda Beneše během války v Anglii či na poválečné – částečně i meziválečné – texty Ferdinanda Peroutky. Ten byl velkým obhájcem socialismu – toho, co dle něj tento pojem představoval –

⁵³ BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945-1948*. Praha: Argo, 2015, 520 s. Historické myšlení, svazek 68. ISBN 978-80-257-1399-0. s. 97.

⁵⁴ To bylo patrné zejména v období voleb v roce 1946, kdy si strana založila svou kampaň právě na skutečnosti, že je jedinou nesocialistickou stranou.

⁵⁵ BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945-1948*. Praha: Argo, 2015, 520 s. Historické myšlení, svazek 68. ISBN 978-80-257-1399-0. s. 96.

byť poukazoval na důsledky jeho inflačního užívání.⁵⁶ O definici socialismu a případné „obsazení“ tohoto pojmu pro kontrolu nad jeho dalším vývojem, se snažily prakticky všechny strany Národní fronty. Zatímco národní socialisté a částečně i lidovci se jej snažili obohatit o morální rozměr⁵⁷, kterým by navázali na základy Masarykovy první republiky, komunisté naopak viděli v socialismu primárně politický a hospodářský projekt. Nutno doplnit, že tyto snahy o definici socialismu z něj paradoxně spíše tvořily něco mlhavého a těžko uchopitelného.⁵⁸

Proto pro pochopení systému třetí republiky je lepší se obrátit k pojmu „lidová demokracie“, který se v českém prostředí s pojmem „socialismus“ do značné míry překrývá. Podle definice Brennerové existují dva výklady pojmu. První chápe lidovou demokracii jako přechodný systém, který měl vést až k socialismu. Druhý jej chápe jako stalinistický systém vlády jedné strany vedené Sovětským svazem.⁵⁹ Nový poválečný pojem „lidová demokracie“ implikoval zvláštní blízkost k lidu a souzněl se „spravedlností, sociálním pokrokem, ale i posílenou rolí státu“. Charakteristickým znakem tohoto státního zřízení, je vláda „Národní fronty“ – tedy vláda na základě omezeného stranického spektra. Pojem „lidově demokratický stát“ lze podle Brennerové definovat jeho několika charakteristickými rysy: zřizováním národních výborů, znárodněním velkých průmyslových podniků, vznikem polostátního a centrálně regulovaného hospodářství a přerozdělením zemědělské půdy ve prospěch bezzemků a malých rolníků, jako předstupněm kolektivizovaného zemědělství.⁶⁰

Podstatná je také definice slova „lid“ – z něj byly stranami účelově vydělovány určité sociální skupiny či jednotlivci. V otázce, kdo má patřit k lidu – tedy suverénovi držícímu moc – docházelo k častým politickým konfrontacím. Každá ze stran Národní fronty vystupovala proti snahám „konkurence“ o právní, ekonomické či politické omezení seberealizace těch vrstev, které přičítala k vlastnímu elektorátu. A protože nikdy nemohlo dojít k plné shodě, kdo všechno je slovem „lid“ zastupován, obecně se vyvozovalo, že k lidu nepatří pouze ten, kdo se neztotožňuje s žádnou ze čtyř stran Národní fronty.⁶¹

⁵⁶ Viz praktická část práce – úvodník Ferdinanda Peroutky s názvem Rozkol nebo jednota? Tématu „socialismu“ se významně věnoval také hned v úvodníku k prvnímu číslu časopisu Dnešek.

⁵⁷ Chápali morální obnovu republiky, jako základní předpoklad socialismu. Až v návaznosti na něj se zaměřovali také na témata hospodářské a politické přestavby.

⁵⁸ BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945-1948*. Praha: Argo, 2015, 520 s. Historické myšlení, svazek 68. ISBN 978-80-257-1399-0. s. 120.

⁵⁹ Tamtéž. s. 84.

⁶⁰ Tamtéž. s. 84.

⁶¹ Tamtéž. s. 93-96.

2.2 KOMUNISMUS A JEHO IDEOVÉ ZÁKLADY

Samotný název „komunismus“ vznikl poměrně pozdě a jak ve francouzštině, tak i v němčině a angličtině zobecněl až ve 40. letech 19. století. Dodnes neexistuje jeho obecně platná definice.⁶² To, co ve 20. století vešlo ve známost jako „komunismus“ je výslednicí mnoha vlivů. Oficiální ideologie Sovětského svazu a pozdějších dalších komunistických států byla primárně formována učením Karla Marxe a Friedricha Engelse. Tito zakladatelé učení, které dnes nazýváme marxismem, uznávali tři hlavní inspirační zdroje svého učení. Politicky je velmi ovlivnila osoba Maxmiliena Robespiera a další radikální francouzští politici z období Velké francouzské revoluce. Ekonomicky čerpali z Davida Ricarda a dalších teoretiků, kteří zkoumali mimořádné hnací síly ve výrobě a obchodě rozpoutané kapitalismem ve Spojeném království. Filozoficky je ovlivnily zejména Hegelovy spisy. Zde se setkávali s myšlenkami, že historie prochází třemi fázemi, které podmiňují způsob, jímž lidstvo myslí a jedná, přičemž společenské změny nejsou ryze povrchního charakteru, ale jsou cyklické. Obecně Hegel chápal historii jako sled kroků vedoucích ke stále lepšímu stavu lidstva.⁶³

Marxismus můžeme současně chápat jako druh náboženství. Marx i Engels sice shodně odmítali, že by věřící mohli být po smrti odměněni věčností ráje. Na druhou stranu však tvrdili, že budou schopni se svými následovníky vybudovat dokonalou společnost („ráj“) už během života na zemi. Navíc také počítali s určitým druhem „apokalypsy“ – tedy zhroucením starého systému, který měl být nahrazen systémem novým, dokonalým.⁶⁴

Kromě utopistických děl, marxismus čerpal také z Darwinova díla *O vzniku druhů přirozeným výběrem*, které vytvořilo představu o zápase, v němž jsou nižší formy života nahrazeny formami vyššími, což – přeneseně do představ radikálních bojovníků – znamenalo, že i ve společnosti musí dojít ke změně. Tento přístup byl oběma autorům mnohem bližší než Sociální darwinismus Herberta Spencera či přístup Augusta Comta, kteří shodně uváděli, že historická transformace vždy probíhala a bude probíhat progresivní cestou, na základě postupných evolučních, pokojných změn. Otcové Marxismu zkrátka zakládali své teorie na „třídním boji“, přičemž má proletariát (dělnická třída) sehrát klíčovou roli a přetvořit politiku, ekonomiku a kulturu celého světa.⁶⁵

⁶² SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8., s. 23.

⁶³ Tamtéž. s. 23.

⁶⁴ Tamtéž. s. 24.

⁶⁵ Tamtéž. s. 28.

2.3 KOMUNISMUS V ČESKOSLOVENSKU

Samotné symptomy, které by značily vznik Komunistické strany Československa, je nutné hledat u české Sociální demokracie. Ta zdaleka nebyla jednotnou stranou. Již na jejím XII. sjezdu bylo možné předvídat rozpad hnutí do dvou proudů – národně československého, který se hlásil k myšlence „budování státu“ a druhého početnějšího, složeného z přívrženců bolševiků a Kominterny.⁶⁶ Spor uvnitř strany začal v prosinci 1919, kdy levice přijala na ilegální konferenci „Programové prohlášení marxistické levice“ požadující: odvolání sociálně-demokratických ministrů z vlády,⁶⁷ svolání sjezdu a vstup do Kominterny. 21. září 1920 pak došlo ke vzniku deníku Rudé právo.⁶⁸ Na konci roku 1920 již konflikt kulminoval. Jeho významnou událostí byl tzv. boj o Lidový dům, který v září téhož roku zabrala levicová závodní rada. Ten byl nakonec – na popud vlastníka domu a předsedy Československé sociální demokracie Antonína Němce – obsazen policií, což následně vedlo k vyhlášení stávek, kterých se účastnilo na milion dělníků. Ačkoliv bylo cílem demonstrací převzetí majetků a výkonů státní moci, skončily nezdarem. Byly nakonec potlačeny ozbrojenou silou, přičemž zahynulo nejméně čtrnáct lidí.⁶⁹

Po procesech – ze kterých vyšli hlavní protagonisté pokusu o státní převrat jen s mírnými tresty vězení – se z mnohých z nich stali hrdinové. Na následném sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice) 15. – 16. května 1921 se sešlo na 569 delegátů zastupujících 350 000 stávajících levicových sociálních demokratů,⁷⁰ kteří zde ustavili Komunistickou stranu Československa.⁷¹ Pravdou ovšem je, že odštěpení k vytvoření názorově homogenní strany nepřispělo. Komunistická strana se i nadále zmítala ve vnitřních sporech. Kominternu neustále zasahovala – a to i dosti nevybíravě – do československých záležitostí. Nacházela při tom spojence v tzv. karlínské mládeži,⁷² jejímž zástupcům – Gotwaldovi a Reimanovi – se nakonec s její podporou⁷³ podařilo stát se členy exekutivy strany. To už vedení – v čele s Bohumilem Jílkem⁷⁴ – postupně

⁶⁶ NECHVÁTAL, Martin. *15.5. 1921 založení KSČ: ve službách Kominterny*. Praha: Havran, 2002. Dny, které tvořily české dějiny. ISBN 80-86515-13-3. s. 16-17.

⁶⁷ Byť se jednalo o vládu řízenou sociálnědemokratickým premiérem Vlastimilem Tusarem.

⁶⁸ Tedy nezávislého periodika na oficiálním deníku Československé sociální demokracie – Právu lidu.

⁶⁹ NECHVÁTAL, Martin. *15.5. 1921 založení KSČ: ve službách Kominterny*. Praha: Havran, 2002. Dny, které tvořily české dějiny. ISBN 80-86515-13-3. s. 19-24.

⁷⁰ KSČ byla počtem členů v poměru k velikosti obyvatelstva státu, nejsilnější na světě.

⁷¹ NECHVÁTAL, Martin. *15.5. 1921 založení KSČ: ve službách Kominterny*. Praha: Havran, 2002. Dny, které tvořily české dějiny. ISBN 80-86515-13-3. s. 30.

⁷² Jednalo se o skupinu komunistů okolo Klementa Gottwalda – v té době ještě příliš neznámému a tedy i nepřijímanému. (Nechvátal, 2002)

⁷³ Kominternu zaslala Otevřený list, ve kterém jasně podpořila Gottwaldovo křídlo strany.

⁷⁴ Pozdějším emigrantem a členem Agrární strany v exilu.

ztrácelo podporu. Naopak Gottwaldovo „zdravé jádro“, zformované již v Moskvě, se podílelo na převzetí stranických postů na úkor „jílkovců“. O vlivu Kominterny a směřování Komunistické strany Československa definitivně rozhodl V. sjezd KSČ. Na něm byl Jílek se svým křídlem strany definitivně odstaven z vedoucí funkce. Naproti tomu byl Gottwald okamžitě po sjezdu zvolen namísto Jílka generálním tajemníkem KSČ.⁷⁵ Tím se sice dostalo k moci nové, mladé jádro strany, současně však nastal pro KSČ největší odliv členstva. Mnoho z těchto „odrodilců“ se pak vracelo do Sociální demokracie, za posměchu sociálnědemokratických vůdců.⁷⁶ Stranu ostentativně opustila také levicová inteligence, zastoupená Olbrachtem, Malířovou, Vančurou, Horou či Majerovou a Seifertem. I přes tak masivní odchod členské základy volební podpora strany významně nepoklesla a KSČ si i po volbách podržela přibližně stejný počet mandátů.⁷⁷ Se stejným volebním výsledkem se strana setkávala až do jejího rozpuštění v roce 1938.⁷⁸

Navzdory desetiprocentnímu zisku je nutno doplnit, že Komunistická strana byla po celou dobu první republiky vnímána stále jako strana antisystémová a ve své podstatě protistátní. To se však změnilo po válce, kdy strana začala vystupovat více nacionalisticky, pro-republikově a tím – jak ostatně předložíme důkazy v praktické části – dokázala přesvědčit o své proměně v demokratickou stranu i spoustu vzdělaných osobností v Československu, které její důležitost v rámci Národní fronty až do roku 1948 bránily.

⁷⁵ NECHVÁTAL, Martin. *15.5. 1921 založení KSČ: ve službách Kominterny*. Praha: Havran, 2002. Dny, které tvořily české dějiny. ISBN 80-86515-13-3. s. 92.

⁷⁶ Ti charakterizovali odchod členů v roce 1921 a jejich návrat jako: „Cesta hochů na vandr.“ (Nechvátal, 2002)

⁷⁷ I ve volbách v roce 1935 si dokázali udržet svých 10 %.

⁷⁸ NECHVÁTAL, Martin. *15.5. 1921 založení KSČ: ve službách Kominterny*. Praha: Havran, 2002. Dny, které tvořily české dějiny. ISBN 80-86515-13-3. s. 92.

3 KVĚTNOVÉ VOLBY 1946 A JEJICH DŮSLEDKY

3.1 PŘEDZVĚST ÚNOROVÉHO PŘEV RATU

Významným tématem na stránkách časopisu Dnešek byly první poválečné volby 26. května 1946. Spojeneční vítězové se dohodli na tom, že v osvobozených státech rozhodnou o jejich dalším směřování svobodné volby. Ty měly proběhnout za standartních podmínek. O tom, že ne vždy tomu tak bylo, svědčily už volby v Jugoslávii v roce 1945, kde Josef Tito prosadil vznik jednotné kandidátky, kterou zajistil vítězství komunistů. Stejný postup však již Spojenci nedopustili – i přes snahy Sovětského svazu – v případě Maďarska⁷⁹, kde volby vyhrála s ohromným náskokem Malorolnická strana.⁸⁰ Výsledek maďarských voleb však byl pro komunisty varováním. V Československu, ale i v Polsku, byly chystané volby odloženy až na roku 1946. Taktika československých komunistů si přitom – po konzultacích s Moskvou – zakládala na posílení dominantního postavení KSČ. Byla zde značná snaha o získání co nejširší voličské základny – úkolem komunistů do března 1946 bylo získat až milion členů.⁸¹

Byly vytvářeny agitační dvojice, které obcházely domy s přihláškami a nabízely vstup do KSČ – a to za užití slibů i výhrůžek. Lidé tak vstupovali do strany, aniž by se více seznámili s jejím programem či se s ním dokonce ztotožnili.⁸² Každý z členů pak dostával konkrétní úkol. Docházelo k jejich organizování – častá byla například veřejná vystoupení a prohlášení, která měla propagandistický rozměr a měla budit dojem, že komunistů je hodně. Historik Vebr pak rozporuje také tezi, že volby v roce 1946 byly skutečně svobodné, podle západních měřítek. Jako první důvod uvádí samu redukci stran, kdy – jak už bylo zmíněno – značná část obyvatel přišla o svou stranu a musela si hledat alternativy. Navíc byly povoleny pouze ty strany, které v posledních svobodných volbách v roce 1935 končily až na 3. – 6. místě. Současně bylo zrušeno volební právo Němcům a Maďarům. A nakonec zde byla existence již zmíněného malého retribučního dekretu, kterým bylo možné prakticky volně odnímat volební právo nepohodlným občanům.⁸³ Dalším důvodem, proč nebyly volby podle Vebra svobodné, byl incident, který se odehrál v předvečer a v den voleb. Došlo totiž k přesunu sovětských vojsk z Rakouska a Maďarska do Východního Německa. Trasy přitom

⁷⁹ Vorošilov však v Maďarsku nedopustil samotnou vládu vítězné Malorolnické strany a donutil ji ke koalici s komunisty, kteří následně převzali důležité pozice ve státě.

⁸⁰ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 42.

⁸¹ Tamtéž. s. 44.

⁸² Tamtéž. s. 45.

⁸³ Tamtéž. s. 46.

vedly přes Československo. Komunističtí agitátoři přechodu vojsk čile využívali k výhrůžkám – o tom měl ostatně také informovat někdejší ministr spravedlnosti Prokop Drtina.⁸⁴ Navzdory tomu výsledky voleb překvapily – a to nejen doma, ale i v zahraničí. Z celkového počtu 7 345 105 voličů – účast ve volbách byla od roku 1946 povinná⁸⁵ – získali nejvíce hlasů komunisté (31,05%), druzí skončili národní socialisté (18,29%), třetí lidovci (15,64%), čtvrtá byla demokratická strana (14,07%)⁸⁶, pátí sociální demokraté (12,05%), šestí byli slovenští komunisté (6,89%) a o poslední dvě místa se s mizivými výsledky podělily Strana slobody a Strana práce, které byly vytvořeny komunisty z důvodu, aby snížily očekávaně vysoký výsledek Demokratické strany. Sám Peroutka v jednom ze svých úvodníků s názvem „Co se stalo“ – který bude dále v praktické části podrobněji rozebrán – reflektoval snahy komunistů o zlepšení svého výsledku, nicméně výsledek voleb hájil s tím, že tak výrazný náskok si komunisté nemohli získat podvodem. Všechny zvolené strany byly strany vládní, chyběla opozice. Komunisté, ve spojení se sociálními demokraty a Stranou práce měli však i přes to v Národní frontě většinu – a to 152 poslanců z 300. Výsledek voleb pro ně byl však zklamáním, zejména pak výsledek KSS. Jak ostatně řekl Gottwald na zasedání ÚV KSČ 30. května 1946: „Nemáme ještě vyhráno, boj půjde dál. My máme jenom výhodnější startovní pozice, ale s tím se spokojit nesmíme, nýbrž musíme se starat o to, aby příští volby dopadly tak, abychom to mohli vyprat v jedné vodě načisto.“⁸⁷

3.1.1 DŮSLEDKY VOLEB A LUDÁCKÉ SPIKNUTÍ

Slovenský výsledek komunisty zaskočil – s tak výrazným vítězstvím demokratů nepočítali. Proto hledali řešení, jak tento výsledek co nejvíce snížit. Posloužila jim k tomu existence exilových uskupení, která se snažila o opětovné osamostatnění Slovenska. Na konci druhé světové války odešlo ze Slovenska přibližně 5000 lidí spojených s ľudáckým režimem, kteří se obávali represí obnoveného státu. Na jejich základě vznikla v emigraci čtyři odbojová centra.⁸⁸ Slovenská StB sice potvrdila, že akce vedené těmito skupinami nejsou nijak nebezpečné, v příhodný okamžik však měly poskytnout komunistům, ovládajícím na Slovensku politickou policii, záminku k akci proti demokratickým silám. Příhodný okamžik

⁸⁴ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 47.

⁸⁵ Kdo neuposlechl, mohl dostat pokutu 10 000 korun či měsíc vězení. Volit nemuseli lidé nad 70 či prokazatelně nemocní.

⁸⁶ Byť ta drtivě zvítězila na Slovensku s 61,43% hlasů. (Veber, 2008)

⁸⁷ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 53.

⁸⁸ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: česko-slovenské vztahy 1945-1992*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1998. ISBN 80-88880-11-4. s. 98.

nastal právě po volbách v roce 1946. Už tehdy prováděly orgány ministerstva vnitra na Slovensku vyšetřování, které mělo souviset se stížnostmi na průběh voleb. V souhrnné zprávě pak bylo tendenčně poukázáno na to, že na Slovensku je oslavován Tiso a Demokratická strana (DS) je pouhou nástupnickou stranou Ludové strany (HLS). Pro předchozí neúspěchy očernit DS skrze osobu Josefa Tisa, bylo tentokrát účelově užito tzv. ľudácké spiknutí. To podle historika Jana Rychlíka skutečně existovalo, jeho propojení s vedením DS však bylo uměle vytvořené. Nejprve došlo ke kompromitaci místopředsedů DS Miloše Bugára a Jána Kempného, kteří byli obviněni z kontaktu s kurýrem jednoho z exilových ľudáckých vůdců⁸⁹ Rudolfem Komanderou, který souhlasil se spoluprací s komunisty a udal několik dalších osob, které byly následně zatčeny. Při výsleších zatčených bylo zjištěno, že tiskový tajemník místopředsedy vlády Jána Ursínyho Otto Obuch, pracoval za Slovenského státu v úřadě propagandy a navíc je ve spojení s dalším exilovým uskupením – Slovenským akčným výborem. Otto Obuch byl zatčen 23. září 1947. Byly provedeny prohlídky jeho kanceláře, kde byly nalezeny kompromitující materiály. Ve snaze se zachránit, souhlasil, že bude vypovídat proti Ursínymu podle přání Stb. Tedy stejně jako byl Komandera využit k diskreditaci Bugára a Kempného, posloužil Obuch k diskreditaci Ursínyho, který byl na základě jeho výpovědi obviněn z protistátní činnosti.⁹⁰ Ačkoliv Gottwald Ursínyho ujistil, že nepochybuje o jeho nevině, přesto požadoval z politických důvodů jeho demisi. Gottwaldovo rozhodnutí podpořil také prezident Beneš s tím, že Ursíny sice nespáchal trestný čin, přijetím Obucha se však dopustil vážné politické chyby. Ursíny tedy 30. října 1947 podal demisi.

V reakci na ni vyhledali představitelé DS pomoc národních socialistů (ČSNS) a Petra Zenkla, kterého informovali o skutečné podstatě krize. To vedlo k přenesení sporu také do Čech. Pražské vedení KSČ – na rozdíl od KSS – se necítilo natolik jisté, že by bylo schopno uchýlit se k plnému převzetí moci. Proto se rozhodlo raději pro kompromis. Toho bylo dosaženo na zasedání celostátní Národní fronty 17. - 18. listopadu 1947. Ve slovenském parlamentu měli mít komunisté svého předsedu a čtyři pověřence, demokraté zase místopředsedu a pět pověřenců.⁹¹ Pro DS byl tento kompromis ztrátou.

I přesto se stala slovenská krize důležitým obratem pro postoj českých nekomunistických stran. V září 1947 se komunisté pokusili o atentát na Petra Zenkla, Prokopa Drtinu a Jana Masaryka. V listopadu zase v Mostě vykonstruovali „protistátní spiknutí“, jehož cílem byla kompromitace ČSNS. Národním socialistům a lidovcům tak na

⁸⁹ Někdejší velitelem zpravodajského oddělení Hlinkovy mládeže Ladislavem Jankovičem.

⁹⁰ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: česko-slovenské vztahy 1945-1992*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1998. ISBN 80-88880-11-4. s. 103

⁹¹ Tamtéž. s. 110.

podzim náhle došlo, že komunisté představují značné nebezpečí, větší než případné ľudácké separatistické skupiny. Tím prakticky skončila existence českého nacionálního bloku vzniklého v létě 1946, který byl nahrazen blokem antikomunistickým. Ten společně vytvořily DS, ČSNS a ČSL. Krize znamenala také praktický konec socialistického bloku, protože pod vlivem slovenských událostí, bylo poraženo fierlingerovské křídlo v Sociální demokracii, předsedou strany byl zvolen Bohumil Laušman, který zastával centristické názory a byl ochotný podporovat v některých věcech také antikomunistický blok. Obě komunistické strany tím definitivně ztratily většinu v Ústavodárném národním shromáždění. Slovenská krize paradoxně vedla k většímu upevnění česko-slovenských vztahů na protikomunistické bázi. Povedlo se to však jen proto, že StB ještě neovládala justici a tedy nemohla uspořádat proces s představiteli DS, jaký se konal až v poúnorovém období. V předúnorovém soudu byli všichni obvinění odsouzeni – s ohledem na poúnorové procesy – k poměrně nízkým trestům.⁹²

Krize v zásadě urychlila kulminaci napětí v Národní frontě vedoucí ke střetu mezi demokraty a komunisty. Komunisté v následujících týdnech začali vyvolávat konflikt jak během zasedání vlády, tak i v mimovládním prostoru.⁹³ K rozbití vlády nakonec vedly poměry v SNB, kde byli na velitelské pozice dosazováni – namísto původních velitelů – komunisté. Ti tím získali nejen SNB, ale také sklady zbraní, od kterých měli tito velitelé klíče. To jim umožňovalo kdykoliv provést ozbrojený převrat.⁹⁴ Ve snaze tomuto zabránit prosadily tři nekomunistické strany vládní usnesení, kterým požadovaly ukončení těchto personálních výměn velitelů. V případě neuposlechnutí pak vyhrožovaly demisí svých ministrů.⁹⁵ Ta se stala realitou 20. února 1948. Po pětidenní intenzivní kampani komunistů a tlaku na prezidenta – k čemuž byly využity hrozby občanskou válkou, zásah Sovětů či tlak závodních rad – prezident nakonec souhlasil s Gottwaldovým řešením krize v podobě výměny nekomunistických ministrů svými dosazenými lidmi. Tím skončilo krátké – částečně ještě demokratické – období experimentu tzv. třetí Československé republiky.⁹⁶

⁹² RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: česko-slovenské vztahy 1945-1992*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1998. ISBN 80-88880-11-4. s. 111.

⁹³ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6. s. 192-210

⁹⁴ Tamtéž. s. 219.

⁹⁵ Tamtéž. s. 222-223.

⁹⁶ Tamtéž. 223.

4 ŽURNALISTIKA V OBDOBÍ TŘETÍ REPUBLIKY

Žurnalistika za třetí republiky byla značně ovlivněna předcházejícími obdobími druhé republiky a protektorátu. Je nutné ji tedy pozorovat i v tomto kontextu. V průběhu okupace došlo k pozastavení či propagandistickému využití řady prvorepublikových titulů. Řada novinářů byla uvězněna či dokonce popravena. Jiní zase začali, ať už ze strachu, přesvědčení či z vidiny zisku spolupracovat s nacisty. To vše se promítlo do poválečné československé žurnalistiky, které se budeme stručně věnovat v této kapitole.

Po oficiální kapitulaci Německa v Praze 9. května 1945, se začalo téměř okamžitě plánovat, jak bude poválečná žurnalistika v republice vypadat.⁹⁷ Setkání zástupců pražských redakcí 10. května 1945 bylo z důvodu příletu košické vlády přesunuto na následující den, kdy se jej zúčastnil také nový ministr informací, komunista Václav Kopecký společně s novináři z východního odboje. Byly zde položeny základy nového uspořádání poválečných československých médií i forma potrestání těch novinářů, kteří kolaborovali s nacisty.⁹⁸

Byly zakázány prakticky veškeré tiskoviny s výjimkou stranického tisku národních socialistů, sociálních demokratů, slovenských demokratů, lidovců a komunistů.⁹⁹ Ani ty však nesměly nadále užívat název, který měly v době Protektorátu.¹⁰⁰ Například stranický list národních socialistů se tak musel přejmenovat z Českého slova, na Svobodné slovo. Stejná situace nastala také v otázce Lidových novin, u kterých dokonce hrozilo, že po válce nebudou vůbec povoleny. Nakonec však povolení získaly a od května 1945 začaly opět vycházet pod názvem Svobodné noviny. Jejich vydavatelem však již nemohla být rodina Stránských – musely být převedeny do vlastnictví Sdružení kulturních organizací.

Václav Kopecký se pak snažil získat, co nejvíce novinářů pod svou kontrolu. Systém třetí republiky byl stále natolik demokratický, že si komunisté zkrátka nemohli dovolit působit na novináře silou. Kopecký si je tedy snažil zavázat pomocí nabídek moci a materiálních výhod. Na to řada z nich slyšela. Lákadlem pro ně mohla být také vidina, že se budou moci podílet na budování nového mediálního systému v Československu. Svým vstupem do této instituce však byli tito novináři – bez ohledu na původní stranickou příslušnost či orientaci – prakticky podřízeni komunistům, což se ostatně později také promítlo na jejich práci.¹⁰¹

⁹⁷ Nutno dodat, že představy o poválečném československém mediálním systému již vznikaly za Protektorátu.

⁹⁸ CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2863-9. s. 59.

⁹⁹ Tamtéž. s. 49.

¹⁰⁰ Tamtéž. s. 53-54.

¹⁰¹ Tamtéž. s. 55-56.

4.1 SVAZ ČESKÝCH NOVINÁŘŮ

Komunisty současně hodně zaujala představa zřízení jednotné novinářské organizace s povinným členstvím, kterou by byli schopní novináře kontrolovat a která by jim pomáhala prosazovat v tisku jejich zájmy. Podobná organizace již byla úspěšně vyzkoušena za války nacisty v protektorátu. Kontinuita s protektorátním Národním svazem novinářů (NSN) však měla být přerušena. Namísto toho byla vytvořena nová jednotná organizace sdružující novináře v Čechách a na Moravě, pro Slovensko byla vytvořena zvláštní organizace. Obě pak spojoval ústřední výbor. Dostala název Svaz českých novinářů (SČN) a byla přímo navázána na jednotné Revoluční odborové hnutí.¹⁰² Václavu Kopeckému zbývalo už pouze podřízení této organizace pod dohled jeho ministerstva. To však narazilo na odpor nejen části novinářů, ale také demokratických politiků. Průtahy okolo právního vymezení a schválení nového tiskového zákona – kterým by k podřízení novinářů ministerstvu informací bezesporu došlo – však Kopeckého nemusely významně trápit. Vedení svazu – stejně jako TOMI¹⁰³ – totiž bylo vůči němu velmi loajální a to i navzdory jejich složení, které působilo navenek politicky vyváženě. Propojení svazu a ministerstva přitom vnímal Kopecký jako klíčové. Spousta změn na poli médií, které ministerstvo realizovalo a které by mohly narazit na odpor demokratů, byly jednoduše obhájeny tím, že je iniciovali sami novináři.¹⁰⁴

Provizorní svaz však musel kromě svého právního vymezení současně řešit také řadu jiných témat. Jedním z hlavních bylo očištění novinářské obce od kolaborantů. Také bylo třeba řešit otázku materiálních potřeb pro administrativní provoz. Mimo to SČN také tlačil na vytvoření Vysoké školy politické a sociální, která by tvořila „nové novinářské kádry“ pro lidově demokratická média. Škola skutečně vznikla a to již v říjnu 1945, studenti však kurzy týkající se žurnalistiky mohli navštěvovat až od třetího ročníku. Takto „provizorně“ fungoval svaz až do 17. března 1946, kdy došlo k ustavujícímu valnému shromáždění Svazu českých novinářů, kterým byl SČN oficiálně vytvořen.¹⁰⁵

¹⁰² CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2863-9. s. 58-60.

¹⁰³ Tiskový odbor ministerstva informací hrál významnou roli při naplňování koncepce poválečných médií a jeho prestiž ještě stoupla, když se stal jediným tiskovým odborem pro všechna ministerstva. Toho ostatně využívalo vedení svazu, které bylo s TOMI personálně provázáno, a které mohlo své záležitosti řešit přímou intervencí u jednotlivých ministrů, namísto zdoluhavých byrokratických postupů. (Cebe, 2015)

¹⁰⁴ CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2863-9. s. 57.

¹⁰⁵ Tamtéž. s. 65-66.

4.2 SNAHY O PROSAZENÍ NOVÉHO TISKOVÉHO ZÁKONA

Návrhy na podobu nového tiskového zákona přednesli novináři poprvé na již zmíněné konferenci zástupců pražského tisku 11. května 1945. Ministerstvo informací proto pověřilo Jana Hrabánka – coby dlouholetého odborníka na mediální právo a právního referenta TOMI – aby připravil návrh osnovy o „zatímní úpravě poměrů v tisku, postavení redaktorů a svazu novinářů“.¹⁰⁶ Schválení nového tiskového zákon byl klíčový především pro SČN, protože měl zákonně potvrdit jeho postavení v obnoveném státě.

Tento návrh prozatímní úpravy poměrů v tisku byl připraven již v srpnu 1945. Měl být vydán formou dekretu prezidenta republiky, snad aby se vyhnul zdoluhavému a očekávaně kritickému projednávání v parlamentu. Odpor – zejména demokratických poslanců – se dal přitom předpokládat. Oproti předválečným tiskovým poměrům, mělo dojít k celé řadě změn. Nastíňovala je již samotná preambule návrhu: „*Tisk periodický je důležitým prostředkem pro informování veřejnosti, pro státně politickou a kulturní výchovu občanstva a pro tvorbu veřejného mínění. Jeho vydávání je zodpovědnou službou veřejnosti. Musí být proto předmětem národního a státního zájmu a nemůže se státi nástrojem soukromého výdělečného podnikání ani tlumočnickem soukromých zájmů jednotlivců nebo skupin. Redaktoři musí býti osoby občansky bezúhonné, ke svému povolání všestranně připravené a národně a politicky naprosto spolehlivé...*“¹⁰⁷

Návrhem bylo tedy nejprve stanoveno, kdo může vydávat periodický a neperiodický tisk. Také byly stanoveny povinnosti vydavatelů, specifikovaná úloha tiskového odboru ministerstva informací a postavení redaktorů a šéfredaktorů. Avšak od chvíle, kdy byl dán návrh k meziministerským jednáním, narážel na očekávaný odpor zástupců demokratických politických stran, kteří nesouhlasili s řadou úprav.¹⁰⁸ Svůj podpis odmítl pod návrh zákona připojit také prezident Beneš a dlouho otáleli také slovenští zástupci, kteří s přijetím zákona nakonec souhlasili po řadě připomínek, které k němu vnesli.¹⁰⁹ Ani to však nepomohlo k jeho schválení, což ministerstvo informací nakonec dovedlo k přesvědčení, že je zákon

¹⁰⁶ CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2863-9. s. 127.

¹⁰⁷ HUDEC, Vladimír a kol. *Z historie naší novinářské organizace (1877-1987)*. Olomouc: Novinář, 1987. s. 81-82.

¹⁰⁸ Problém spočíval v omezení vydavatelů periodického tisku i úloze TOMI, který měl právo vydávání „z důvodu veřejného zájmu“ zakázat. Je třeba doplnit, že TOMI spadal pod ministerstvo informací vedené Kopeckým – tedy prakticky pod vliv komunistů – čímž získávalo toto ministerstvo značné pravomoci.

¹⁰⁹ Prosadili si například vytvoření samostatného svazu novinářů, kterého spojovala se Svazem českých novinářů vytvořená ústřední organizace.

jako celek neprůchodný a že namísto snahy o prosazení jednoho velikého zákona, je lepší rozdělit jej na dva samostatné zákony, které budou schvalovány odděleně.

Prvním byla osnova zákona o tisku, kterou se do února roku 1948 nepodařilo prosadit. Nutno však opět doplnit, že řadu opatření, která se ministerstvu informací nepodařilo prosadit zákonem, realizovalo prostřednictvím svých vyhlášek a nařízení, přičemž mělo oporu ve vedení SČN.¹¹⁰ Druhým pak byla osnova zákona o postavení redaktorů a svazech novinářů, která se již nesetkala v Národní frontě s takovým odporem. I přesto také k druhému návrhu zákona probíhalo dlouhé připomínkové řízení a rozpravy ve vládě. Ta však nakonec osnovu 30. dubna 1946 schválila a Kopecký tak mohl zákon předložit Ústavodárnému národnímu shromáždění – tedy parlamentu, který svými připomínkami prodloužil projednávání zákona ještě o další rok.¹¹¹ K jeho schválení však nakonec došlo 28. března 1947. Z jeho obsahu byly vyzdvihovány zejména nepřítomnost cenzury, ochrana titulu redaktor, hospodářské a sociální zabezpečení žurnalistické profese či znemožnění komercializace tisku. Zajímavé při tom je, že se žádný z poslanců nezamyslel nad možnými negativními důsledky paragrafu devět, který podmínil výkon novinářské profese členstvím ve Svazu českých novinářů. Tohoto paragrafu ostatně komunisté využili během únorových událostí, kdy se vyloučením ze svazu¹¹² zbavili mnoha nepohodlných novinářů – včetně již zmíněného Peroutky, který z něj byl vyloučen 25. února 1948.¹¹³

¹¹⁰ HUDEC, Vladimír a kol. *Z historie naší novinářské organizace (1877-1987)*. Olomouc: Novinář, 1987. s. 82.

¹¹¹ CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2863-9. s.133.

¹¹² S pomocí akčního výboru svazu novinářů.

¹¹³ Den na to byl vyloučen také ze Syndikátu českých spisovatelů.

4.3 ROLE SVAZU BĚHEM ÚNOROVÝCH UDÁLOSTÍ

Jak už ostatně bylo dříve naznačeno, Svaz českých novinářů – který hrál ve třetí republice v médiích klíčovou roli – sehrál svůj důležitý part také při únorových událostech roku 1948. Odpověď na otázku, na čí stranu se svaz při střetu komunistů a demokratů postaví, byla zřejmá už z událostí, které únoru předcházely. Směřování SČN je patrné již od května 1945, kdy se do jeho čela prosadili novináři spojení s Komunistickou stranou, komunisty ovládanými odbory či ministerstvem informací. Tito „prokomunističtí“ žurnalisté se přitom nacházeli napříč stranami. Ostatně komunisté si v jednotlivých stranických listech budovali své levicové frakce, pomocí kterých následně snadno po únorových událostech přenesli tyto listy do nových poměrů.¹¹⁴

Svůj postoj svaz naznačil také po sjezdu slovanských novinářů, který se uskutečnil 27. – 29. ledna 1948 v Záhřebu v tehdejší Jugoslávii. Sešli se zde novináři prakticky z celého tvořícího se východního bloku, kteří mimo jiné zkritizovali činnost národně socialistického a lidoveckého tisku v Československu pro jeho „vztah k ostatním slovanským státům a zejména pak k Sovětskému svazu.“¹¹⁵ Československá delegace složená ze tří členů ústředního výboru Svazu českých novinářů¹¹⁶ – namísto obrany kolegů – informovala o stížnostech vedení svazu a žádala vyvození patřičných důsledků.¹¹⁷ Bylo rozhodnuto o svolání členské schůze SČN, na které byly podrobeny kritice zejména časopisy *Vývoj* a *Obzory* pod vedením Ivo Ducháčka a Pavla Tigrida. Ty poukazovaly na skutečnost, že sociální a hospodářská situace v Sovětském svazu není ve skutečnosti taková, jakou ji vykreslují komunistické listy.¹¹⁸

I přes obhajobu Pavla Tigrida a povrchní argumenty komunistů, byla schválena rezoluce odsuzující články těchto listů. Současně byly zavedeny kontrolní mechanismy, aby se podobnému „psaní“ do budoucna předešlo. Jasně se zde ukázala převaha a disciplinovaná jednota komunistických novinářů a také to, kdo má v SČN převahu. Bylo tedy zřejmé na jakou stranu se svaz v únorové krizi přikloní. K jeho definitivnímu převzetí komunisty došlo vznikem akčního výboru 25. února 1948. Jeho předsedou byl jmenován Vojtěch Dolejší z Rudého práva, který okamžitě vyhlásil nutnost „učiníti některá opatření,

¹¹⁴ CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2863-9. s. 211-212.

¹¹⁵ Tamtéž. s. 206.

¹¹⁶ Jiřího Hronka, Marie Koťátkové a Jana Smetáčka

¹¹⁷ Negativní psaní o Sovětském svazu sice nebylo formálně zakázáno – jak bylo zmíněno v kapitole „Změny v politickém systému“ – avšak byla prakticky dodržována nepsaná dohoda o omezení této kritiky.

¹¹⁸ CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2863-9. s. 206.

odsouditi některé zjevy v tisku, učiniti opatření pokud se týká redaktorů, kteří psali štvavé články a kteří se nejvíc exponovali ve prospěch reakce u nás.“¹¹⁹

Komunisté prováděli „očistné akce“ ve všech médiích, včetně Československého rozhlasu.¹²⁰ Akční výbor vydal prohlášení, ve kterém obviňoval „některé novináře“ z redakcí – Obzorů, Vývoje, Dneška, Svobodného zítřku, Svobodného slova a mnoha dalších, že svým psaním zavinili kritickou vnitropolitickou situaci, že porušili zásady pravdivého referování a popuzovali lid proti „našemu největšímu spojenci SSSR“.¹²¹ Prakticky okamžitě bylo vyloučeno 17 „nejzrádnějších“ novinářů – většinou ústředních postav listů, které se nejčastěji stavěly do opozice či vedly polemiky s komunisty. Mezi těmito novináři byl také Ferdinand Peroutka, v té době šéfredaktor Svobodných novin a časopisu Dnešek, dále šéfredaktor časopisu Vývoj Pavel Tigrid či šéfredaktor Svobodného slova Ivan Herben. A právě Svobodné slovo – tohoto největšího soka Rudého práva a KSČ – zasáhla „čistka“ nejvíce. Kromě šéfredaktora bylo vyloučeno také osm jeho redaktorů. Vylučování novinářů probíhalo ještě v dubnu. Paradoxně spousta z těch, kteří u „očistné komise“ v roce 1945 žádali pro provinilé kolegy co nejtvrďší tresty, se teď sama stala obětí podobné čistky.¹²² Vyloučení novináři se nacházeli ve skutečně velmi složité situaci. Nemohli již vykonávat své zaměstnání a mnohdy ani zaměstnání žurnalistice podobné, ztráceli veškeré své výhody a to včetně pojištění. Navíc se řada z nich – pokud ještě sledována nebyla – ocitla v hledáčku StB.¹²³ Únorové události zkrátka znamenaly pro československou žurnalistiku velkou ránu – ta touto svou druhou „čistkou“ přišla o jedny ze svých nejlepších redaktorů té doby. V následujících měsících a dnech vyloučil akční výbor SČN z novinářské činnosti 83 žurnalistů, dalších 26 vyloučil neveřejně, 6 potrestal veřejnou a 18 pak neveřejnou důtkou.¹²⁴

¹¹⁹ CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2863-9. s. 213.

¹²⁰ Tamtéž. s. 213.

¹²¹ Tamtéž. s. 213-214.

¹²² Tamtéž. s. 219-220.

¹²³ Tamtéž. s. 218.

¹²⁴ Tamtéž. s. 220.

5 ČASOPIS DNEŠEK

5.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA

Časopis Dnešek vznikl v roce 1946. Přímo navazoval na přerušenu kontinuitu s prvorepublikovým časopisem Přítomnost. Vydávalo ho Sdružení kulturních organizací, které založil a vedl Miloš Jiránek. Pod stejným vydavatelstvím vycházely též Svobodné noviny. Dnešek vycházel s týdenní periodicitou od středy 27. března 1946. Čtvrtým číslem však došlo ke změně dne vydávání – časopis od 18. dubna 1946 až do svého zániku již nevycházel ve středu, ale ve čtvrtek. V letech 1946/47 navíc došlo k vydání celkem čtyři dvojčísel, která měla namísto jednoho týdne, pokrývat týdny dva. V roce 1946 to bylo dvojčíslo 39-40 z důvodu vánočních svátků. V roce 1947 pak vyšla dvojčísla 20-21, 50-51 a 51-52. Jednalo se o plnohodnotná dvojčísla o 32 stranách čistého textu – výjimku představovala poslední dvě zmiňovaná dvojčísla, která vyšla v běžném rozsahu z důvodu nedostatku papíru. Takto vycházel časopis Dnešek až do 19. února 1948. 45. číslo 2. ročníku, které mělo vyjít 26. února, již nevyšlo z důvodu únorového komunistického převratu, kterým bylo vydávání Dnešku, spolu s mnoha dalšími nekomunistickými periodiky, zakázáno.

Od svého prvorepublikového vzoru se časopis na první pohled lišil pouze názvem. Původní titul *Přítomnost* byl diskreditován Emanuelem Moravcem v době protektorátu. Proto byl Ferdinand Peroutka nucen název listu změnit. V listárně 5. čísla to redakce Dnešku vysvětlovala odstavcem s názvem „Přítomnost jména zbavená“ následovně: „*Protože jsme se názvu „Přítomnost“ ovšem nevzdali dobrovolně, nemůžeme bohužel vyhověti a vrátiti se k němu. Ministerstvo informací rozhoduje také o názvu časopisů, a nemáme proti jeho rozhodnutí opravných prostředků. Musíte proto vzíti zavděk „Dneškem“.*“¹²⁵ Rozhodně se však nejednalo o jediný případ – své názvy musely změnit i ostatní povolená periodika s výjimkou Rudého práva, Práva lidu a legionářského Národního osvobození, které byly opět po osvobození obnoveny.¹²⁶

Vizuální stránka časopisu – jeho grafika – jasně odkazovala na prvorepublikovou Přítomnost a to jak formou lámání textu do dvou odstavců na stránku, tak i užitým fontem. Dnešek byl také vydáván na nažloutlém papíře – titulní stranu tvořil název, informace o ročníku, místu a datu vydání a ceně, která byla po celou dobu jeho existence stabilní.¹²⁷

¹²⁵ REDAKCE. Přítomnost jména zbavená. In *Dnešek*. 1946, roč. 1, č. 5. s. 80.

¹²⁶ BEDNARÍK, Petr a kol.: Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti. Praha 2010, s. 233

¹²⁷ Časopis stál 3,50 korun československých, dvojnásobná cena pak byla u dvojčísel.

Současně se zde nacházel pomyslný „obsah“ – tedy výčet názvů článků, které se uvnitř časopisu nacházely. Druhou stranu – a závěrečnou dvojstranu – pak tvořila zpravidla inzerce.

První článek Dnešku představoval tzv. úvodník. Ten byl psán různými autory. Nejčastěji se v Dnešku objevovaly úvodníky Františka Kafky, Jana Kolára píšícího pod pseudonymem Cato, Karla Taraby či Ferdinanda Peroutky, který i přes šéfredaktorství Svobodných novin Dnešek skutečně „řídil“ a intenzivně do něj přispíval. Třemi úvodníky za necelé dva roky fungování Dnešku přispěl také Edvard Valenta, odpovědný redaktor Svobodných novin a Dnešku.

Rubriky také kopírovaly prvorepublikový originál. Uvnitř Dnešku bylo možné stále najít rubriky jako *Národní hospodář*, *Literatura a umění*, *Život a instituce*, *Doba a lidé*, *Politika* či rubriku *Poznámky a Listárna*, kam se psaly krátké texty, kterých bylo většinou v rubrice více. V ostatních rubrikách pak byl v jednom čísle zpravidla zastoupen jeden text. Nechyběl ani prostor pro čtenáře – ten představovaly rubriky *Otázky a odpovědi* a *Dopisy* – kde byly publikovány dotazy čtenářů, jejich reakce na publikované texty a případně též redaktorské odpovědi na ně. K Dnešku, stejně jako dříve k Přítomnosti, byly také přikládány nejrůznější přílohy – pravidelně se zde objevoval například kulturní zpravodaj Svět knih.

6 REFLEXE TŘETÍ REPUBLIKY ÚVODNÍKY DNEŠKU

Jak už bylo zmíněno v úvodu, primárním cílem práce bude vysledovat, jak autoři úvodníků časopisu Dnešek, reflektovali období třetí Československé republiky. Tohoto hlavního cíle bude dosaženo na základě naplnění dvou dílčích cílů. Prvním dílčím cílem bude zjistit, jakým tématům věnovali autoři úvodníků časopisu Dnešek v jednotlivých letech 1946, 1947 a 1948 nejvíce pozornosti. O tom bude vypovídat také zastoupení úvodníků v jednotlivých tematických kategoriích.

Druhým dílčím cílem je pak dáno za úkol vysledovat případnou reflexi konkrétních událostí spojených s Československem mezi lety 1945-1948. Sledovanými událostmi budou: soudy s kolaboranty a protektorátní vládou, zákaz pravicových stran v ČSR, odsun sudetských Němců, parlamentní volby v roce 1946, zneužívání bezpečnostních složek státu komunisty a reflexe přístupových konferencí k Marshallovu plánu a československá neúčast na něm. Zjištění v rámci jednotlivých cílů budou v práci doložena také citacemi konkrétních autorů z úvodníků. Součástí vedlejších cílů bude také snaha vysledovat názor konkrétních autorů na reflektované události.

Výsledkem práce tedy bude ucelený pohled na to, která témata pokládali autoři v jednotlivých letech za podstatná a jak skrze ně reflektovali období třetí Československé republiky.

6.1 ÚVODNÍKY Z ROKU 1946

6.1.1 POLITIKA

6.1.1.1 EDVARD VALENTA: VELIKÉ MALIČKOSTI

Úvodník Edvarda Valenty k druhému číslu časopisu z 3. dubna 1946 je bylo možné zařadit do kategorie „Politika“ i „Společnost“. Autor se v něm zamýšlí nad volebním chováním československého občana v následujících volbách. Při tom se opírá o úvodník Svobodných novin Ferdinanda Peroutky s názvem „Tři místo jednoho – a co z toho“. Ten je ostatně v tomto čísle uveden ještě jednou – v reakci Ferdinanda Peroutky na dopisy čtenářů, kteří s tvrzením Peroutky, o předpokládaném vítězství komunistů v blížících se volbách, nesouhlasili. Valenta polemizuje s argumentací rozhněvaných čtenářů, kteří vinili Peroutku z toho, že svým úvodníkem pomáhá v předvolební agitaci komunistům. *„Jak se může dojít k takovému názoru? Nu přece tak: kdo byl dosud na vahách, přihodí svůj hlas tam, kde oko podle jeho názoru dálnozřivěji vidí hlasů největší hromadu. Peroutka přinesl komunistům obrovské spousty hlasů.“*¹²⁸ Peroutku však hájí, že šlo pouze o konstatování faktu, a že volbami k významné změně ve skutečnosti nedojde.

Valenta také přemýšlí nad tím, co odpůrce komunistů nejvíce dráždí. *„Nezarmucuje ho, že někomu byly v divokých porevolučních dnech vyvalstněny hodinky, neboť ví, že vojna je potvora, ale to, že se v novinách podobná příhoda schvaluje a pokračování doporučuje. (...) Opouští kino rozčarován tím, že ten a ten sovětský film se vůbec nepovedl, ale je rozběsněn, zjišťuje-li, že úřední hlas nazývá tento film znamenitým a kritiky opačného názoru puncuje na blbce, brblaje cosi jako temné výhrůžky pro případ, budou-li mít i nadále názor od názoru oficiálního tak odlišný...“*¹²⁹ A právě dodávání pravdy prokazatelné nepravdě, a její vnucování lidem – vede podle Valenty voliče k tomu, že odepře některé ze stran svůj hlas.

Podle Valenty však u voleb v roce 1946 záleží pouze na jednom: *„...jaká část národa půjde k urně s kladnou myšlenkou na konečný cíl, k němuž jdeme (a k němuž se hlásí všechny strany Národní fronty) a jaká část se zápornými myšlenkami na způsob cesty k tomuto cíli.“*¹³⁰

¹²⁸ VALENTA, Eduard. Veliké maličkosti. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 2. s. 17.

¹²⁹ Tamtéž. s. 18.

¹³⁰ Tamtéž. s. 18.

6.1.1.2 FERDINAND PEROUTKA: HLAVNÍ ÚKOL NAŠÍ POLITIKY

V úvodníku z 18. dubna 1946 s názvem „Hlavní úkol naší politiky“, Peroutka poměrně umně hodnotí situaci ohledně nově nabyté poválečné moci Komunistické strany v Československu. Svou úvahu staví na předpokladu, že se politika nedá v obnovené republice dělat mimo Národní frontu. Ta však – coby politická koalice – stojí a padá na dohodě s komunisty. Peroutka zmiňuje v této souvislosti dvě obavy: „*Budou komunisté ochotni trvale něco odepisovat ze svých idejí, trvale slevovat ze svého marxismu-leninismu, jak to koaliční politika vyžaduje, má-li zůstat koaliční? Není to strana zvyklá na koalici.*“¹³¹ Druhou obavou je podle Peroutky neschopnost komunistů přijímat protiargumenty a pohrdlivá nedbalost v naslouchání jiným. „*Přes všechny pokusy nebyl ještě objeven způsob, jak železnou deskou marxismu-leninismu proniká paprsek argumentu. Tuto neomylnost si rychle osvojují i mláďata z té strany, ačkoliv by se mohlo zdát, že žijí ještě ve věku, kdy mysl jest plastická: bývají tak pevní, tak vnitřně ucelení, jako hoch nebo dívka z Hitlerjugend.*“¹³²

Peroutka sice vyzdvihuje schopnost komunistů nabírat nové členy a získávat si podporu – to ho ostatně vede k přesvědčení, že bez komunistů nelze republiku řídit – nicméně poukazuje na nedůvěru způsobenou nejasností jejich zásad. Píše, že neví, která tvář strany – jestli ta stará, prvorepubliková, nebo ta nová – je ta skutečně pravá. „*Kdysi by si byl řádný komunist dal spíše vyříznout jazyk, než by se přihlásil k demokracii. Nyní se k ní hlásí vášnivě desetkrát denně. Kdysi byli komunisté nervosní, když se před nimi promluvílo o svobodě (...), nyní píší ohnivé verše na svobodu a pohrdlivě mluví o zemi, jako je Španělsko, kde slovo svoboda možno pouze šeptat.*“¹³³

Poukazuje také na skutečnost, že dobovému chování Komunistické strany odporují teze komunistické internacionály, která v zásadě vylučovala trvalé fungování Národní fronty. Ta měla sloužit pouze jako poslední prostředek pro získání většiny pracujících mas pro diktaturu proletariátu.¹³⁴ Proto uzavírá svůj úvodník otázkou: „*Není jiné cesty, než spolupráce v Národní frontě. Ale komunistická strana by neměla podceňovat psychologické obtíže, jež navalují do cesty vzpomínky na minulost, a měla by pochopit, že na tyto otázky třeba dát jasnou odpověď a rozplášt pochyby, které nejsou na prospěch klidu a chuti do spolupráce. Dá tuto odpověď v programu strany, až bude znovu usnášen?*“¹³⁵

¹³¹ PEROUTKA, Ferdinand. Hlavní úkol naší politiky. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 4. s. 49.

¹³² Tamtéž. s. 49.

¹³³ Tamtéž. s. 50.

¹³⁴ Tamtéž. s. 50.

¹³⁵ Tamtéž. s. 50.

6.1.1.3 JIŘÍ ZHOR: PROMĚNY

Jiří Zhor ve svém úvodníku z 25. dubna nabízí stručnou charakteristiku poválečných politických stran. Jako první se věnuje Lidové straně. Ta se dle něj změnila nejméně – stále jsou v jejím čele „mužové v kolárcích“, evangeličtí statkáři a velkostatkáři a někdy též pastorové. Všimá si však jisté změny nastolování témat. „*Strana nehovoří už tak hlasitě, jako dříve, o otázkách kulturních a školských, třebas na ně nezapomínala. Všimněme si, jak v orgánech strany se rozmohly rubriky hospodářské. Nesocialistický charakter strany při drobné její agitaci někdy a někde je zdůrazňován hlasitěji než její charakter křesťanský.*“¹³⁶ Pro toto tvrzení můžeme ostatně nalézt oporu v předvolební kampani lidovců, která svými hesly upomínala, že je skutečně jedinou nesocialistickou stranou. Změnila se také členská základna strany, která se obohatila o obránce liberalismu, podnikatele, živnostníky či obchodníky. Za nejvýraznější postavu strany autor i nadále pokládá Jana Šrámka, o kterém tvrdí, že je prozíravý a stranický.¹³⁷

Národní socialisté pak podle autora – pod přílivem nových členů z řad politických živnostníků, bývalých národních demokratů a agrárníků – zrealističtělí. Zhor však současně poukazuje na vzrůst „pravého křídla“ strany, a tak radí, aby strana neřídila svůj vývoj příliš „doprava“. Tato rada je ostatně ve shodě s dobovým politickým trendem.¹³⁸ „*V jejím vedení je nepochybně mnoho lidí benešovské rozvahy a moudrosti, bůh jim dej i benešovskou energii a houževnatost.*“¹³⁹

Pozitivně vidí Zhor také vývoj v Sociální demokracii, která podle něj přestala zpochybňovat potřebu své existence vedle Komunistické strany. Naopak poukazuje na potřebu sociálních demokratů ve vládě: „*Ten, kdo nemiluje totalitu a nezbožňuje mnohost, neviděl by rád, aby tento typ solidní někdy až do suchopárné koženosti, vyhubila doba.*“¹⁴⁰

Poslední část textu pak Zhor věnuje komunistické straně. Hovoří o ní jako o nejpoutavější studijní látce pro sociologa a psychologa, protože si počíná nejprůbojněji. Dělí její členy na staré, poctivé členy a novokřtěnce – tedy na ty, kteří přišli do strany po roce 1945, a kteří mají údajně nejméně chuti pro vládní spolupráci. Podobnou formulaci je možné číst také v úvodníku Františka Loubala k 26. číslu 2. ročníku Dnešku. „*Celkem vidíme, že strana komunistická se přerokuje ve stranu vládní a státní.*“¹⁴¹

¹³⁶ ZHOR, Jiří. Proměny. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 5. s. 65.

¹³⁷ Tamtéž. s. 65.

¹³⁸ Tamtéž. s. 65.

¹³⁹ Tamtéž. s. 65.

¹⁴⁰ Tamtéž. s. 65.

¹⁴¹ Tamtéž. s. 65-66.

6.1.1.4 FERDINAND PEROUTKA: CO SE STALO

V úvodníku z 30. května bilancoval Ferdinand Peroutka první poválečné parlamentní volby v Československu. Na úvod si neodpustil poznámku, kterou zřejmě narážel na negativní reakce čtenářů na svůj článek, ve kterém předvídal volební vítězství komunistů a jejich významný vliv na dění v Československu. „Nyní snad už bude dovoleno bez protestů a bez vypovídání časopisu upozorňovat, že komunisté za všech okolností zůstanou vlivnou silou v našem životě a že naše politika pro všechnu vůbec dohlednou budoucnost musí počítat s tímto jejich postavením...“¹⁴²

Upozorňuje také na překvapení nad volebním rozdílem mezi národními socialisty a komunisty, u nichž se čekal výsledek těsnější. Peroutka to chápe jako velikou porážku národních socialistů, výsledek voleb však nevidí, jako katastrofu. „Jako kdysi národ nebyl ztracen po porážce národních demokratů, tak zajisté nebude ztracen ani nyní po neúspěchu národních socialistů.“¹⁴³ Současně také uvádí, že se potvrzuje skutečnost, že národ bude dále kráčet cestou socialismu. „S tímto proudem musí každý aktivní politik jít upřímně, ne jen na oko; není u nás jiné budovatelství než socialistické.“¹⁴⁴ Toto ostatně dokládá také volebním výsledkem lidovců, kteří se jako jediní proti socialismu vymezili a i přesto – nebo právě proto – skončili ve volbách až na třetím místě.

Když hovoří o upřímnosti cesty k socialismu, odmítá představu, že by měla být nekritizovatelná. Stejně tak ovšem odmítá svalovat vinu za komunistické vítězství ve volbách na bezcharakterní lidi – kteří se ke straně připojili z vypočítavosti – ani na volební triky.¹⁴⁵ „Držeti se při výkladu 26. května křečovitě všech těchto okolností by bylo jako: jedna iluze jest mrtva, ať žije jiná iluze!“¹⁴⁶ Za skutečné důvody vítězství komunistů pokládá jednak jejich usilovnou práci, dobrý program, ale také zákaz agrární strany. „...jakmile přestala úcta venkovského člověka k vlivu agrární strany, vnitřní nejednota a pestrost, skrytá pod heslem „venkov jedna rodina“, byla připravena propuknout. Nyní komunistická strana, ovládající ministerstvo zemědělství do velké míry nastoupila na místo agrární strany v hmotném dozoru nad venkovem a ve vlivu na jeho prospěch.“¹⁴⁷

Pro vysoký volební zisk také odmítá myšlenku, že by KSČ byla mimonárodní stranou. I u Peroutky můžeme najít onu možná idealistickou představu o „předválečné a poválečné

¹⁴² PEROUTKA, Ferdinand. Co se stalo. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 10. s. 145.

¹⁴³ Tamtéž. s. 145.

¹⁴⁴ Tamtéž. s. 145.

¹⁴⁵ Tamtéž. s. 146.

¹⁴⁶ Tamtéž. s. 146.

¹⁴⁷ Tamtéž. s. 146.

KSČ“, když píše, že v nové straně již „proudí krev drobného, normálního českého člověka“. „Dva miliony hlasů, které získala, byly odevzdány pro košický program, pro politiku Národní fronty, pro stranu, která už nehlasá revoluci, nýbrž hlásí se k vlasti, svobodě, demokracii a humanitě...“¹⁴⁸ Peroutka svůj úvodník uzavírá tím, že komunisté musejí být získáni pro všechny základní národní myšlenky, a to nikoliv lokajstvím, ale zápasem o tyto myšlenky.¹⁴⁹

6.1.1.5 JOSEF HUDEC: POVOLEBNÍ MEDITACE

U voleb zůstává svým úvodníkem také Josef Hudec. Výčtem mnoha měst dokazuje, že komunisty nevolily pouze dělnické oblasti, ale také venkov a Praha, což dohromady vytvořilo obrovský komunistický elektorát. „Komunisty volili také z velké části zemědělci. Pozemková reforma, nová organizace zemědělců a nová zemědělská politika způsobily i v tomto stavu převrat.“¹⁵⁰ Překvapivý výsledek voleb autor vysvětluje – stejně jako Peroutka – novou tvář Komunistické strany. „Byl-li její postoj k první republice či jejím vládám negativní, opoziční, ba nepřátelský, dnes je stranou vlasteneckou a státnickou. Potírala-li zásadu koalice s buržoasií, dnes spoluutvořila koalici se stranou lidovou, kdysi nepřátelsky zvanou stranou „klerikální“. Byl-li dříve její devisou nesmiřitelný třídní boj, dnes hlásá národní i sociální solidaritu a tvůrčí práci všech vrstev národa...“¹⁵¹

Hudec dochází k závěru, že tyto změny jsou odrazem změn v sovětském Rusku – poukazuje na revizi vztahů s Anglií a Spojenými státy, a nahrazení komunistické teorie tím, co si žádá doba. „Zrušena Internacionála jako organizace a k hymně „Internacionály“ stvořena nová hymna národní. (...) Vedle starého hesla o jednotě proletariátu celého světa ozvalo se zúženější heslo o jednotě Slovanů.“¹⁵²

Podle Hudce tedy komunisté získali tolik hlasů právě pro zmíněnou změnu chování ve vztahu k Československu jako celku. Dodává sice, že v národě stále existují obavy z povolebního chování komunistů – zda jejich dosavadní jednání nebylo inspirováno mantrou Machiavellismu: „Účel svěť prostředky.“ I přesto však pochybuje o tom, že by komunisté „lehkomyslně promrhali tu hřivnu důvěry, kterou dnes získali a že by pečlivě neopatrovali ony politické, sociální a národní hodnoty, jimiž k nynější své pozici v národě dospěli.“¹⁵³

¹⁴⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Co se stalo. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 10. s. 146.

¹⁴⁹ Tamtéž. s. 146.

¹⁵⁰ HUDEC, Josef. Povolební meditace. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 11. s. 161.

¹⁵¹ Tamtéž. s. 161.

¹⁵² Tamtéž. s. 161.

¹⁵³ Tamtéž. s. 162.

6.1.1.6 JOSEF HUDEC: SLOVO O PŘÁTELSTVÍ

Josef Hudec přispěl také úvodníkem k číslu z 11. července 1946. V něm se zaměřil na poválečnou geopolitickou situaci Československa. Z textu je možné vyrozumět, že autor je jedním z těch, kteří ještě věřili v koncept Československa, jako mostu mezi Východem a Západem. Obhájí svým úvodníkem přátelství se Sovětským svazem, ale současně také nutnost zachování vazeb a přátelství se západními spojenci, kteří se na osvobození Československa také podíleli. „*Východ – tam náš osvoboditel, spojenec a naše záštita do budoucnosti; Západ – tam, chceme udržovati srdečné přátelství. (...) Když přišla Rudá armáda, bylo také ihned sbratření. Stisk rukou, květiny, hovory i objímání. A když rudoarmějci odcházeli, nebyly vzácné ani slzy. (...) Avšak byly podobné projevy a scény, když z českého západu odcházeli Američané, nebo když do Prahy zavítal maršál Eisenhower nebo maršál Montgomery.*“¹⁵⁴

6.1.1.7 KAREL TARABA: KDO NÁM MÁ VLÁDNOUT?

Otázce po roli parlamentu – Ústavodárného shromáždění – v politickém systému třetí republiky se svým úvodníkem k číslu z 12. září věnuje Karel Taraba. V úvodu cituje řadu poslanců různých stran, kteří si stěžovali, že jsou „pouhou dekorací“, a že se na všem dohodne pouze vláda, která o názor zbytku poslanců nestojí. Zajímavé je v tomto ohledu autorem přinášené hodnocení situace z pohledu komunistů. „*Nové pojetí demokracie je vhodnější než staré, ježto hledá rychlé řešení věci – a několik mužů ve vládě se dohodne rychleji než 300 poslanců. Ano, jediný vládce, diktátor, se nemusí dohadovat vůbec; rozhodnout je rychlejší než dohadovat se – ale diktátor je odpovědný jen sám sobě, kdežto vláda odpovídá parlamentu, volenému lidem.*“¹⁵⁵ Na tomto základě se pak autor zamýšlí nad tím, kdo v politickém systému třetí republiky vlastně vládne a komu je tedy odpovědný.

Naráží na existenci tzv. šestky – tedy předsedu vlády a jeho pět náměstků – která prakticky uzurpovala nejvíce politické moci v historii země. Zároveň také zmiňuje sníženou roli parlamentu. „*Vláda jako celek odpovídá parlamentu. Parlament je složen z poslanců, kteří jako jednotlivci jsou povinni respektovat usnesení ústředních výborů svých stran. A v těchto výborech mají rozhodující slovo právě předsedové stran. Hlasovat o čemkoliv proti osnově vlády je pro každého poslance věcí vnitřního rozporu: oslabuje tím svou stranu. (...)* „*Ano, více než kdykoliv předtím přesunula se moc, vykonávaná kdysi poslanci přes staré*

¹⁵⁴ HUDEC, Josef. Slovo o přátelství. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 16. s. 241.

¹⁵⁵ TARABA, Karel. Kdo nám má vládnout? In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 25. s. 385.

*reversy do rukou vlády.*¹⁵⁶ Strany se podle autora přitom zavázaly spolupracovat v rámci Národní fronty a jakékoliv zpochybnění rozhodnutí Národní fronty Sněmovnou, by vedlo k oslabení pozice vlády i jednotlivých stran. Což paradoxně popírá nastíněnou představu o kontrolní funkci parlamentu. „*Tak jako tisk, vydávaný politickými stranami anebo jimi kontrolovaný, nemůže dobře kontrolovat práci politických stran, tak nemohou poslanci strany zastoupené ve vládě, kontrolovat vládu.*“¹⁵⁷

Autor také vysvětluje systém „přenášení důvěry“, který vychází z voleb do parlamentu, odkud se moc přenáší přes vládu do jednotlivých vládních komisí.¹⁵⁸ Varuje však, že „čím delší tento řetěz přenášení důvěry bude, tím větší je možnost chyb a omylů“. Proto je dle Taraby důležité určit, jak daleko má řetězec sahat. I k tomuto účelu má vést diskuze. „*Pisatel věří v hodnotu veřejného prodiskutování sporných otázek. Avšak jedno fórum za druhým mizí z veřejného života. (...) Zbývá fórum jediné: Sněmovna.*“¹⁵⁹ Taraba tedy uzavírá tím, že o veškerých vymoženostech socialismu je třeba diskutovat na parlamentní půdě. V tom vidí skutečnou roli parlamentu.¹⁶⁰

6.1.1.8 FRANTIŠEK KAFKA: POLITICKÁ MAPA EVROPY

Překladatel a spisovatel František Kafka se ve svém úvodníku věnuje tomu, jak vypadá poválečná politika jednotlivých evropských zemí. Vzhledem k cílům práce není třeba rozebírat dopodrobna celý úvodník, který se věnuje situaci mimo republiku. Podstatný bude pouze úvod a kapitola o Československu.

Autor popisuje vznik počínajícího bipolárního světa – americké liberální demokracie a sovětského komunismu. Oba státy mají podle Kafky mnoho společného. „*Víra, že vlastní politický systém je nejlepší nejen pro zemi samu, ale i pro celý svět. Vnitřní hospodářský růst, opřený o prameny surovinové ve vlastní zemi, i dostatek zdolných pracovníků.*“¹⁶¹ Z textu je patrný autorův obdiv k sovětskému systému, nicméně je zřejmé, že si poměry v Rusku idealizoval. „*Viděli jsme letos způsob voleb do Nejvyššího sovětu. (...) Účast na volbách byla téměř stoprocentní, záporné hlasy nedosahovaly ani zlomku procenta. Znamenalo to, že za sovětským systémem stojí sovětský lid, že není žádné opozice, která by dovedla předložiti jiný program nebo se snažila opravit, co vládní řady pro stát vymýšlejí.*“¹⁶²

¹⁵⁶ TARABA, Karel. Kdo nám má vládnout? In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 25. s. 385-386.

¹⁵⁷ Tamtéž. s. 386.

¹⁵⁸ Tamtéž. s. 386.

¹⁵⁹ Tamtéž. s. 387.

¹⁶⁰ Tamtéž. s. 387.

¹⁶¹ KAFKA, František. Politická mapa Evropy. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 35. s. 545.

¹⁶² Tamtéž. s. 545.

Kafka podobně uvažuje při analýze československého politického vývoje. Hájí koncept Národní fronty, jako demokratický. Dokládá to jednak účastí ve volbách – což můžeme pokládat za argument nepříliš vhodný, vzhledem k povinné volební účasti – a jednak nízkým procentem tzv. „bílých lístků“, které by mohly značit protest s nabídkou kandidátů. Také předkládá premisu, že dříve pravicoví voliči jsou jistě zastoupeni v některé ze stran Národní fronty. Píše o nástupu nových stran, které zastupují „celý národ a všechny jeho vrstvy“. Neopomíná též pochválit komunisty, kteří se – navzdory svým teoretickým základům – podle něj postavili na stranu demokratické spolupráce s dalšími socialistickými stranami.¹⁶³ „*A právě v tom, že o program socialismu, o cesty k jeho uskutečnění mezi sebou soutěží strany tři, vidíme velkou členitost a skutečné konstruktivní prvky československého vládního systému i možnost jeho prohlubování po stránce ideové do budoucna.*“¹⁶⁴

6.1.1.9 DOMINIK F. TRETERA: LÍC A RUB

Dominik Tretera hodnotí ve svém úvodníku vývoj Československa od roku 1938 z hlediska politického a správního. Oceňuje skutečnost, že se komunisté okamžitě po válce sami neujali vlády. Opět se zde setkáváme s předpokladem, že: „*komunismus v našem státě prokázal, že je prvkem demokratickým a právě proto každá demokratická koncepce státní politiky československé musí s tímto faktem ve svých příštích kombinacích trvale počítat.*“¹⁶⁵

Na druhou stranu jako jediný autor úvodníků, věnující se této problematice, poukazuje na skutečnost, že československá demokracie není plnohodnotnou demokracií, protože je v ní zakázáno vytvářet nové politické strany. „*Podívejme se, jaká je to demokracie? Především konkurenčně omezená. Pak to ovšem není demokracie pravá, třeba si říká lidová.(...). Pochybuji však, že tento stav udržíme. Nemůžeme politický vývoj této země s vyspělým citem pro demokratismus vtěsnati do krunýře statického ulpívání na daných, privilegovaných formách.*“¹⁶⁶ Tretera se tedy dále snaží přiblížit pojem „lidové demokracie“. Poukazuje na to, že demokracie coby „lidovláda“ jiná, než lidová, být ani nemůže. Dodává, že systém prvorepublikové liberální demokracie, sice fungoval také velice dobře, nicméně nesl riziko, že vláda ne vždy postupovala v souhlasu s lidem. Tretera tedy uzavírá, že lidová demokracie může být lidová jen za té podmínky, bude-li do rozhodování zapojena alespoň nadpoloviční většina lidí – tedy voličů od 18 let.¹⁶⁷

¹⁶³ KAFKA, František. Politická mapa Evropy. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 35. s. 545.

¹⁶⁴ Tamtéž. s. 546.

¹⁶⁵ TRETERA, Dominik. Líc a rub. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 37. s. 577.

¹⁶⁶ Tamtéž. s. 577.

¹⁶⁷ Tamtéž. s. 578.

6.1.2 SPOLEČNOST

6.1.2.1 FERDINAND PEROUTKA: KDYŽ SPÁČ PROCITNE...

V tomto vůbec první textu časopisu Dnešek Peroutka reflektuje domácí i světové poválečné změny. Píše o oslabující pozici předválečných světových velmocí. Naopak uvádí, že se svým vítězstvím nad Německem, zařadil mezi světové velmoci Sovětský svaz, čímž dokázal to, co se carskému Rusku nikdy nepovedlo.¹⁶⁸

Co se týče pohledu na domácí vývoj, podává Peroutka velice vhodné přirovnání: „*Než nás nacistický kyj omráčil, byli jsme – jako všechny evropské státy s výjimkou Ruska – stát s liberalistickým hospodářstvím v rozmachu. Když jsme zase procitli, shledali jsme, že jsme „vyvíjející se socialistický stát“ – s depresí počátků.*“¹⁶⁹ Peroutka píše, že návrat ke kapitalismu již není možný, protože nastupuje nová epocha dějin, řešící též sociální otázku. „*Ať dav, masa, lid, socialisté, proletariát či jak to chcete nazvat – v každém případě končí vláda měšťanstva, jeho dobrých i špatných vlastností a nastupuje vláda širších lidových mas, než jest měšťanstvo. Tyto nové vrstvy přinášejí s sebou svůj vkus, své potřeby, záliby i předsudky, své vlastní dobré a špatné vlastnosti.*“¹⁷⁰

Jako vždy, když hovořil o socialismu, Peroutka popisoval nejen jeho výhody, ale i možná rizika „*Socialismus může lidstvu přinést netušené obohacení, ale také netušené ochuzení, podle toho, jaké živly v něm nabudou převahy. Může být radostnou pobídkou k práci, ale může se i zvrhnout v nejprotivnější, vysušující systém zábran, zákazů, nařízení, dozírání, odsekávání všeho vyššího, podezřívání, nelibosti člověka k člověku*“¹⁷¹.

Poukazuje, kromě hospodářského aspektu socialismu, také na důležitost jeho aspektu duchovního – svobodu jednotlivce. Do jisté míry tím predikuje vývoj následujících let. „*Nesmí se lehkomyšlně odhodlávat řešit otázky hospodářské za cenu úpadku svobody, za niž se v minulosti bojovalo aspoň tak často jako za potřeby žaludku. (...) Ano, je možno přimět lidi aby uznali nepotřebnost svobody, ale je k tomu jediný způsob: rozestavit kulometry, zvětšit vězení a uspořádat popravy.*“¹⁷² Proto Peroutka vyzývá, aby se lidé exponovali za právo a stáli, za tím, co pokládají za správné. „*Jestliže my budeme své ideály zastupovat špatně a neobratně, což jest možno, uvažte jen, jsou-li to ideály, které by neměly vymizet. Shledáte-li tak, pak nás třeba odsuňte a dělejte to sami lépe. Ale nenechte ony ideály bez opory.*“¹⁷³

¹⁶⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Když spáč procitne... In: *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 1. s. 1.

¹⁶⁹ Tamtéž. s. 1.

¹⁷⁰ Tamtéž. s. 2.

¹⁷¹ Tamtéž. s. 2.

¹⁷² Tamtéž. s. 3.

¹⁷³ Tamtéž. s. 3.

6.1.2.2 BEDŘICH MÜLLER: SMÍŘLIVĚ O SLOVENSKU

K tématu česko-slovenských vztahů, byla vydána v prvním ročníku časopisu Dnešek celá řada úvodníků. První z nich pochází z 10. dubna 1946 a nese název „Smířlivě o Slovensku“. Autor se v něm zamýšlí nad nastavením nových podmínek pro soužití Čechů a Slováků v obnoveném státě. Hned v úvodu navrhuje myšlenku „čechoslovakismu“ tvrzením, že Čechoslovák, ve skutečnosti neexistuje. Naopak prosazuje myšlenku soužití dvou národů – Čechů a Slováků.¹⁷⁴ „*Idea národa českého se opírá o skutečnost – český národ; idea národa slovenského o jinou skutečnost – o existenci slovenského národa; – jen idea československá se neopírá o nic skutečného, živého.*“¹⁷⁵

Müller i přesto vidí ve spojení Čechů a Slováků budoucnost. Ohrazuje se proti české rétorice o „doplácení na Slovensko“. Naopak píše o praktické nevědomosti, neznalosti a neztotožněním se se Slovenskem – byť bylo po dobu dvaceti let součástí společného státu. Předkládá představu nového Slovenska, které během dvaceti let existence prošlo vývojovými etapami, kterými český národ procházel celá staletí. „*Najednou se zde prostě zjevil národ nový, který se politicky připoutal k nám, duchovně však – až na výjimky – s námi se nesžil. (...) A v době dvaceti let prošel tento slovenský národ celými dějinami: od politického nabytí k politické existenci, duchovnímu rozvoji a hmotnému zajištění.*“¹⁷⁶

Müller se tedy staví za zachování autonomních orgánů na Slovensku. Odmítá cestu zpátky do prvorepublikových centralistických poměrů. „*Myslím, že by bylo osudnou chybou, kdybychom v tomto stadiu chtěli nastoupiti minulou cestu a chtěli mentorovati Slovensko. Ne, Slováci si dají své věci do pořádku sami – a to bude myslím to nejlepší, co do společné domácnosti přinesou. (...) Střechu nad hlavami budeme míti československou – o tom není pochyby. Doma však budeme věděti, že jsme dva, že jsme tak na sebe odkázáni, že není možné střechu zbořiti...*“¹⁷⁷

6.1.2.3 KAREL TARABA: SLOVÁCI HOVOŘÍ S ČECHEM

Dalším, kdo se tématu Slovenska věnoval, byl Karla Taraba. Ve svém úvodníku z 20. června popisuje napětí mezi Demokratickou stranou (DS) a Komunistickou stranou Slovenska. V otázce česko-slovenských vztahů píše Taraba o tom, že Slováci sice netouží po odtržení od Čechů, na druhou stranu však nechtějí ztratit autonomii v oblastech, ve kterých ji

¹⁷⁴ MÜLLER, Bedřich. Smířlivě o Slovensku. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 3. s. 33.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž. s. 34.

¹⁷⁷ Tamtéž.

již získali.¹⁷⁸ Zmiňuje též povolební zásah policie proti Demokratické straně, který podrobuje značné kritice. „*Strana demokratická je název pro konglomerát mnoha skupin. Je v nebezpečí, že se tyto různorodé skupiny, sloučené za účelem voleb, časem rozejdou. Bude-li se ovšem do nich bít, udrží je pohromadě víc než cokoliv jiného. (...) Mají pravdu v tom, že republika má právo, ne, povinnost bránit se proti živlům ji ohrožujícím. Komunisté činí tak s rázností, která imponuje. Při tom si však vyřizují své politické protivníky, nejen protivníky republiky.*“¹⁷⁹

Kritizuje však také předsedu Demokratické strany Josefa Lettricha. Ten umožnil prozkoumání volební kampaně své strany Ústavodárnému shromáždění, Slovenské národní radě a Národní frontě, což je významným zásahem do záležitostí slovenské samosprávy. „*...proč s účastí českých složek? Věřte trochu víc sami sobě, bratři! A pak, ať chcete nebo ne, musíte si v demokracii víc věřit mezi sebou. (...) Proč mají Češi řešit spory mezi vámi? Ukažte, kolik autonomie stačí opravdu zvládnout a jak opravdovými demokraty jste.*“¹⁸⁰

6.1.2.4 MI: HLEDÁNÍ PRAVDY O SLOVENSKU

K tématu Slovenska se vyjadřuje ve svém – jak sám uvádí – „nestranném“ úvodníku také autor, který je podepsaný zkratkou či pseudonymem „MI“. Autor uvádí, že postavení Slováků v poválečné republice musí být nutně jiné než za první republiky – opírá se přitom o válečné projevy exilových politiků. Rozvádí například otázku možného dualismu: Česko-Slovensko, po vzoru Rakousko-Uherska. O poválečném vztahu mezi Čechy a Slováky píše zejména v kontextu maximalistických požadavků slovenských komunistů. „*Míníme tím např. deputaci, která při loňských oslavách povstání v B. Bystrici žádala přítomného sovětského velvyslance, aby se zasadil o připojení Slovenska k Rusku... (...) Také jsme viděli, že vůči Maďarům bylo srdce dost otevřené. (...) Sem patří snad také případ slovenského Sokola. Ten už zahájil činnost, místní jednoty se sbírají a sestavují rozběhlý inventář a organizují práci. Zatím však jde o akce nevelkého rozsahu neboť – věc divná – Sokol jest na Slovensku stále ještě zakázán...*“¹⁸¹

Zmiňuje také již probíranou ostrou povolební kampaň proti Demokratické straně. „*Tisk KSČ a sociální demokratů vylíčil ve svých povolebních člancích DS za stranu pochybné spolehlivosti. Listy požadovaly, aby DS svou loyaltitu nejprve dokázala a pak teprve že by s ní mohlo být jednáno jako s rovnocenným partnerem. KSS žádá přezkoumání spolehlivosti všech*

¹⁷⁸ TARABA. Karel. Slováci hovoří s Čechem. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 13. s. 193.

¹⁷⁹ Tamtéž. s. 194.

¹⁸⁰ Tamtéž. s. 193.

¹⁸¹ MI. Hledání pravdy o Slovensku. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 17. s. 257.

*funkcionářů DS.*¹⁸² Obvinění byla přitom poměrně vážná – od údajné spolupráce s banderovci, přes obvinění ministra Pietora, že žádal osvobození Tisa, Tuky a dalších, po obvinění samotného předsedy DS Josefa Lettricha slovenským partyzánem z KSS, že se exponoval proti předvádění protifašistického filmu a že udělil jako předseda Slovenské národní rady milost gestapácké pomahačce. „*V tiskové opravě Dr. Lettrich obojí podrobně dementuje. (...) Tyto i jiné činy přijela na Slovensko vyšetřovat komise ministerstva vnitra. Byla mimo Prahu asi týden a opatřila prý za těch pár dní mnoho materiálů. (...) Proti sebranému materiálu protestovala DS a ohlásila, že předloží své stížnosti. Proti skandalisování svých osobností zahájila odvetu – týmž způsobem. Co následovalo? Že pražský tisk umkl. (...) Co si o tom máme myslet! Asi to, že celý ten hluk byl způsoben proto, aby se DS lekla a provedla – co měla provést?*“¹⁸³ Dodává, že po tomto jsou oprávněné výtky Slováků, že se Češi o ničem nepřesvědčí a nalítnou na pomluvu. Incident nakonec vyústil v třetí Pražskou dohodu, kterou však Slovensko ztratilo poměrně významnou část získaných pravomocí, což však autor v textu ještě vítal, jako uklidnění vyhocené situace.

6.1.2.5 MORAVUS: ČESKO-SLOVENSKÁ POZOROVÁNÍ

Dalším textem na toto téma je úvodník z 10. října 1946. Redakce na úvod připojuje krátký komentář, ve kterém vysvětluje svůj dlouhodobý postoj k česko-slovenské otázce. „...*je dostatečně známo, že (redakce, pozn. autora práce) mnohokrát prokázala vůli pochopit slovenské stanovisko. Přijala snovou teorii o dvou národech za fakt, hájila potřebu zprůmyslnění Slovenska, i když to může být v Čechách citelné, žádala Čechy, aby uznali své chyby a káli se z nich.*“¹⁸⁴

Autor s pseudonymem Moravus zpochybňuje v úvodníku ideu budování státu dle zásady „rovný s rovným“. Opírá se při tom o text Rudolfa Bechyněho ze 3. čísla časopisu *Dnešek* s názvem „Svébytnost“. V něm tento politik píše, že podobná prohlášení jsou pouhá hesla, kdy ve snaze naplnit tyto abstraktní cíle, se volí prostředky nikoliv na základě logiky, ale dle přání Slováků.¹⁸⁵ Společný vývoj obou národů popisuje ve třech kategoriích. Kategorie aktiv na straně slovenské: zde zahrnuje české chyby na Slovensku v oblastech správy, politiky, hospodářství, pramenící z nezkušenosti a vad české povahy. Do kategorie aktiv na straně české zahrnuje skutečnost, že ČSR zachránila Slováky před úplnou maďarizací, ideový základ státu a jeho budování Čechy a rozvoj Slovenska díky mnohým investicím či

¹⁸² MI. Hledání pravdy o Slovensku. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 17. s. 259.

¹⁸³ Tamtéž. s. 258-259.

¹⁸⁴ MORAVUS. Česko-slovenská pozorování. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 29. s. 449.

¹⁸⁵ Tamtéž.

kvalifikovanému českému personálu. Třetí kategorii pak představuje „vývoj od Mnichova do dneška“. „*Slovensko se stalo samostatným štátem a domohlo se, jak se zdá, nejvyššího stupně blahobytu, jaký dosud poznalo. Ač fašistický štát a satelit Německa, který vypověděl válku Sovětskému svazu, USA, a Velké Británii, není obsazeno spojeneckými vojsky, neočekává mírový diktát a nebude platit reparače. Slováci přisuzují tento zázrak svému povstání.*“¹⁸⁶ Slováci dle autora namítají, že je k vytvoření vlastního štátu dotlačily výhrůžky ze strany Německa a několik „svůdců“, kteří však neměli oporu v národě. Autor však namítá: „*V životě národů platí zákon, že národ odpovídá za činy svých vůdců.*“¹⁸⁷

Autor sice vyjmenovává určité možné důvody pro nevraživost Slováků vůči Čechům – v zásadě však dochází k závěru, že řada témat těchto sporů stojí buďto na nepravdě, nebo jsou zbytečně nafouknutá. Za příklad uvádí „vykořisťování Slovenska Čechy“, které naopak vyvrací tvrzením o množství investic, které na Slovensko za první republiky plynuly. „*Že se na Slovensku investovalo nejméně o pět miliard více, než Slovensko vůbec odvedlo na daních, a to jenom v jednom oboru veřejných investic! My jsme na tom neviděli doplácení nýbrž nutné investice jednotného národa československého.*“¹⁸⁸

I přesto nachází pochopení pro osamostatnění Slováků – to vnímá jako logický přerod z pouhého „kmene“ ve svébytný „národ“. Upomíná však, že k tomu dopomohly projekty a strategické zásoby z první republiky. „*Slováci tedy dosáhli samostatného štátu a dokázali, že si dovedou vládnout. Tento štát sice nebyl samostatný, byla to fraška z milosti Německa. Ale tak prosto to zase není. Malé štáty jsou vždycky jenom více méně samostatné, nikdy úplně a Němci za Slováky nevládli, tj. Slováci si obstarávali celou řadu vládních úkonů, výkon vládní moci ve vlastním smyslu, samostatně.*“¹⁸⁹

V pokračování v dalším čísle časopisu autor uzavírá svůj text požadavky jak po Čechích, tak i po Slovácích: „*Slováci si musejí rozmyslit, zda chtějí být definitivně zvláštním národem nebo připouštějí možnost splynutí, a to nikoli v nesmírně vzdálené budoucnosti, čili nikdy, nýbrž co nejdříve. (...) Češi musí zrevidovat poměr ke Slovákům. Méně domnělé srdečnosti a více pochopení. (...)...osvojit si aspoň základní znalost slovenštiny. Zanechat protivné a směšné domýšlivosti, která i Moravanům jde upřímně na nervy a pocitu uražené ješitnosti, plynoucí z toho, že ti přezíraní Slováci to přece jenom dovedou bez nich a že to mnohdy dělají i lépe.*“¹⁹⁰

¹⁸⁶ MORAVUS. Česko-slovenská pozorování. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 29. s. 449.

¹⁸⁷ Tamtéž. s. 450.

¹⁸⁸ Tamtéž. s. 450.

¹⁸⁹ Tamtéž. s. 451.

¹⁹⁰ Tamtéž. s. 474.

6.1.2.6 FERDINAND PEROUTKA: PŘED HAVLÍČKOVÝM JUBILEEM

Úvodníkem, který je věnován oslavám Havlíčkova jubilea, se Peroutka uchyluje k analýze stavu žurnalistiky v poválečné republice. Stýská si nad skutečností, že mnohými je pokládán za lepší tisk stranický, než nestranický – ačkoliv on sám a mnozí jeho kolegové přinášeli mnoho důkazů o důležitosti nestranického tisku. „*Budeme velmi oslavovat Havlíčka v době, kdy vnější podmínky jeho novinářského typu byly znemožněny. To by tolik nevadilo, podaří-li se nám mezi novináři zachránit aspoň podmínky vnitřní, ono duchovní napětí, svobodné myšlení, onu vnímavost a pohotovost výrazu, onu neodolatelnou chuť exponovat se pro věc, onu nemechaničnost...*“¹⁹¹

Nedobrá stav poválečné žurnalistiky dokládá skutečností, že se po válce začal nazývat novinářem kdejaký zaměstnanec úřadů, ministerstev, a dalších institucí, kteří však byli spíše propagandisty. „*I tyto typy budou ovšem oslavovat Havlíčka, ale přes tento obecný souhlas o Havlíčkově výtečnosti nebude zcela snadno udržet mezi námi jeho tradici.*“¹⁹² Vysvětluje, že „mnohá vlivná místa“ spatřují v nestranickém tisku překážku, kterou je lépe, třeba i za pomoci lži, odstranit. „*Rudé právo nyní napsalo, že čtenáři Svobodných novin byli desorientováni redakcí, která v nich vzbuzovala dojem, že národní socialisté dostanou ve volbách 45 procent hlasů. Prosím, proč nemluvíte pravdu? Jediná předpověď, již se Svobodné noviny před volbami odvážily, byl odhad, že podle vší pravděpodobnosti komunisté budou první stranou.*“¹⁹³

Dává si proto za cíl vysvětlit důležitost konstruktivní kritiky. „*Berete novináři duši a smysl existence, jestliže mu pod jakoukoliv záminkou přikazujete mlčet o vadách, o nichž se přesvědčil, a o cestách k nápravě, v něž věří. Je-li v politice vůbec možno mluvit lidsky, jako člověk k člověku, pak poradte nestranickému novináři, jak se má zachovat, zjišťuje-li na příklad v mnohých případech, že cena, za kterou se dostávají místa nebo národní správcovství, jest přijetí komunistické legitimace.*“¹⁹⁴ Jako nestranický novinář tedy nachází jedinou oporu – víru v působivost pravdy. A zakončuje text svým známým citátem: „*Každý stav má svou morálku, své zvláštní povinnosti, něco, zač dlužno i trpět. Lékař je povinen nebát se nakažlivé nemoci. Policista je povinen nebát se pronásledovat zločince. Novinář je povinen nebát se říkat pravdu. Tuto věc je možno prohrát, ale není slušno ji opustit.*“¹⁹⁵

¹⁹¹ PEROUTKA, Ferdinand. Před Havlíčkovým jubileem. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 12. s. 177.

¹⁹² Tamtéž. s. 177.

¹⁹³ Tamtéž. s. 177.

¹⁹⁴ Tamtéž. s. 177.

¹⁹⁵ Tamtéž. s. 179.

6.1.2.7 JIŘÍ BRDEČKA: PROTEST ČI ANARCHIE?

Úvodník redaktora Svobodných novin Jiřího Brdečky je psán v „er formě“. Pojednává o novináři, který dostal za úkol napsat článek o oslavách osvobození republiky z 9. května 1946, a který řeší dilema se správnou volbou slov při snaze vylíčit neřízený dav, jemuž dominují studenti. Ti zesměšňovali prakticky vše, co poválečné období třetí republiky charakterizovalo – ať už je to socialismus, antifašismus, znárodnění či sliby politických stran. Autor studenty i přesto omlouvá: „...všichni tito půvabní, vtipní i násilní ztřeštěnci mají mocného obhájce, obhájce, který se zároveň stává žalobcem. Je jím pozorný a upřímný pohled zpět, ohlédnutí na šiky neplodných, schematických a přechoasto tak neupřímných manifestací, slavností a srazů, meetingů, tryzen, vzpomínkových večerů a všeho toho slavnostního haraburdí, jež tak hojně zaneřádilo prvý rok našeho osvobozeného života.“¹⁹⁶

Omlouvá je tedy právě proto, že do té doby se všechny podobné akce nesly v duchu „mizerných recitací a prázdných řečí“ v sálech kam byli tito mladí lidé „nakomandováni“ a kde se z nich snažila většina žurnalistů a řečníků vychovat „šovinistické, nenávistné a netolerantní občánky“.¹⁹⁷ „Jedním dechem k nim mluvila o socialismu, ale i o národní nenávisti, jedním dechem tupila fašistickou lež, ale učila je i lhát, jedním dechem odsuzovala nacistické snižování nepřítelů, ale tupila nepřítelů stejně nedůstojně.“¹⁹⁸

6.1.2.8 FERDINAND PEROUTKA: CO JE TO FAŠISMUS?

23. května vyšel v časopise Dnešek opět úvodník Ferdinanda Peroutky. Ten se jím snažil vysvětlit význam slova „fašismus“. Chtěl tak zamezit dobové praxi užívání tohoto slova bez ohledu na představu o jeho významu. „Stále a stále si říkáme, že musíme vymýtit fašismus ze svého života, ze svých duší a že „Hitler v nás“ musí zemřít. A rovněž stále a stále otálíme a váháme jasně a jednoznačně povědět, co se má rozumět pod slovem fašismus.“¹⁹⁹ Proto předkládá požadavek, aby každý, kdo tohoto slova užije, jeho význam také vysvětlí.

Jde příkladem a uvádí dva zdroje, kde definici fašismu hledal – knihy a vlastní život. Z knih vybírá přímo Hitlerův Mein Kampf, ze kterého cituje některé pasáže v zásadě odkazující na násilí, propagandu a výbojnost. Ze života pak hovoří o fašismu jako o několikaletých kurzech, kdy honorářem učitelů bývala smrt, zmrzačení, oloupení, týrání a ztráta svobody. „Důkladně víme, co jest fašismus: zanícená, zjitřená vůle k moci; sbírání nespokojenců a ctižádostivců ze všech koutů a odsunování starostí, co s takovými lidmi až na

¹⁹⁶ BRDEČKA, Jiří. Protest, či anarchie? In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 8. s. 113.

¹⁹⁷ Tamtéž. s. 114.

¹⁹⁸ Tamtéž. s. 114.

¹⁹⁹ PEROUTKA, Ferdinand. Co je fašismus? In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 9. s. 129.

*druhý den po vítězství; postavení rozumu pod cit; tak vytrvalé vtoukání předeepsané ideje do hlavy, až v ní nezbude nic než stranická spolehlivost; povýšení propagandy nad pravdu a organizace nad ducha; antisemitismus; zálibné ponižování, systém jedné strany; lstivé výklady, jak nesvoboda na konec přece jen jest svoboda...*²⁰⁰ Peroutka dodává ještě další znaky jako „neúcta k inteligenci či posměch humanitě“. Své úvahy zakončuje jednoduše: „*Nejsme fašisty, pokud uznáváme lidská práva a jsme ochotní se pro ně exponovat.*“²⁰¹

6.1.2.9 FERDINAND PEROUTKA: CO JEST REAKCE

Na úvodník – ve kterém Peroutka definoval fašismus – navazuje dalším úvodníkem o 3 měsíce později v 19. čísle časopisu *Dnešek*, kterým se snaží vysvětlit pojem „reakce“. V úvodu však upozorňuje na neúspěch jeho ankety o významu slova „nacismus“, kterou nezveřejnil z důvodu nedostatku odpovědí. „*Neshodujeme se v mnoha věcech, ale mohlo by se zdát, že jsou všechny předpoklady, abychom se dohodli aspoň v této jedině: že je nebezpečné a působí mnoho zmatků, jestliže z nejasných, blíže neurčených pojmů činíme základnu svého politického života.*“²⁰² Uvádí, že změna kapitalistického systému na socialistický, způsobila ztrátu velké spoustě lidí, kteří tvoří poměrně rozsáhlý rezervoár reakčních sil.

Do reakce ve zkratce zahrnuje vše, co se staví proti socialismu. „*Socialismus tak velice a tak intimně shoduje se se silami přítomnosti a budoucnosti, hmotnými i psychologickými, že vše, co se zásadně staví proti němu, nemůže být pokládáno za nic jiného, než za reakci.*“²⁰³ V otázce hospodářské je podle Peroutky odpověď jednoduchá – reakcionářem je každý, kdo se staví proti znárodnění.²⁰⁴ Těžší je dle Peroutky najít odpověď na poli politickém a duchovním. Proto pokládá řadu otázek: „*jest všechen individualismus reakční? má to, čemu se říká osobnost za všech okolností být zničeno? který princip je pokrokový a který reakční – jedna strana, nebo více stran? demokracie či diktatura? je pokrokové říkat pravdu za všech okolností a je reakční je podrobovat politické účelnosti? je komunismus jediný pokrokový směr a ostatní druhy socialismu reakcí...?*“²⁰⁵ Peroutka tedy poukazuje na nutnost vymezení tohoto slova, které bude jinak bezobsažné a bude pouze užíváno jako „kyj“ proti svým oponentům.²⁰⁶

²⁰⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Co je fašismus? In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 9. s. 129.

²⁰¹ Tamtéž. s. 130.

²⁰² PEROUTKA, Ferdinand. Co jest reakce. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 19. s. 289.

²⁰³ Tamtéž. s. 289.

²⁰⁴ Tamtéž. s. 290.

²⁰⁵ Tamtéž. s. 290.

²⁰⁶ Tamtéž. s. 290.

6.1.2.10 JOSEF GRŇA: NEROZUMÍME SI

Vysokoškolský pedagog a děkan na Vysokém učení technickém v Brně Josef Grňa se svým úvodníkem dostává k jednomu z klíčových témat spojených se třetí republikou – odsunu sudetských Němců. V úvodu je opět připojeno vyjádření redakce, kterým vysvětluje důvod publikace úvodníku. „*Stanovisko tu bylo již několikrát vyjádřeno: budoucnost by nám neodpustila, kdybychom nevyužili této historické příležitosti.*“²⁰⁷

Autor v otázce odsunu vysvětluje, že zpočátku se převážná většina lidí na jeho provedení shodovala – a to navzdory argumentům o nemožnosti aplikace kolektivní viny, diskuzím o rozsahu odsunu či obavám z jeho možných důsledků pro tuzemské hospodářství.²⁰⁸

Grňa, na rozdíl od Michala Mareše,²⁰⁹ odmítl svým textem jakékoliv kompromisy, které by mohly narušit „mravní integritu českého národa“. „*Opakuji, nemáme-li mravní důvody pro odsun Němců, pak se ve svých methodách nelišíme od nacistů, kteří stejné odsuny plánovali. (...) Kdo zradil národ a přihlásil se za Němce, nepřiznal se tím jen k jiné národnosti. Takovým činem prohlásil, že se ztotožňuje s němečtím, že souhlasí s postupem německého národa, že souhlasí s nacismem a že se ztotožňuje s jeho zločiny.*“²¹⁰ V tom právě spatřuje onen morální aspekt odsunu a argument pro jeho nutnost. I přesto uznává, že v národě zřejmě nedojde v tomto ohledu k plné shodě. „*Věřili jsme, že jsme stáli na straně pravdy proti lži, práva proti násilí, svobody proti otrokářství, lidství proti temným silám zla. Věřil v to celý národ, a proto si žádá spravedlnost. Ale se spravedlností se neobchoduje. (...) Anebo děláme jen politiku. Pak ale je mnohem chytřejší vystavět v pohraničí pro německé děti přelejvárny, jak ji stavěl kdysi Schulverein²¹¹ v našich krajích a naděláme z Němců za dvě tři generace stoprocentní československé nacisty. A bude nás víc a nebudeme pak už malý národ.*“²¹²

6.1.2.11 FRANTIŠEK HUMLER: MLUVIL S KOMUNISTOU

Úvodník 32. čísla z 31. října 1946 se tematicky váže k podobným textům z prvorepublikové přítomnosti. Je v ní rekonstruován, ať už reálný či smyšlený rozhovor s komunistou. Autor textu s ním vede spor o pojetí socialismu. Zatímco komunista je v textu

²⁰⁷ GRŇA, Josef. Nerozumíme si. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 24. s. 369.

²⁰⁸ Tamtéž. 369.

²⁰⁹ Michal Mareš se tématu odsunu Němců dlouhodobě věnoval. Rozčiloval tím zejména komunisty, protože mapoval zločiny, které odsun provázely.

²¹⁰ GRŇA, Josef. Nerozumíme si. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 24. s. 370.

²¹¹ Německý školský spolek budovaný za Rakouska-Uherka v Předlitavsku.

²¹² GRŇA, Josef. Nerozumíme si. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 24. s. 370.

líčen jako ten rozhodný, který nechce nad ničím příliš uvažovat, ale chce vidět jasný pokrok a výsledky, autor sám se staví do role přemýšlejícího, pochybovačného, zkoumajícího každé maličkosti. Dochází zde ke sporu, zda je lepší rychlý razantní pokrok, bez ohledu na minulost, nebo zda je lepší provádět změny kupředu komplexně, pomalu a s rozvahou. „*JÁ: Však je to také v logice usilování o nový řád. Nový řád nemůže mít trvání, není-li vybudován na novém člověku, lepším člověku. Každá výstavba, jež opomíjí lidský charakter, buduje na písku. Vytýkáš mi občas jistou středocestnost, kompromisování s minulostí. Já jsem maximalista: nemohl bych se smířit s tím, že rozvíjíme jen některé stránky lidského života, zatím co jiné zanedbáváme a obětujeme. (...) Politicky jest nutno vycházet z toho, co člověk je, a nikoliv z toho, co člověk mluví. Vidím jistý ilusionismus komunistů v tom faktu, že jsou spíše obeznámeni s lidem nežli s člověkem.*“²¹³

Ostatně je vidět, že autor dbá na vysvětlení podstaty člověka a lidství, coby nezbytné součásti socialismu. Tedy toho, co by Peroutka nazval duchovní stránkou socialismu. Člověk nemá být pouhou „pákou“ či jedním z možností: „přivrženec, odpůrce nebo indiferentní“, jak autor charakterizuje komunistický pohled. „*Ostatně původní socialistické chtění má přízvuk obecné lidskosti: vyplývá především z instinktu sebezáchovy. Ten vytvářel jisté sociální klima průběhem celých dějin. Marxistická theorie, k níž se hlásíš, byla jen naroubovaná na kmen přirozených lidských náklonností. (...) Člověku posloužíme, ponecháme-li mu, co jeho jest: celou šíři jeho osobnosti; veškerou bohatost jeho kultury; všestrannost jeho vědy; závaznost základních principů ethických; ovšem to tvoje oblíbené a nejvyšší záslužné: novátorský rozmach jeho vůle. Přítomnost je prostředí, v němž se minulost spájí s budoucností. Nelze tedy opomíjet to, co se v minulosti ukázalo jakožto dobré.*“²¹⁴

6.1.2.12 ANTONÍN KLATOVSKÝ: SVOBODA V DEMOKRACII

Také psycholog, novinář a stenograf Národního shromáždění Antonín Klatovský se ve svém úvodníku k 36. číslu časopisu *Dnešek* zamýšlí nad tématem „svobody“. Konkrétně pak jejím pojetím v demokracii třetí Československé republiky. Poukazuje na nejasnost jejích hranic, protože jak sám v úvodu píše: „*V demokracii musí býti omezována libovůle jedněch, aby nebyla dotčena svoboda druhých.*“²¹⁵ Zde však naráží na problém. Mnohé omezování je společností vnímáno jako projev totalitarismu a vláda se jej proto zdráhá užít. Autor však upozorňuje, že odsunem vznikla celá řada jevů, které přímo vyžadovaly, aby stát zasáhl. Ať

²¹³ HUMLER. E. Mluvil jsem se komunistou. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 32. s. 497-498.

²¹⁴ Tamtéž s. 498.

²¹⁵ KLATOVSKÝ. Antonín. Svoboda v demokracii, In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 36. s. 561.

už se jedná o volbu povolání lidí s ohledem na akutně chybějící síly v některých odvětvích, či zásah proti situaci v pohraničí. „*Anebo nebylo by bývalo aktem stranické moudrosti a prozíravosti, kdyby ti, kdo odcházejí do pohraničí, byli nuceni setrvati tam určitou dobu? Nebylo by se tím zabránilo nejkřiklavějším případům kořistnictví, rozvracejícím obecnou morálku?*“²¹⁶

Navzdory obavám z „omezování svobody“ v jedněch případech, nezdráhala se vláda dle autora omezovat svobodu v případech jiných. Konkrétně v umlčování osob, které na podobné nedostatky poukazovaly. „*Zjev velmi typický pro naše poměry: na jedné straně přílišná blahovůle prýšící jednou ze strachu, aby nebyla dotčena nějaká osobní svoboda občanova, jindy z důvodů méně ideálních – na druhé straně potlačování nejvyšostnější demokratické svobody, svobody myšlení...*“²¹⁷ Píše, že se nemusí vždy jednat o tlak přímý, ale že existují také metody nepřímého potlačování svobody slova a kritiky, jež bývají účinnější. „*Jde též o celou atmosféru, která předem odnímá chuť, když přímo nebrání mluvit nebo psát o různých věcech.*“²¹⁸

Autor se staví do role obránce svobody slova, a to i přes námitky z možného šíření „špatných a destruktivních myšlenek“. „*Je obecně známo, že za všech dob a u všech národů budily často největší odpor a byly nejvíce pronásledovány myšlenky nejsprávnější a nejpokrokovější. (...) A protože vlastnictví moci nezaručuje – ani v demokracii – vlastnictví nejlepších myšlenek, je svobodné hlásání idejí, svobodná kritika a veřejná kontrola součástí a nezbytným regulativem každého režimu, který se chce zvat demokratickým.*“²¹⁹

Svůj úvodník zakončuje prohlášením, že demokracie je dokonce povinna omezovat osobní svobodu občanů tam, kde začíná být škodlivá celku. „*Míra demokratických svobod je dána politickou a charakterovou vyspělostí občanů. Vyspělost síla a zdravotnost demokracie se projevuje tím, že poskytuje plnou svobodu myšlení a kritiky a umožňuje nejširší veřejnou kontrolu, neboť konstruktivní kritika je nejlepší pomocníci vládní moci. Režim sledující dobré a mravné cíle, nemusí se báti ani myšlenek špatných.*“²²⁰

²¹⁶ KLATOVSKÝ. Antonín. Svoboda v demokracii, In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 36. s. 561.

²¹⁷ Tamtéž. s. 561.

²¹⁸ Tamtéž. s. 561.

²¹⁹ Tamtéž. s. 561.

²²⁰ Tamtéž. s. 563.

6.1.3 KULTURA

6.1.3.1 FERDINAND PEROUTKA: PO SJEZDU SPISOVATELŮ

Úvodník patnáctého čísla časopisu věnoval šéfredaktor Peroutka sjezdu československých spisovatelů. Hodnotí jeho průběh a reaguje též na zprávy, které o sjezdu přinesl tisk. „Četli jsme v novinách pochvalu, že sjezd českých spisovatelů ponechal svobodu umělecké tvorbě. To samo by byla zcela maličká zásluha, asi taková, jako kdyby jakýkoliv sjezd se usnesl, že se neposadí do vzduchotěsné komory a neodřízne si přívod vzduchu...“²²¹

Za daleko důležitější otázku pokládal téma poměru socialismu a individualismu. Inspirace kolektivní a soukromé. Spisovatelé se dle jeho tvrzení jasně přihlásili k socialismu coby kolektivní inspiraci. Pokládá však otázku, nakolik dokáží toto své občanské prohlášení vložit také do umělecké praxe. Uvádí dvě skupiny spisovatelů – jedny skutečné socialistické umělce a druhé spekulanty se socialismem. Druhý typ pak přirovnává k „odpadkovým národním umělcům“, kteří doprostřed obrazu stavěli postavu v národním kroji, aby nikdo nepochyboval o jejich národovectví. I přesto brání umělecký individualismus. „Inspirace může být kolektivní, ale práce musí být soukromá.“²²² Na závěr kritizuje skutečnost, že se spisovatelé přihlásili k „novému humanismu“. Peroutka tuto skutečnost kritizuje s tím, že v „protikladu různých humanismů“ může v duši spisovatelově vzít za své humanismus vůbec. „Mnoho se nám už podařilo debatami znejasnit. Neučiňme nejasným ještě i to, co jinak každý přirozeně ve svém srdci ví: co jest láska k člověku, co jest soucit, co jest slitování. (...) Humanismus buď je praktický účinný, exponující se, nebo jest pouhou skořápkou...“²²³

6.1.3.2 FERDINAND PEROUTKA: ROZKOL V ČESKÉ KULTUŘE?

V úvodníku z 24. října 1946, se pak Peroutka věnuje rozkolu v české kultuře. Rozkol spatřuje zejména ve vytvoření dvou kulturních organizací – Kulturní obce zastoupené převážně komunisty (jejíž manifest otisklo Rudé právo) a Kulturního svazu (jehož manifest naopak otisklo Svobodné slovo). V textu uvádí, že podobný rozkol sice nebudí dobrý dojem, ale je logický. Vyhlášením Kulturní obce komunisty – k jejíž organizaci byli přizváni pouze komunisté – došlo k vydělení části umělců a jiných kulturních pracovníků, kteří si však také nárokují své právo zastupovat část kultury. „V tom faktu, že pak ještě vznikl také Kulturní svaz, není ovšem záhad, nýbrž jest to nejpřirozenější reakce. Jest to prosté upozornění: odpusťte, ale i jiní jsou na světě... (...) Vznik Svazu byl vynucený tah. Kdybychom to chtěli říci

²²¹ PEROUTKA, Ferdinand. Po sjezdu spisovatelů. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 15. s. 225.

²²² Tamtéž. s. 226.

²²³ Tamtéž. s. 226.

drsně: byl to reflexivní pohyb toho, kdo byl přepaden.“²²⁴ Jako druhý důvod rozkolu pak předkládá otázku „svobody duchovní tvorby“. „...svoboda duchovní tvorby jest velké thema, které hýbe myslmi, hlavně od té doby, co v Rusku došlo k zákroku proti některým spisovatelům.(...) Bylo bolestně pocítěno, že svolání Kulturní obce tento problém pominulo, zdálo se, že je povinností kulturních pracovníků ne mlčet, nýbrž vyjádřit se o této hlavní podmínce jejich tvorby, a proto bylo v tomto bodě svolání Obce doplněno svoláním Svazu.“²²⁵ Jako podstatnou uvádí zejména nezávislost kultury na politice. Provázanost kultury s politikou dle Peroutky způsobuje akorát tu situaci, že nemůže být kultura jednotná, dokud nedojde ke sjednocení politických stran. To je však podle Peroutky otázkou „na nějaký rok v příštím tisíciletí“. „Kultura se většinou štěpí na dva tábory ne pro své vlastní otázky a starosti, nýbrž pro příliš těsnou souvislost s denní stranickou politikou. (...) Z manifestu Kulturní obce si zřejmě udělalo svou záležitost Rudé právo. Z manifestu Kulturního svazu mělo velkou chuť udělat svou věc zase Svobodné slovo... (...) K jednotě kulturních pracovníků jistě dojde, bude-li se to řešit bez účasti nebo dokonce bez vedení jak Rudého práva, tak Svobodného slova.“²²⁶

6.1.3.3 FERDINAND PEROUTKA: ROZKOL NEBO JEDNOTA?

Na předchozí úvodník navazuje Peroutka svým dalším úvodníkem o dva týdny později. Reaguje jím na dvě události – na snahy o spojení Kulturního svazu a Kulturní obce a na článek časopisu Tvorba, který reagoval na společný manifest obou organizací. K rozhovorům o případném spojení Peroutka píše: „Je možno celkem spolehlivě předpovědět, podaří-li se tento pokus: podaří, jestliže bude oběma stranami myšlen upřímně; nepodaří, kdyby jednou z nich byl myšlen záluďně.“²²⁷

Časopis Tvorba v uveřejněném článku zkritizoval kulturní představitele, kteří se na rozdíl od „jednotné politické fronty“ rozestoupili na dva tábory. Peroutka však tuto kritiku podrobuje kritice své: „Kulturní representanti vystoupili nejednotně, protože to, co nenapadlo politické představitele komunistické strany, napadlo bohužel jejich představitele kulturní: ohlásili, že zakládají organizaci české kultury, nepokládajíce za potřebno pozvat k počínu tak významnému nikoho, kdo se nehlásí ke komunistickému směru.“²²⁸

²²⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Rozkol v české kultuře? In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 31. s. 481.

²²⁵ Tamtéž. s. 482.

²²⁶ Tamtéž. s. 482.

²²⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Rozkol nebo jednota? In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 34. s. 529.

²²⁸ Tamtéž. s. 529.

Vysvětluje, že představitelé Kulturní obce vidí ve sjednocení pouze možnost získání vlastní dominance v této nové organizaci. Dokládá to citací právě ze zmiňovaného článku časopisu *Tvorba*, kde jeho autor nakládá poněkud účelově se slovy „svoboda“ a „demokracie“. *„Pokládáme za fakt, nikoliv za věc úsudku, že Tvorba teprve v poslední době naučila se užívat slovo demokracie, svoboda a národ. Je-li libo, můžeme projít staré ročníky a spočítat, kolikrát tam těchto slov bylo užito ve smyslu nikoliv posměšném.“*²²⁹ Nazývá to „vyvlastněním slov“ a vysvětluje, že stejně jako se Němci snažili vyvlastnit a změnit význam slova „Victory“, tak i komunisté se snaží vyvlastnit pojmy „svoboda, demokracie a humanismus“. *„Také oni ta slova vyvlastnili, převzali od jiných; také jich užívají tak často a tak nezřetelně, že už pomalu nikdo nebude vědět, co se tím míní. Nutno očistit a učinit zřejmým význam těchto slov.“*²³⁰

Tím se dostává také k definici „svobody umělecké tvory“, přičemž opět kritizuje primitivnost v přirovnáních Tvorby. *„Kdo si počíná u klavíru svobodně – ten kdo bije do kláves, jak se mu zachce, svévolně, nebo ten, kdo zná, kterou klávesu kdy a jak musí uhodit? Ať se to zdá sebekontradikčnější pravda je, že svobodně si počíná u klavíru ten, kdo ví, co kdy a jak musí, kdo koná něco nutného. V tom je celý vtíp protikladu svobody a nutnosti, práva a povinnosti, kteréžto dvě strany nelze od sebe odtrhnout,“* cituje Peroutka *Tvorbu* a hned na ni reaguje: *„Ať se to zdá sebekontradikčnější: buďto se tu rodí národní umělec galimatyáše, nebo někteří lidé, píšící do novin, pokládají své čtenáře za děti a své odpůrce za hlupáky.“*²³¹

Proto sám jasně definuje otázky, které si mají zástupci obou znesvářených táborů pokládat v první řadě: *„...má politika právo dávat umělci úkoly, mají političtí sekretáři právo hlídat umělecký směr, nebo dáváme přednost tomu, aby se umělec ke svým úkolům a ke svému směru dobral vlastní zákonitostí? Každý ovšem podléhá nutnosti – ale myslíme tím nutnost vnitřní nebo vnější? Máme při tom na mysli umělecké zákony nebo pokyn z politického sekretariátu? (...) Bylo by podivné, kdyby spisovatelé se ochotně vyjadřovali o rozsudku nad protektorátní vládou, ale o otázce umělecké svobody neochotně.“*²³²

²²⁹ PEROUTKA, Ferdinand. Rozkol nebo jednota? In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 34. s. 530.

²³⁰ Tamtéž. s. 530.

²³¹ Tamtéž. s. 530.

²³² Tamtéž. s. 531.

6.1.4 HOSPODÁŘSTVÍ

6.1.4.1 BOHUMIL JANOUŠEK: CO SE PÍŠE O PRACOVNÍ MORÁLCE

Bohumil Janoušek se svým úvodníkem k 18. číslu věnuje pracovní morálce.²³³ Cituje v něm 12. číslo časopisu Dnešek, kde psal Jiří Hejda o tom, že navzdory „dosavadnímu odsunu pouhých 300 000 Němců“ se vyrábí podstatně méně, než v předválečné době. Odkazuje se také na časopis Obzory, který se tomuto tématu také věnoval: *„V těžbě uhlí je k stejné úrovni výroby jako v roce 1937 zapotřebí o 50 procent více zaměstnanců. Pan poslanec Zápotocký konstatoval v jednom podniku až 90 procent zmetků. (...) Podle Obzorů z 29. června nedosahuje průměrná výkonnost dělnictva 40 procent předválečného stavu; v některých průmyslových odvětvích, jako ve výrobě automobilů a lokomotiv, nepřekročila výroba 2 procenta předválečné výroby, výroba železničních vozů 10 procent... (...) v Baťových závodech ve Zlíně se před válkou vyrábělo 50.000.000 párů obuvi – dnes je dosud prodej obuvi vázán na úřední povolení.“*²³⁴

Za důvody tohoto stavu uvádí: nedostatek pracovních sil v určitých odvětvích a předimenzovanost jiných; nedostatek pracovní svědomitosti u mládeže, nedostatek kvalitních a pomocných dělníků, nízkou reální mzdu coby následek cenové politiky, důchodovou daň znehodnocující výkonnostní požadavky ke mzdám, hospodářskou nepodnikavost či například stagnaci zahraničního obchodu.²³⁵ Jako prostředky pro nápravu pak ve stručnosti autor vyjmenovává: odstranění nadbytečných neproduktivních sil z přeplněných oborů a jejich převedení do oborů, které mají nedostatek pracovních sil; řízená volba povolání – svobodná volba má být sice zachována, avšak ve spolupráci s plánovacím úřadem mají být mladí směřováni k oborům, kde chybí pracovní síly; nutnost zvýšení přitažlivosti opomíjených oborů; zvýšení mezd kvalifikovaným dělníkům a tím jejich odlišení od jejich nekvalifikovaných kolegů....²³⁶

Závěrem se Janoušek přiklání k sovětskému modelu hospodářství, který chápe jako ověřený. *„Theoreticky rozumíme situaci dostatečně a odborníci podali tiskem dosti podnětů, jak vyjít ze současné krise z nevýkonnosti. (...) Není námitek proti nutnosti odstranění předimenzovanost, úkolové sazby jsou osvědčeny sovětskou stachanovštinou a rovněž kolektivní donucovací moc je vyzkoušena sovětským příkladem.“*²³⁷

²³³ JANOUŠEK, Bohumil. Co se píše o pracovní morálce. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 18. s. 273.

²³⁴ Tamtéž. s. 273.

²³⁵ Tamtéž. s. 273-274.

²³⁶ Tamtéž. s. 274-275.

²³⁷ Tamtéž. s. 275.

6.1.4.2 FRANTIŠEK KAFKA: SPOJITÉ NÁDOBY

Tématu plánovaného hospodářství se věnuje také úvodník z 15. srpna. V něm píše František Kafka o tématu dvouletky. Hned úvodem poukazuje na skutečnost, že plánovaného hospodářství užívají i jiné vyspělé evropské země jako Anglie, Francie, Belgie, Švédsko či Švýcarsko. Zmiňuje pochopitelně též Sovětský svaz a jeho pětiletky. Na to navazuje problémy československého plánovaného hospodářství v roce 1946. Píše o nedostatku uhlí, který byl způsoben nízkým počtem horníků, kteří částečně padli ve válce, částečně na ně válka měla takový vliv, že již nebyli dále schopni podobné práce. Obecně však lze mluvit o trendech, které zmiňuje již výše uvedený text dr. Janouška: nedostatek pracovních sil, nekvalita a nedostatek surovin a nízká pracovní morálka. *„Je jediné měřítko skutečné výrobnosti... (...) Kolik se vyrobí dobrého zboží bez zmetků, za jakou cenu, kolik v ní činí náklad dělnické mzdy a kolik za hodinu placené dělnické mzdy v závodě se skutečně vyrobilo prodejného zboží. To je totiž reální nikoliv „úctovaná“ práce. A do té doby se nebude ani státu ani dělnictvu vést dobře, dokud tuto skutečnou práci nebudeme honorovat stejně tak, jako tomu je v Rusku. Skutečný výkon, pořádná odměna.“*²³⁸

Zastává se všeobecného práva na práci, stejně tak ale povinnosti vytvářet statky, které budou určeny ke spotřebě a tvorbě kapitálových rezerv. Přitom poukazuje na nutnost hlubokých investic do výroby. *„Není ještě možno zjistit ani, kolik bude zapotřebí investic, ani kolik z toho jsme s to vyrobiti sami a kolik budeme potřebovat z ciziny. Vezmeme-li za základ, že zhruba obnovíme průmyslový stav k roku 1938, třeba vycházet z cifry válečných škod. Činila celkem 38 miliard korun průmyslových škod. Koeficient pro nákup strojů činí dnes proti roku 1938 4-7 procent, koeficient staveb průměrně 6-7 procent, lze tedy vzíti pro hrubý odhad cca 5.5 procent při předpokladu vyváženosti staveb i strojů. Lze tedy předpokládati, že by náklad na úplnou rekonstrukci průmyslových škod činil zhruba 200 miliard.“*²³⁹

Autor tedy vidí československé hospodářství na rozcestí: cesta vede buďto k prosperitě, bude-li ve všech vrstvách národa i u jeho politických vůdců vědomí odpovědnosti vzhledem k nutným investicím státu i za cenu ztráty povrchní popularity; nebo k bídě, dá-li se popularitě přednost před odpovědností.²⁴⁰

²³⁸ KAFKA, František. Spojité nádoby. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 21. s. 322.

²³⁹ Tamtéž. s. 323.

²⁴⁰ Tamtéž. s. 323.

6.1.4.3 BOŠKO VRAČAREVIČ: BILANCE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Spisovatel a autor monografie o osvícenci Dositeji Obradovićovi, Boško Vračarevič ve svém úvodníku z 3. října bilancuje druhou světovou válku. Opírá se při tom o knihu švýcarského spisovatele Louise Emricha: *Das europeische Chaos und seine Ueberwindung*. „*Emrich analyzuje dnešní stav věcí a přichází k závěru, že následkem totální války je přirozeně totální chaos.*“²⁴¹ Závěrem Vračareviče je, že se Evropa po druhé světové válce liší od Evropy po první světové válce. Tentokrát se v ní totiž už nenajdou státy, které by mohly být ušetřeny těžkých krizí a otřesů.

Celý text nemá smysl dopodrobna rozebírat, neboť se Československa příliš netýká. Snad je vhodné pouze vytknout to, co bychom mohli nazvat hlavní autorovou myšlenkou ve spojení s poválečným Československem. Tím je snaha předpovědět, kdy se Evropa a s ní i Československo, vzpamatuje z chaosu a dočká se konečně své plné obnovy. „*Obnovy světa se dočkáme ve třech etapách. První – po chaosu – je materiální obnova Evropy a bude trvat až do 1955; druhá je pokračování první, včetně zotavení Evropy v úseku bytovém. To jsou leta 1955-65. V letech 1965-1980 je na řadě třetí a poslední fáze výstavby světa. To znamená, že svět bude-li prost nečistých sil, v příštích třech desetiletích prožije vysokou konjunkturu. Překážkou, jež bude zpomalovat proces výstavby, bude nedostatek odborných sil.*“²⁴²

6.1.4.4 KAREL TARABA: JAK STÁT ZTRÁCEL MILIARDY

Svým úvodníkem z 12. prosince 1946, se Karel Taraba vrací do doby první republiky. Chce jím totiž demonstrovat, jak stát velice snadno ztrácí peníze, není-li nad nimi řádná kontrola. „*Nejde o zlehčování první republiky, jen o upozornění, co všechno se ve státním hospodářství musí hlídat.*“²⁴³ Poukazuje na zakázky, které až bizarně překročily rozpočet, a které za první republiky prověřovala tzv. Úsporná kontrolní komise. Ta však nebyla již po válce obnovena, přesto existují pochybné zakázky i v době třetí republiky. Vyzývá tedy k založení obdobné instituce, která by byla s to provádět stejnou činnost jako Úsporná kontrolní komise a podobným praktikám bránit. „*Bylo by velmi zajímavé, kdyby nějaký znalec vypracoval pokračování této kapitoly po druhé světové válce, znárodněním pojišťoven jsme se některých problémů, bohudík, navždy zbavili. Jiné nám vznikly, málo je dnes známo sněmovně i veřejnosti o tom, jak se hřeší. Dostanou se náhrady za znárodněný majetek za hranice?*“²⁴⁴

²⁴¹ VRAČAREVIČ, Boško. Bilance druhé světové války. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 28. s. 433.

²⁴² Tamtéž. s. 434.

²⁴³ TARABA, Karel. Jak stát ztrácel miliardy. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 38. s 593.

²⁴⁴ Tamtéž. s. 594.

6.1.5 JUSTICE

6.1.5.1 RICHARD GREGOR: JAK SNÁŠETI BEZPRÁVÍ?

Fungování „revoluční“ justice přiblížil svým úvodníkem z 9. května Richard Gregor. Věnuje se v něm konkrétním procesům, prováděných pod záštitou „národní očisty“ často s úmyslem vyřídit si pouze své osobní, soukromé nevraživosti. Píše o existenci autonomních tribunálů – závodních rad – které rozhodovaly chybně a dopouštěly se tak dalších křivd skrze pasivitu orgánů národní správy, které měly za úkol tyto rozsudky kontrolovat. *„Závodní rady v některých ústavech se proti svému vlastnímu poslání ochránce a obhájce zájmů zaměstnanectva vyvinuly v jakési instituce inkvisiční, před nimiž se lidé třesou.“*²⁴⁵

Definuje tak boj za právo, bojem proti všem. Poukazuje na nezkušenost mnoha členů závodních rad, kteří i přesto posuzují práci „zpracovaných profesionálů“ – často pouze s motivací, dostat je z podniku. *„A kde jim to selhalo v cestě té očisty, kde je jejich nález objevil jako skutečností vyvrácený, nesmyslný a absurdní, neustali ve snaze, aby člověka, který proti nim uhájil své právo, dostali z podniku aspoň „suchou cestou“ tzv. normálního, ovšem v daném případě předčasného pensionování.“*²⁴⁶

Absurdnost a účelovost podobných soudů dokládá také konkrétními případy. *„Vím o případu člověka, kterému závodní rada vydala písemné vysvědčení, že se po celou dobu okupace choval jako řádný Čech a člověk a že se nezpronevěřil zásadám nám nejvyšším: národu, vlasti a formě demokratického zřízení. Kdy byl později nucen obrátit se na soud, najednou ho táž závodní rada líčila jako přívržence politiky – Hodžovy a Beranovy! A ten muž celý život o politiku nezavadil, nebyl nikdy organisován v politické straně a k žádné neměl dál než k agrární.“*²⁴⁷ Závěrem tedy Gregor apeluje na činnost těchto rad, aby byly skutečně „obhájcem a podporovatelem zájmů zaměstnaneckých v závodě“ a ne těmi, kdo tímto způsobem účelově škodí.²⁴⁸

6.1.5.2 RUDOLF BECHYNĚ: NÁRODNÍ SOUD

Rudolf Bechyně – český politik, předválečný ministr a také novinář – reflektoval svým úvodníkem z 27. června soud s kolaboranty. Sám se hlásí k tomu, že to byl právě jeho exilový londýnský byt, kde byla sestavovaná osnova retribučního zákona. Podle něj pak vznikl dekret, na jehož základě byli souzeni pováleční kolaboranti. *„Už tenkrát jsem věděl, že před národní*

²⁴⁵ GREGOR, Richard. Jak snášeti bezpráví? In. *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 7. s. 97.

²⁴⁶ Tamtéž. s. 98.

²⁴⁷ Tamtéž. s. 98.

²⁴⁸ Tamtéž. s. 99.

*soud budou postaveni také členové protektorátní vlády, a plně jsem s tím souhlasil. (...) Soudit muže, kteří v době násilné okupace spolupracovali se zlotřilým nepřitelem, stalo se příkazem státní i národní bezpečnosti, morálky a cti.*²⁴⁹ I přesto odmítá situaci, která okolo soudu nastala – situaci, kterou zapříčinil zejména československý tisk. *„Ličení trvá, a proto není fair, když část našeho tisku sama sebe povýšila na soudce a ignorujíc vznešený úkol tribunálu, vodí už dnes některé obviněné tak říkajíc na katovské oprátce.*²⁵⁰

Podobný postup není podle Bechyněho dobrý ani pro Národní soud, který byl za účelem souzení těchto lidí vytvořen. Poukazuje přitom na vzor západních spojenců, kteří soudili nacistické pohlaváry skutečně důkladně, čin za činem. Oproti tomu staví špatný postup československý. *„Ani svědkové nejsou jisti před uštěpačnými poznámkami, a dokonce ani před nesprávným podáváním toho, co vypověděli. Co je soudce beze svědků? Námořník bez kompasu, voják beze zbraně, kovář bez kladiva. (...) Je slušné a přípustné, aby svědek za splnění občanské povinnosti veden byl ulicí hanby? Čeho chce docílit žurnalistika, která takto postupuje?*²⁵¹ Apeluje tedy závěrem na tisk, aby neovlivňoval nezávislost soudu, který – jako v každém civilizovaném národě – má na základě důkazů nestranně rozhodnout o vině těchto lidí. *„Ať soudí soudcové, odpovědní národu. My ostatní se dívejme a nedělejme z tragického jeviště justice arénu politických vášní!*²⁵²

6.1.5.3 VLASTIMIL LOUDA: KOLEM ROZSUDKU NAD TZV. PROTEKTORÁTNÍ VLÁDOU

Tématu procesů s protektorátní vládou se věnuje ve svém úvodníku k 20. číslu Dnešku také novinář a bývalý redaktor Národní politiky Vlastimil Louda. Hodnotí ho jako dosavadně nejrozsáhlejší proces a zároveň přidává předpoklad, že v budoucnu snad již podobně veliký proces nikdy uspořádán v Československu nebude.²⁵³ *„Není obdoby v Evropě ani mimo pevninu. A proto je samozřejmé, že nemohu porovnávat procesy vedené v jiných státech, a případné tresty s oněmi, které jsou vyhlášovány před soudy českými nebo slovenskými.*²⁵⁴

Louda se přitom shoduje s Bechyněm na nevhodném mediálním pokrytí procesu. *„Proces byl vysílán rozhlasem, přesto, že existovalo nebezpečí, že během jednání vyjdou najevo věci, které v zájmu státu měly zůstat utajeny. Toto vysílání bylo zařízením odpovídajícím stoprocentní demokracii kdyby... A tu jsme u toho háčku. Bud' vysílám*

²⁴⁹ BECHYNĚ, Rudolf. Národní soudy. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 14. s. 209.

²⁵⁰ Tamtéž. s. 209.

²⁵¹ Tamtéž. s. 209.

²⁵² Tamtéž. s. 209.

²⁵³ Zde se nabízí doplnit, že v 50. letech budou probíhat procesy neméně veliké.

²⁵⁴ LOUDA, Vlastimil. Kolem rozsudku nad t.zv. protektorátní vládou. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 20. s. 305.

*doslovně celý proces, v plné jeho šíři, nebo se spokojím jen s rozhlasovým reliéfem, jemuž věnuji 1–2 hodiny denně, a to objektivním reliéfem. Je naprosto chybou režii, když začnu vysílat celý průběh, pak ubírám a ubírám a nakonec pustím celou 8hodinovou závěrečnou řeč národního prokurátora a potom, když má dojít řada na řeči obhájců a obžalovaných – rozhlas vypnu. Poslouží se tím objektivitě?*²⁵⁵ Současně kritizuje úvahy předsednictev stran Národní fronty, která přemýšlejí, zda by se mezi přísedícími národního soudu neměli nacházet zástupci jednotlivých politických stran. *„Zde rozhodně není něco v pořádku! Bud' jsme dělali národní soud jako nadstranickou, opravdu národní, tj. bezpartajní instituci, jako nezávislý soud, anebo chceme snad kopírovat nacistický Volksgericht? To přece, doufám, nechtěl a nechce v našem národě nikdo!!*²⁵⁶

Kriticky se staví též k reakci komunistů na výsledné rozsudky procesu. *„Jedněm je přísný, druhým nedostatečný, co do výše trestů. A tu se začne jednou ze čtyř stran Národní fronty (Komunistickou stranou, pozn. autora práce²⁵⁷) organisovati protestní akce proti nízkým trestům. Div, že se z přísedících obratem nenadělají kolaboranti... (...) A proč to všechno? Jedině proto, že nepadl rozsudek smrti? Není doživotní žalář a 25 let dostatečně přísným trestem, právě jako tresty ostatní na viny, které byly prokázány? (...) Že národní soud musel přihlédnout i ke kladným činům obžalovaných, k tomu jest povinován podle předpisů retribučního dekretu.*²⁵⁸ Louda upomíná, že s rozsudkem sice je možné nesouhlasit, ale je také třeba jej respektovat. Už kvůli pocitu právní bezpečnosti a úcty k zákonům republiky, které si dali sami Čechoslováci.²⁵⁹

6.1.5.4 JUSTUS: A PRÁVNÍCI MLČÍ...

Reakci na rozsudek nad členy protektorátní vlády reflektovaly také úvodníky z 22. a 29. srpna 1946. Autor těchto textů si dává za úkol vyložit celou kauzu tak, aby dopomohl k uklidnění situace. *„Rozsudek nad členy protektorátní vlády vzbudil – jak je z projevů nesčetných závodních rad patrno – velmi značný rozruch. Možno mluvit o určitém neklidu v národě, který se rozdělil na dvě strany: na ty, kteří rozsudek pro jeho mírnost neschvalují a na ty, kteří jsou mínění opačného, po případě rozsudek pokládají za příliš přísný.*²⁶⁰

²⁵⁵ LOUDA, Vlastimil. Kolem rozsudku nad t.zv. protektorátní vládou. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 20. s. 306.

²⁵⁶ Tamtéž. s. 306.

²⁵⁷ Nutno doplnit, že po vynesení rozsudku byla spuštěna silná kampaň Rudým právem, které žádalo přísnější tresty pro obžalované.

²⁵⁸ LOUDA, Vlastimil. Kolem rozsudku nad t.zv. protektorátní vládou. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 20. s. 306.

²⁵⁹ Tamtéž. s. 306.

²⁶⁰ JUSTUS. A právníci mlčí. In: *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 22. s. 337.

Proto čtenáři vysvětluje podstatu tzv. humánního práva a dekretů, podle kterých byl proces vybudovaný. „Tyto dekreta vybudovaly skutkové podstaty, pro které členové protektorátní vlády byli souzeni, na základě dvou principů, které se nedoplňují, a to principu legality a principu přirozenoprávní závadnosti určitých činů z důvodu morálních.“²⁶¹ V prvním případě se vycházelo dle autora ze skutečnosti, že protektorátní a druhorepubliková vláda byly nelegitimní, oproti vládě londýnské. Londýnská vláda tedy volá členy obou těchto vlád k odpovědnosti za velezradu či zemězradu. Jejich představitelé jsou politickými zločinci, kterým by v normálním případě hrozila ztráta občanských práv, vypuzení či retence. Dekret však upravuje toto stíhání – od porušení práv a funkce legitimní vlády se tak dostává ke stíhání konkrétních činů, které napomáhaly nacistickému režimu. Na stejném principu byl vybudován též mezinárodní soud v Norimberku.²⁶²

A právě proto dle autora dochází k rozdělení v národě. Zatímco první skupina lidí pohlíží na soud jako na instituci politickou, soudící politické provinilce – požadují vyloučení z politického života a při strachu z návratu také úplnou jejich anihilaci – druhá skupina naopak je otevřená všem ideálům humánního soudnictví. „Po tom, co jsme uvedli, jest viděti, že rozpor, který zachvátil veřejnost, pokud šlo o posuzování výroku národního soudu, byl zaviněn již nedostatky základního zákona, na základě kterého byl soud vybudován... (...) Proto mnohé nálezy byly provázeny ve veřejnosti a tím více u postižených pocitem křivdy, které by nebylo, kdyby věc byla předložena jako rozhodnutí pouhé otázky politické moci, rozhodnutí vyvolané příkazy revoluční doby...“²⁶³ V pokračování textu v dalším čísle pak již autor pouze dokládá nemožnost obnovy procesu, který by pouze zesiloval rozpor ve společnosti ke škodě státu. „Radikalismus požadavků bývá projevem slabosti, strachu. Takový strach jaký domníváme se, že vyzařuje z agitace pro obnovu procesu, jest s to spíše rozleptávat základy dnešního režimu, než posilovat.“²⁶⁴

6.1.5.5 ALBERT PRAŽÁK: STAVME NOVÉ BARIKÁDY!

Pomyslnou sérii úvodníků věnujících se soudu s protektorátní vládou uzavírá úvodník z 26. září, místo kterého byl otištěný projev Alberta Pražáka, předsedy České národní rady, který byl čten také na úvod shromáždění na Staroměstském náměstí. Toto shromáždění svolali komunisté jako demonstraci nespokojených s rozsudky nad členy protektorátní vlády. Redakce na úvod vysvětluje, že se jej rozhodla zveřejnit celý, protože nesouhlasí s tím, jak

²⁶¹ JUSTUS. A právníci mlčí... In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 22. s. 338.

²⁶² Tamtéž. s. 338.

²⁶³ Tamtéž. s. 338.

²⁶⁴ JUSTUS. A právníci mlčí... II. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 23. s. 354.

s tímto „tak závažným“ projevem, který „tak důstojně formuluje národní program pro přítomnou dobu“, zacházel denní tisk.²⁶⁵ Albert Pražák v něm rozsudek soudu hájil – a to navzdory skutečnosti, že mnohým mohly tresty připadat nízké. Podotýká, že je třeba chápat doživotní či mnohaleté tresty pro starce jako dostatečné, plně ve shodě s patřičným dekretem i humanistickými Masarykovými zásadami. *„Vložili jsme do rukou lidového soudu neodvolatelně posouditi vinu a trest obžalovaných. Tento soud vynesl svůj rozsudek pravoplatně, jak usoudila i naše vláda, s níž jsme o svých pochybách uvažovali. Měnití jeho rozsudek by ohrozilo podle mého přesvědčení, statek daleko cennější než je osud několika jednotlivců, cit právní bezpečnosti a jistoty, který musí býti základem klidného budování státu.“*²⁶⁶

V textu je též patrná snaha vymezit se vůči všemu protektorátnímu. Pražák vyzývá k očištění národa i sebe samých. *„Musíme se zhostit všeho, co v nás vneslo neblahé protektorátní období a čím oslabilo naši národní a společenskou mravnost v jednotlivcích i v celku. Musíme očistiti jako očištná bouře všecken svůj život a vyvrhnout ze sebe všecken protektorátní nános pokud v nás ještě zbyl. Pozvedáme boj především proti jakékoli protektorátní ideologii i praxi a proti všemu vůbec, co z ní kde zbylo.“*²⁶⁷

6.1.5.6 MICHAL MAREŠ: MÁ OBHAJOVACÍ ŘEČ

Mezi jedny z nejdůležitějších autorů časopisu *Dnešek* řadíme též Michala Mareše, českého novináře, spisovatele a anarchistu, který se proslavil především svými články s názvem „Přicházím z periferie republiky“. Právě pro tyto své texty byl Mareš na návrh SNB předvolán před soud. Ve 45. čísle časopisu z ledna 1947 pak již oznámil své vyloučení z KSČ.

V tomto svém úvodníku z 19. září 1946 však Mareš teprve připravuje svou obhajovací řeč, kterou mínil přednést před soudem za své texty. Vysvětluje v něm, že ač byl během života několikrát zatčen, vždy pro to, co pokládal za správné a pravdivé. *„Jsem žalován, to znamená, že jsem jaksi veřejnému pořádku a řádu nepohodlný a tudíž nebezpečný. Ano, je v tom dokonce kus pravdy! Byl jsem vždy nebezpečný člověk, a to za všech režimů, když šlo o kácení model, boj proti balamucení lidí, když šlo o to, být do problematické svobody a bojovat za svobodu absolutní, absolutní pro lid i každého jednotlivce!“*²⁶⁸ Píše, že představitelé státu, kteří jej žalují, by mu naopak měli být vděční, protože píše pravdu, kterou se snaží zlepšit situaci v republice. A právě proto, že píše pravdu, nepředpokládá, že bude odsouzen. *„Je-li*

²⁶⁵ PRAŽÁK, Albert. Stavme nové barikády! In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 27. s. 417.

²⁶⁶ Tamtéž. s. 417.

²⁶⁷ Tamtéž. s. 417.

²⁶⁸ MAREŠ, Michal. Má obhajovací řeč. In *Dnešek*, 1946. roč. 1. č. 26. s. 401.

skutečná svoboda, nemohu býti odsouzen; máme-li svobodu jen částečnou nebo fiktivní, pak si z rozsudku nic nedělám. (...) Mlčeti k tomu, co se děje znamenalo by beztak ztratiti čest. Mohu býti umlčen, to jest jediný způsob mého mlčení.“²⁶⁹

Svou pomyslnou řeč zakončuje několika myšlenkami, které stojí za to vytknout, protože tím dokumentuje vývoj situace ve společnosti třetí Československé republiky. *„Když jsem jako devatenáctiletý hoch byl na strážnici udeřen policejním důstojníkem, byla z toho bouře ve vídeňském parlamentu. (...) Myslím, že dnes, o pětatřicet let později, kdy se nehne ani myš, stane-li se omyl, že člověk byl omylem zastřelen, se také nic nestane, když budu odsouzen. (...) Doufám také, že jsem vůbec posledním publicistou, který je před soudem proto, že hledá a mluví pravdu! Relativní pravdu vždy, absolutní, pokud je mu dosažitelná.*“²⁷⁰

6.1.5.7 FERDINAND PEROUTKA: POMOC!

Jednomu z mnoha poválečných soudních procesů se věnoval též Ferdinand Peroutka. Svým úvodníkem ze 17. října komentoval případ advokáta Leopolda Pospíšila, který figuroval v odbojovém hnutí, pomáhal převádět československé vojáky a letce za hranice, kde se připojovali k zahraniční armádě a po propuštění z koncentračního tábora pomáhal rodinám uvězněných či obecně lidem uniknout gestapu. Tento muž však byl krátce po osvobození zatčen a obviněn z „konfidentství gestapu“. Za svědky byli povoláni bývalí gestapáci, kteří – jak Peroutka ve článku dokládá – vypovídali podle předem sjednaného scénáře, až do chvíle, kdy se rozhodli své výpovědi odvolat a donutili tak příslušné úřady celou věc vyšetřit.

„Které křivé svědectví myslíte, není gestapák v takovém případě ochoten vydat? Kterou osobnost nebude ochoten obvinít tak, jak si toho přeje vládný pán? Co vůbec neudělá člověk, aby si zachránil život? Tato svědectví gestapáků mohla by se stát nejúčinnějším nástrojem zkázy, jež někteří lidé, jak se zdá, stále hledají. Avšak ve chvíli, kdy se objeví, že sliby vládného pána nebyly pravdivé, že smyčka na krk přece jen kdesi je pletena, tu nastoupí gestapák se svou morálkou: zrada za zradu! A úřadům nezbyvá, než přidat se na stranu nezabydlených, znepokojit se a nařídít vyšetřování.“²⁷¹

Peroutka dále zmiňuje množství podobných procesů, které sahají z regionů až do Prahy. *„Máme více mimořádných orgánů a mimořádných způsobů, než snese doba, vracející se k normálnosti. Tyto mimořádné orgány mají někdy více moci, než samo ministerstvo*

²⁶⁹ MAREŠ, Michal. Má obhajovací řeč. In *Dnešek*, 1946. roč. 1. č. 26. s. 402.

²⁷⁰ Tamtéž. s. 402.

²⁷¹ PEROUTKA, Ferdinand. Pomoc! In: *Dnešek*, 1946. roč. 1. č. 30. s. 467.

vnitra.²⁷² Toto tvrzení ostatně dokládá tím, že i přes příkaz ministra vnitra, který nařizoval vyšetřování na svobodě, byl Pospíšil patnáct měsíců držen ve vězení.

Peroutka tedy závěrem apeluje na snahu postavit se k tomuto problému čelem, neustupovat před ním – a to klidně i navzdory výhrůžkám, které uveřejňoval olomoucký komunistický deník Stráž lidu. *„Ale strach jest jen tenkrát účinný, jestliže jest to jen jeden strach. Dva strachy se ruší. Strach z toho, co by mohlo vzniknout, jestliže olomoucký případ bude vyšetřen a viníci potrestáni, je rušen strachem z toho, co by mohlo vzniknout, kdyby olomoucký případ nebyl vyšetřen a viníci nebyli potrestáni a kdyby tedy tento případ mohl zakládat tradici v našem životě a zvat k následování. Poněvadž se tedy tak jako tak musíme bát, vybereme si nepochybně ten strach, který jest nám milejší.“*²⁷³

²⁷² PEROUTKA, Ferdinand. Pomoc! In: *Dnešek*, 1946. roč. 1. č. 30. s. 468.

²⁷³ Tamtéž. s. 468.

6.2 SHRnutí ROKU 1946

V roce 1946 bylo publikováno celkem 39 úvodníků časopisu Dnešek. Z tohoto vzorku byly vynechány celkem 3 úvodníky – „Jak jsem viděl Francii“ a „Jak jsem viděl Polsko“ Františka Kafky, které se věnovaly ryze analýze těchto zemí bez přesahu do poválečného Československa. A rovněž byl vynechán úvodník Františka Kafky „Politická vzpomínka“, který se zabýval historickými reáliemi první republiky, bez návaznosti na poválečné Československo.

6.2.1 POLITIKA

Do politické kategorie bylo v roce 1946 zařazeno celkem 9 úvodníků. Společným tématem 6 z 9 úvodníků byly první svobodné poválečné volby z 26. května 1946. V prvních třech předvolebních úvodnících – „Veliké maličkosti“ Edvarda Valenty, „Hlavní úkol naší politiky“ Ferdinanda Peroutky a „Proměny“ Jiřího Zhora – je poskytnuta v zásadě charakteristika stran Národní fronty. Je v nich znát také jistá nedůvěra ke komunistům, u kterých není autorům zcela zřejmé, jaká jejich tvář – zda předválečná či ta, kterou nabízeli po válce – je ta pravá. Samotné výsledky voleb pak bilancovaly rovněž dva úvodníky – prvním byl Peroutkův úvodník hned z 30. května s názvem „Co se stalo“, druhým pak byl úvodník Josefa Hudce „Povolební meditace“. Hodnocení voleb s odstupem nabízel také František Kafka svým úvodníkem „Politická mapa Evropy“. Z úvodníků je patrné jisté překvapení nad rozhodným výsledkem voleb ve prospěch komunistů. Na druhou stranu autoři jejich vítězství, ačkoliv ne tak výrazné, očekávali a konstatovali, že bez komunistů nebude možné ve třetí Československé republice vládnout. Do této kategorie je také zařazený úvodník Karla Taraby, kterým se věnoval snížené roli parlamentu v politickém systému třetí republiky.

6.2.2 SPOLEČNOST

Do společenské kategorie bylo nakonec zařazeno celkem 12 úvodníků. Celkem 4 z nich pak reflektovaly česko-slovenské poválečné vztahy. Můžeme zde zařadit úvodníky jako „Smířlivě o Slovensku“, „Slováci hovoří s Čechem“, „Hledání pravdy o Slovensku“ či „Česko-slovenská pozorování“. Ferdinand Peroutka se svými úvodníky zase zamýšlel nad poválečným stavem Československa a jeho směřováním. V obecné rovině tak činil už ve vůbec prvním úvodníku časopisu Dnešek s názvem „Když spáček procitne...“. V úvodníku „Před Havlíčkovým jubileem“ zase zkoumá poválečnou žurnalistiku a kritizuje útoky proti nestraničnému tisku. Je podstatné také zmínit dva úvodníky, které byly reakcí na Peroutkou

uspořádané ankety – „Co je fašismus?“ a „Co je reakce?“. V nich se snažil tyto pojmy objasnit, aby jich nebylo – jak sám psal – užíváno jako „kyj“. Stejně tak však uvádí, že se mu podobná anketa nepovedla u slova „nacismus“, na kterou se mu nevrátilo dostatek odpovědí.

Nakonec se ve společenské kategorii nachází také úvodníky reflektující odsun sudetských Němců, zásahy do svobody slova či úvodníky, kterými se jejich autoři snaží vysvětlit komunistickou mentalitu. Můžeme zde zařadit úvodník „Nerozumíme si“, ve kterém Josef Grňa hájí nutnost odsunu s odkazem na jeho morální rozměr. Úvodník Jana Humlera zase přináší rozhovor s – ať už reálným či imaginárním – komunistou, ve kterém se s ním pře o nejrůznější otázky spojené se socialismem. Nakonec je zde zařazen také úvodník Antonína Klatovského s názvem „Svoboda v demokracii“, kde poukazuje na skutečnost, že svoboda je dodržována jen v některých případech, zatímco v jiných je docela vědomě opomíjena.

6.2.3 KULTURA

V kulturní kategorii je zařazeno úvodníků nejméně – pouze 3. Autorem všech je Ferdinand Peroutka. Prvním reflektoval sjezd československých spisovatelů. Dalším úvodníkem pak reflektoval rozkol v československé kultuře, který nastal po založení Kulturní obce, do které komunisté přizvali pouze své straníky, na což reagovaly ostatní strany založením Kulturního svazu. V posledním úvodníku s názvem „Rozkol nebo jednota?“ zase reflektuje snahy o sjednocení obou těchto kulturních organizací.

6.2.4 HOSPODÁŘSTVÍ

V hospodářské kategorii se nacházejí celkem 4 úvodníky. První dva hodnotí situaci poválečného československého hospodářství. Bohumil Janoušek se zaměřil na problémy s pracovní morálkou a nedostatkem pracovních sil, která významně snižovala československou výrobu a její kvalitu. František Kafka na toto téma navazuje, poukazuje však také na nutnost hlubokých investic do výroby, byť by měly být nepopulární.

Poslední dva úvodníky pohlízejí spíše do minulosti a jsou do práce zařazeny pouze pro mírný přesah do třetí Československé republiky. Zatímco Boško Vračarevič přemýšlí nad délkou dobou, která bude nutná pro plnou poválečnou obnovu Evropy, Karel Taraba se věnuje činnosti Úsporné kontrolní komise, která za první republiky odhalovala pochybné státní zakázky a doporučuje její obnovení také v republice třetí.

6.2.5 JUSTICE

Do kategorie justice bylo zařazeno celkem 8 úvodníků. Celkem 5 z nich se věnovalo soudu s protektorátní vládou. Jednalo se například o texty Rudolfa Bechyněho a Vlastimila Loudy, které apelovaly na tisk a rozhlas, aby nezasahovaly svými příspěvky do práce Národního soudu. Úvodník autora podepsaného pseudonymem Justus se snaží dvěma texty vysvětlit laické veřejnosti důvod rozsudků nad protektorátní vládou. Celé téma „soudu nad protektorátní vládou“ uzavírá redakce otištěním projevu Alberta Pražáka z demonstrace na Staroměstském náměstí, kterým je činnost tisku také kritizována.

Obecně stavu české justice a účelovosti některých soudů se věnoval zase Richard Gregor svým úvodníkem „Jak snášeti bezprávi?“. Úvodník na podobné téma, avšak věnující se konkrétně soudu s Leopoldem Pospíšilem, připojil také Ferdinand Peroutka. Nakonec je třeba zmínit také úvodník Michala Mareše „Má obhajovací řeč“. V něm informuje o svém předvolání k soudu kvůli svým textům, které – stejně jako svou dosavadní činnost – tímto úvodníkem hájí.

6.3 ÚVODNÍKY Z ROKU 1947

6.3.1 POLITIKA

6.3.1.1 JAN KOLÁR (CATO): NAPODOBÍME AMERIKU?

Autor, skrývající se pod pseudonymem Cato je pravděpodobně spisovatel Jan Kolár, který se stejně podepisoval také pod články v exilových periodících. Můžeme takto usuzovat také pro prokázanou Kolárovou spolupráci s Peroutkovými Svobodnými novinami.²⁷⁴

V úvodníku nazvaném „Napodobíme Ameriku?“ reflektuje povolební výměnu úředníků na předsednictvu vlády, která nesla podobné znaky, jako výměna v amerických úřadech po vítězství druhé ze stran. Hájí sice legitimitu výměny selhávajících úředníků, avšak odmítá výměnu pouze na základě stranické legitimity. Tím naráží na výměnu sociálně demokratických úředníků, za komunisty. „*Když předseda budovatelské vlády dostal pod střechu vítězný program nejbližších dvou let, vzpomněl si, že by jeho úřad potřeboval koště, aby vymetl některé zjevy nebo i některé osoby. (...) Zde však dochází nově k restrikci – a hned po ní k obsazení uprázdněných posic lidmi, kteří jsou příslušníky strany nynějšího jak předsedy vlády, tak vedoucího úřadu předsedy vlády. Tedy metoda americká: se zvítězví stranou přichází nová byrokracie, s prohravší odchází její úřadnictvo.*“²⁷⁵ I přesto poukazuje na rozdíl v přístupu – v ČSR nevládne, jako v USA či SSSR, vždy pouze jedna strana, ale současně všechny strany Národní fronty, což by mělo odpovídat také složení předsednictva.²⁷⁶

Právě proto v tomto ohledu apeluje svým textem právě na parlament, aby dbal svých práv kontroly veřejné správy: „*...zde je příležitost rozvážit, do jaké míry chce trpěti zpolitování správního aparátu. Zda chce mít ve svých zdech úředníky a v úřadech poslance, nebo obráceně.*“²⁷⁷

6.3.1.2 ANTONÍN KLATOVSKÝ: DOPIS MLADÝM PŘÁTELŮM

Kritiku přebujelého stranicví a jeho zásahům mimo politické pole, přináší v dalším čísle také novinář a stenograf Národního shromáždění Antonín Klatovský, který koncipoval svůj úvodník k 45. číslu jako dopis, adresovaný československé mládeži. Věnoval se v něm Svazu české mládeže, o němž na stránkách Dnešku vznikla poměrně rozsáhlá debata, která měla přesah též do Svobodných novin. Ukončil ji svým úvodníkem až Ferdinand Peroutka.

²⁷⁴ DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-046-x. s. 634.

²⁷⁵ Tamtéž. s. 690.

²⁷⁶ CATO. Napodobíme Ameriku? In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 44. s. 690.

²⁷⁷ Tamtéž. s. 690.

Svaz měl dle autora v první řadě plnit funkci ochrannou před vlivem politických stran. V takovém případě by jeho existenci vítal. Nicméně tomuto nebyl svaz schopný dostát. „Své poslání mohl však SČM splnit jen tehdy, kdyby mládež v něm sjednocená byla izolována od vlivu politického stranictví. Bylo promarněno ve chvíli, kdy bylo dáno volební právo, resp. uložena volební povinnost mládeži od 18 let, a táž hranice stanovena pro vstup do politické strany. Neboť politické strany si řekly: my si „svoji“ mládež vzít nedáme.“²⁷⁸

Přesto Klatovský na myšlenku existence podobného Svazu zcela nezanevřel. Naději na jeho reformu spatřoval v těch, kteří pro „zhnusení úzkým stranictvím“ ze stran vystoupili. „Uvedli jste, že vás SČM zklamal ještě více, než politické strany. (...) Což kdybyste se pokusili původní ideu SČM uskutečnit v rámci malého kroužku? (...) A jen ne žádné manifesty. Bylo jich v poslední době tolik, že přestávají být populárními.“²⁷⁹

6.3.1.3 FERDINAND PEROUTKA: JAKO KDYBY...

Právě úvodníkem ze 17. dubna 1947 Peroutka uzavřel debatu, která se na stránkách časopisu Dnešek vedla o Svazu české mládeže – nejčastěji v dopisech redakci. „Diskusi, která se na sloupcích tohoto časopisu rozpředla – někdy rozzuřila – o Svazu české mládeže, musíme ukončit, poněvadž není naděje, že bude řečeno ještě něco nového. Je vždy třeba vědět, kdy věc dospěla k mrtvému bodu – a pak přestat.“²⁸⁰ I přesto naposledy vysvětluje svůj postoj k SČM, kterému vyčítá zejména stranickost, pro kterou nedokázal mládež opravdu sjednotit. „Jestliže je pravda na příklad, že vedení Svazu odmítlo přijmout ty delegáty, které si středoškolské studentstvo zvolilo, pak ovšem mnohem větší vinu na rozkolu má vedení než studentstvo, pak přísnějšího odsouzení zasluhují triky, jimž se mladí tak rychle naučili od sekretářů politických stran.“²⁸¹ Peroutka sice oceňuje hmotné práce Svazu, na které byla republika po odsunu Němců odkázána, nicméně podrobuje kritice skutečnost, že svaz nerozvíjí charakter národa – v tom je podle něj předstihován Junákem či Sokolem. A jak je u Peroutky zvykem, závěrem nabízí řešení: „Zřeknout se toho, co vedení SČM dosud provozuje: politisování. Rozloučit se s „jako kdyby“. Vychovávat občana.(...) Najde-li SČM v sobě dosti sil k reformě, bude blahodárně působit v našem životě. Nenajde-li... Každý ví, co pak bude. SČM bude skořápkou, v níž vysychá jádro. Většina mládeže bude žít svůj život – lehký nebo těžký – mimo něj.“²⁸²

²⁷⁸ KLATOVSKÝ, Antonín. Dopis mladým přátelům. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 45. s. 706.

²⁷⁹ Tamtéž. s. 706.

²⁸⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Jako kdyby... In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 3. s. 33.

²⁸¹ Tamtéž. s. 34.

²⁸² Tamtéž. s. 34.

6.3.1.4 JAN KOLÁR (CATO): PO SMLouvĚ S POLSKEM

Úvodník ke druhému číslu z 10. dubna 1947 je věnován Československo-Polské smlouvě o přátelství a vzájemné pomoci, která byla iniciována Sověty a podepsána v Moskvě. Ač o ní autor hovoří jako o „pevné hrázi národů, majících životní zájem na tom, aby byla udržena východní hranice Německa, jak ji stanovila postupimská konference“, řešila tato smlouva spíše spory mezi Československem a Polskem. A to opět spíše formálně, než prakticky. *„Spory znovu zůstávají otevřeny k dalšímu jednání, pouze byl vložen odstavec o tzv. „menšinových právech“ Čechů v Polsku a Poláků v ČSR... (...) Právě proto, že tato smlouva není ještě mezi ČSR a Polskem takovou dohodou, jež by vyčišťovala stůl na staletí, byla u nás přivítána srdečně, ale věcně.“*²⁸³ Autor zmiňuje například těšínský spor, na kterém demonstuje komplexnost hraničního problému s Polskem.

I přesto text zakončuje sdělením, že jak po hospodářské stránce, tak i po bezpečnostní stránce je důležité zachování dobrých vztahů s Polskem. *„Zatím byl československo-polský styk hospodářský opravdu malý, zcela neúměrný hospodářské potenci obou států; byl ovšem měřídlem nevyřešených otázek politických, poněvadž Polsko tu jednání hospodářská vnitřně vázalo na jednání politická. (...) Tak, jako se nesmírně intenzivně rozvíjejí v posledním roce styky kulturní, tak každý z nás očekává, že smlouva o přátelství s Polskem bude pevným podkladem pro rozvoj i politických styků mezi oběma státy.“*²⁸⁴

6.3.1.5 BEDŘICH GOLOMBEK: DVANÁCT HODIN O RETRIBUCI

Novinář, spisovatel a autor časopisu *Dnešek* už z dob prvorepublikové Přítomnosti, se svým úvodníkem ke 12. číslu věnuje opět otázce retribuce, která je namnoze zařazena do kategorie „Justice“. Tento text je zařazen do „Politiky“, protože pojednává o výsledcích vládního jednání z 10. a 11. června. Golombek přináší svým textem soubor utříděných citací jednotlivých politiků a tím dokládá nejednotnost tehdejší politické scény v pohledu na problematiku retribuce. *„Protože látka je příliš obsáhlá, utřídíme ji, aniž vynecháme věci podstatné a pro stručnost necháme mluvit samotné poslance alespoň o některých věcech nejzákladnějších.“*²⁸⁵

Obecně upozorňuje na rozsáhlé nedostatky retribučního soudnictví. Prvotní rozpor vidí už v chápání této činnosti londýnským a moskevským exilem – to ostatně dokládá sporem

²⁸³ CATO. Po smlouvě s Polskem. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 2. s. 17.

²⁸⁴ Tamtéž. s. 19.

²⁸⁵ GOLOMBEK, Bedřich. Dvanáct hodin o retribuci. In *Dnešek*. 1946. roč. 2. č. 12. s. 177.

o rozsudky nad protektorátní vládou.²⁸⁶ Poukazuje také na chyby vyšetřovacích orgánů – nedostatečné odbornosti revolučních výborů a nových kádrů v SNB, které prováděly vyšetřování. Lidové soudy pak měly, dle citace Jana Stránského, dostávat spisy opožděně. Často je ovlivňoval též tisk, který získával množství svědeckých výpovědí, které se k soudu vůbec nedostaly.²⁸⁷ Rozsáhle probíraným byl také spor o připuštění výpovědí „gestapáků“ nebo skutečnost, že retribuční byla využívána v mnoha případech k „vyřizování osobních účtů“ či snaze získat cizí majetek. Golombek v textu také poukazuje na značný vliv stranictví, kdy známosti mnohým pomohly se po válce vyhnout trestům za své prohřešky.²⁸⁸

6.3.1.6 BEDŘICH GOLOMBEK: SNĚMOVNA ODCHÁZÍ NA PRÁZDNINY

Golombek ve svém dalším úvodníku k 15. číslu druhého ročníku časopisu Dnešek bilancuje poslední činnost parlamentu. Vysvětluje, jeho změny od dob prvorepublikových, ať už z hlediska jeho složení a nezkušenosti nových poslanců či z hlediska absence opozice. I přesto poukazuje na faktickou existenci opozičních názorů v něm. „*Náš parlament nemá opozice, ale ujal se v něm zvyk tvářit se opozičně ke všemu, co spadá do resortu ministerstva jiné politické strany.*“²⁸⁹ Přitom naráží na „opoziční řeči“ proti ministru spravedlnosti v otázce jeho výkladu retribuční či sporu o „selské jízdy“.²⁹⁰

I přes spory však Golombek parlament upozorňuje na jednu podstatnou věc, kterou je zde třeba zmínit: „*Národní shromáždění má přídomek ústavodárné. Znamená to, že má dáti státu novou ústavu.*“²⁹¹ I přesto, že parlament chtěl mít tvorbu ústavy pod svou kontrolou, vytvořit ji se mu ani po dvou letech existence třetí Československé republiky, nepodařilo. Nová ústava – stejně jako nový zemědělský zákon, o který se vedly na půdě parlamentu také spory – byla nakonec schválena až po únorovém puči 9. května 1948.

6.3.1.7 BOHUMIL BÍLEK: TAJNÁ DIPLOMACIE V LIDOVLÁDĚ

Bohuslav Bílek – věnující se v Dnešku zejména hospodářským tématům – zahájil svým úvodníkem sérii tří po sobě následujících úvodníků týkajících se tématu „Marshallova plánu“. Z nich pouze tento bude pro svůj obsah uveden v kategorii „Politika“ – zbytek bude zařazen do kategorie „Hospodářství“.

²⁸⁶ GOLOMBEK, Bedřich. Dvanáct hodin o retribuci. In *Dnešek*. 1946. roč. 2. č. 12. s. 177.

²⁸⁷ Tamtéž. s. 177-178.

²⁸⁸ Tamtéž. s. 178.

²⁸⁹ GOLOMBEK, Bedřich. Sněmovna odchází na prázdniny. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 15. s. 225.

²⁹⁰ Tamtéž. s. 225-226.

²⁹¹ Tamtéž. s. 226.

Bílek se ve svém textu věnuje „tajné diplomacii“, která nakonec vedla k rozhodnutí stáhnout svou účast z pařížské konference, což mělo za důsledek československou neúčast na americké hospodářské pomoci. V úvodu ujišťuje čtenáře o svém přesvědčení, že Československo patří ve formující se bipolárním světě na Východ a to i kvůli závazkům plynoucím z Československo-Sovětské smlouvy z 12. prosince 1943. „*I kdyby se dnešní mírná hospodářská válka přiosvětila tak, že ze západu nedostaneme jediný vagon bavlny, zůstaneme východu věrni. Z důvodu mezinárodní politiky. Z důvodu německého nebezpečí. Nemůžeme a nebudeme jednat proti Rusku.*“²⁹²

I přesto se cítí zaražen událostmi, které nastaly mezi 9. a 10. červencem. „*V pondělí 7. července rozhodla vláda republiky, že se pařížské konference zúčastníme. Ve středu 9. července byli předseda vlády a dva její členové přijati generalissimem Stalinem. Ve čtvrtek 10. července rozhodla vláda republiky, že se pařížské konference nezúčastníme. Potud hlavní známá fakta.*“²⁹³ V tomto ohledu autor zmiňuje několik scénářů – které byly v té době nepodložené. V zásadě však správně vycházely z premisy, že neúčast byla Československu vnucena z Moskvy. Staví se do podpůrné pozice k rozhodnutí vlády a píše o tom, že Sovětský svaz pravděpodobně „*svou politikou chrání nejen zájmy sovětské, nýbrž i německé sousedy před novým útokem.*“²⁹⁴ Tím je ostatně také možné demonstrovat, jak významnou roli hrál i dva roky po válce strach z Německa. I přesto Bílek kritizuje formu, s jakou jednání probíhalo. „*Věříme, že rozhodnutí vlády bylo rozumné. Věříme zároveň, že by lid, kdyby znal všechny podstatné skutečnosti, s tímto rozhodnutím vlády Národní fronty ve zdrcující většině souhlasil. Věříme však, že lid má v demokracii právo na to, aby všechny podstatné skutečnosti znal. Dnes je odkázán na dohady, na domněnky, na neproověřené zprávy o věcech, které ani poslanci dokonale neznají a nemohou tedy potvrdit.*“²⁹⁵

6.3.1.8 JAN KOLÁR (CATO): JAK DÁLE?

Spory o tzv. milionářskou dávku reflektoval v úvodníku z 11. září 1947 opět Jan Kolár pod pseudonymem Cato. Jednalo se o návrh komunistického ministra financí Jaromíra Dolanského na zdanění milionářů, čímž měly být alespoň částečně hrazeny škody na úrodě zemědělců, způsobené rozsáhlým suchem léta 1947. Proti tomuto návrhu se nejprve postavilo jedenáct ministrů, dvanáctý Jan Masaryk, se k těmto jedenácti veřejně přihlásil v novinovém prohlášení. Pro doplnění kontextu je třeba dodat, že právě 11. září podepsali komunisté

²⁹² BÍLEK, Bohumil. Tajná diplomacie v lidovládě. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 16. s. 237.

²⁹³ Tamtéž. s. 237.

²⁹⁴ Tamtéž. s. 238.

²⁹⁵ Tamtéž. s. 238.

a sociální demokraté dvojstrannou dohodu na společném postupu při prosazení tohoto zákona, který se jim nakonec skutečně podařilo 31. října 1947 schválit.

Autor však svým článkem poukazuje zejména na skutečnost, která následovala poté, co komunisté ve vládě tento návrh napoprvé nedokázali prosadit – tedy lynč těchto jedenácti, potažmo dvanácti ministrů, v Rudém právu a jiných komunistických tiskovinách. Také podrobuje kritice to, že komunisté rozpoutali mohutný spor pro šest miliard, když po podstatně větších ztrátách na konfiskovaném majetku se k podobnému postupu nepřistoupilo. *„Šest miliard tu stojí jako náhlý výdaj jednorázový na katastrofu sucha... (...) V rozpočtu, který podle dnešních odhadů se pohybuje na dolní hranici 68-72 miliard, nelze nalézt zařazení pro tuto náhlou katastrofu postihnuvší venkov? Jak se srovnává tato bouře o šest miliard s faktem, že z prodeje národního jmění, získaného konfiskacemi nepřátelského majetku a jež národohospodáři odhadovali na poctivých 120 miliard, se získá pouze čtvrtina? (...) Která strana šla do ulic s tím, že tu utíkají státu těžké miliardy?“²⁹⁶*

Předkládá premisu, že za tímto chováním stojí blízcí se volby a snaha „nejsilnější strany“ – tedy komunistů – získat rozsáhlý elektorát z venkovských oblastí. *„Dělnické kádry továren jsou pevně v rukou nejsilnější vládní strany; mezi inteligencí a městským obyvatelstvem vůbec už jen velmi těžko možno získávat ideovým zpracováním další stoupence; vesnici vychovali agráři v první republice, jak se říkalo, materialisticky. (...) Není lepší příležitosti, než jsou katastrofální sucha. „Hle, jsme první, kteří se kdy postarali o to, abyste dostali nahrazen úbytek sklizně!“ budou volat agitátoři ve chvíli voleb. Jako by celý národ neplatil tam, kde jeho část strádá...“²⁹⁷*

6.3.1.9 FRANTIŠEK LOUBAL: CO JIM VYTÝKÁME?

Historik, spisovatel, publicista, předseda moravskoslezského Zemského národního výboru a též politický vězeň František Loubal vytýká svým úvodníkem komunistům prostředky, kterými si chtějí udržet, případně rozšířit svou moc. Můžeme jenom předpokládat, že autor navazuje též na předcházející spor o milionářskou dávku. *„Své agitační prostředky musí strana volit tak, aby to ostatní nepobuřovalo, aby to veřejnost a Národní frontu nerozrušovalo. (...) To si naše komunistická strana vůbec neuvědomuje, naopak všechny bouře, k nimž dosud v Národní frontě a ve veřejnosti vůbec došlo, vyšly z jejího lůna.“²⁹⁸*

²⁹⁶ CATO. Jak dále? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 24. s. 365.

²⁹⁷ Tamtéž. s. 366.

²⁹⁸ LOUBAL, František. Co jim vytýkáme? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 26. s. 397.

Komunistům také vytýká jejich členskou základnu, která obsahuje dle něj nejvíce „ostud“. Přidává další výtky – zejména demagogii nových členů strany, kteří do ní vstoupili pro vidinu rychlé kariéry. A ti právě podle autora často vyvolávají na půdě Národní fronty spory, ve snaze se zavděčit vedení a upozornit na sebe. „*A když tak vidíte s hvězdou na kabátě člověka, který před válkou nemohl přijít socialistům na jméno, tak musí komunistická strana pominout, že má mezi mnohými poctivými intelektuály a slušnými lidmi nevalnou pověst.*“²⁹⁹

Autor se na závěr pozastavuje také nad komunistickými metodami. „*Čas od času komunisté začnou bouřit a při tom se šíří mezi lidem divoké pověsti, že se komunistům musí vyhovět, nebo jinak, že bude to aneb ono, přičemž označení „puč“ bývá někdy i dost nevinou hrozbou vůči těm horším pohrůzkám.*“³⁰⁰

6.3.1.10 FRANTIŠEK HUMLER: SOCIÁLNÍ DEMOKRAT PÍŠE SVÉ STRANĚ

Podobné výtky, jako úvodník Františka Loubala, obsahuje také úvodník Františka Humlera k 27. číslu Dnešku. Ten je pojatý jako dopis Sociální demokracii, ve kterém jeho autor hodnotí dohodu mezi sociálními demokraty a komunisty na společném postupu, o které je pojednáno výše v úvodníku Jana Kolára (Cato), věnujícímu se milionářské dávkce.

Humler nevidí v dohodě nic špatného, stane-li se základem „nového obecného dorozumění“, namísto „nového politického bloku“. A právě pro dosud nejasné podmínky ujednání, se autor cítí dohodou znepokojen. „*Znamená-li dohoda velkého s malým to, že slabší přistoupí na požadavky silnějšího, pak to není dohoda, nýbrž kapitulace. My však chceme věřit něčemu jinému a zatím čekáme na řeč méně úsečnou, než jsme doposud slyšeli.*“³⁰¹ V otázce milionářské dávky dodává, že je třeba sledovat také čísla, která značí „prohospodařené miliony“, z důvodu nekompetentnosti lidí ve vedení. „*Skoro celý národ je pro znárodnění a přeje si, aby se to podařilo. Nikdo však ke znárodnění nemá takovou lásku, aby je chválil za to, že někdy hospodaří hůře nežli leckterý soukromník, či aby s chutí a radostí platil drahé a nekvalitní zboží jenom proto, že je to zboží znárodněné.*“³⁰²

Uzavírá tedy svým vzkazem Sociální demokracii: „*Socialismus buď bude občanský a lidský, nebo prohraje svou kampaň. Také u nás. Přejeme si, aby v každém počínu a jednání nad vůlí k moci se projevovala vůle k rozumu a pravdě.*“³⁰³

²⁹⁹ LOUBAL, František. Co jim vytýkáme? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 26. s. s. 398.

³⁰⁰ Tamtéž. s. 398.

³⁰¹ HUMLER, František: Sociální demokrat píše své straně. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 27. s. 413.

³⁰² Tamtéž. s. 413-414.

³⁰³ Tamtéž. s. 414.

6.3.1.11 KAREL TARABA: NEPŘÍJEMNÉ OTÁZKY

Úvodník k 28. číslu z 9. října připravil Karel Taraba. Ten se jím snaží odpovědět na několik – jak sám píše – nepříjemných otázek, kvůli kterým mluvil se značným počtem lidí, které ostatně v textu také vyjmenovává: „...našimi politiky, vojáky i lidmi z hospodářského života, s britskými poslanci, americkými senátory, ruským diplomatem, s novinářkou z Paříže, s profesorem z Cambridge.“³⁰⁴ Ústřední otázka se točí okolo politického míru v republice – konkrétně zda a případně kdy komunisté převzou moc. Je to vůbec první úvodník, který takto otevřeně tuto otázku pokládá. Vysvětluje ji situací v okolních státech formujícího se „východního bloku“ a tedy podobnými dotazy západních diplomatů. „Rusové se mohli zmocnit vlády v republice již v roce 1945. Měli tu mnoho set tisíc vojáků. Neučinili tak. Věřím, že tak neučiní. (...) Komunisté získali ve volbách asi 38 procent voličů. Jsou sebevědomí a dobře zorganizovaní. Mají téměř v rukou policii a nejsou bez vlivu v armádě. Kdyby chtěli udělat puč, nebylo by síly, která by tomu zabránila.“³⁰⁵ I přesto Taraba v převrat nevěří, ačkoliv ví, že se komunisté budou pokoušet o získání co největšího vlivu v republice.

Taraba však věří v to, že se Komunistická strana pokusí o získání „vysněných 51 procent“, s čímž se také lépe smíří česká povaha. „Každý však kdo tento lid zná, ví, že se rázem měnívá v hromadu Švejků, když se na něm chce něco, čemu nerozumí, o čem není přesvědčen, nebo co nemá rád. (...) Ne, českého člověka je nutno přesvědčovat, proto bude mezi stranami boj o voliče – ne boj na ulicích.“³⁰⁶ Text tedy uzavírá předpokladem, ve shodě s dalšími autory úvodníků, že republiku nelze budovat bez Národní fronty. Tedy, i kdyby komunisté 51 procent ve volbách získali, pak stejně bude nutné udržet též ostatní strany Národní fronty.³⁰⁷ V těchto úvahách se ostatně Taraba shodoval též s dalšími autory Dnešku.

6.3.1.12 FRANTIŠEK KAFKA: O DOBRÝ PARLAMENT

František Kafka se ve svém úvodníku k 29. číslu zabývá opět otázkou, potřeby parlamentu. Demonstruje to na příkladu schvalování státního rozpočtu, kdy byla vláda tlakem parlamentu nucena jej seškrtnat na 68 miliard. „Tak si představujeme dobrý parlament. (...) ...zjišťujeme, že nedospějeme ke kvalitní demokracii, nebude-li v budoucnosti podtržen i nadále vývoj k výběrovému parlamentu.“³⁰⁸

³⁰⁴ TARABA, Karel. Nepříjemné otázky. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 28. s. 429.

³⁰⁵ Tamtéž. s. 429.

³⁰⁶ Tamtéž. s. 429-430.

³⁰⁷ Tamtéž. s. 430.

³⁰⁸ KAFKA, František. O dobrý parlament. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 29. s. 445.

I přes formální důležitost parlamentu však autor píše o jeho snižující se roli, což dokazuje zářijovou krizí ohledně milionářské dávky. „*Ve chvíli největšího politického napětí zářijových dnů jednal parlament o bezvýznamných zákonech s klidem indických joghů a s důstojností římských senátorů. Nevěděl o politickém životě nic. Poněvadž politický život se neodehrává u nás v parlamentu; všude jinde než tam: v novinách, ve vládě a je-li nejhůře v Národní frontě.*“³⁰⁹

Předvídá přitom, že politická slabost parlamentu bude trvat tak dlouho, dokud bude existovat Národní fronta. „*Dokud nerozhoduje parlament, ale vláda a Národní fronta, nezvedne se politický prestiž parlamentu. Je to věčný kruh: bez Národní fronty nebude ústavy. A bez ústavy nebude parlamentu.*“³¹⁰ Dodává, že parlament by se měl alespoň jednou odvážit, postavit se proti vládě, aby tím získal sebedůvěru. Autorovi je třeba v tomto ohledu dát za pravdu – protože role parlamentu byla skutečně po dobu třetí republiky významně upozaděna. Kafka však stále spatřuje důležitost jeho existence v politickém systému poválečného Československa. „*Parlament jsou živí lidé, v kontaktu s lidem, jeho představitelé a jeho nejlepší výběr. Ať se nebojí vlastní odpovědnosti! Bez boje není demokracie a bez silných osobností není silného státu. Málo je těch, kteří z politiků vyrostou ve státníky. Čas provede výběr. Na poslancích záleží, zda a kdo vydrží do posledního kola.*“³¹¹

6.3.1.13 HAROLD J. LASKI: OBNOVA KOMUNISTICKÉ INTERNACIONÁLY?

Článek labouristického poslance a ekonoma Harolda Josepha Laskiho, který Dnešek převzal ze zpravodajské agentury Overseas News Agency, komentuje obnovení ruské Kominterny, která byla zrušena za války v roce 1943, aby tak Sovětský svaz čelil německému obvinění z vytváření sítě pro bolševizaci Evropy. Laski v zásadě píše o zděšení, které tento čin vyvolal, zejména ve Spojených státech. Vysvětluje, že Rusové tímto krokem chtěli prakticky získat lepší vyjednávací pozici se Spojenými státy, které mohly Sovětskému svazu významně pomoci z jeho poválečné situace. Nicméně uvádí dva důvody, proč k postavení do lepší pozice nedošlo. „*Úsilí se nezdařilo ze dvou důvodů, nezdařilo se proto, že opakovali těžký omyl z let mezi oběma válkami a až příliš jasně ukazovali, že tam, kde chtěli dosíci unie, jejich pravým cílem bylo zrušení socialistické demokracie. A nezdařilo se dále proto, že Rusové sami byli nervosní z rozsahu svého vlastního vnitřního problému a začali hrát*

³⁰⁹ KAFKA, František. O dobrý parlament. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 29. s. 446.

³¹⁰ Tamtéž. s. 446.

³¹¹ Tamtéž. s. 448-449.

odvěkou hru odvrácení pozornosti od domácích nesnází vytvářením nepřítele svého lidu za hranicemi, proti němuž je třeba se zorganizovat.“³¹²

Ve chvíli, kdy podle Laskiho byly oficiálně vyhlášeny Spojené státy za ruského nepřítele číslo jedna, se v USA vytvořilo silné zaujetí proti komunistům, které přešlo částečně až v náboženství. Sice Laski uvádí, že není možné chápat znovuvytvoření kominterny jako vyhlášení války, ale je možné jej interpretovat tak, že Rusové věří v brzké ekonomické zhroucení Spojených států a s nimi i Evropy, a že tedy musejí být připraveni nastalého zmatku – se všemi svými spojenci – využít.³¹³ „*Stane-li se to, může být ruská diagnosa správnější než diagnosa těch, kdo myslí, že hladová a zbídačená Evropa může nějak vydržet do poměrů, kdy bude moci udržet svobodu a demokratické instituce.*“³¹⁴

6.3.1.14 VLASTIMIL VRABEC: TŘICET LET

Vlastimil Vrabec svým úvodníkem ve 32. čísle časopisu bilancuje po vzoru F. X. Šaldy třicet let Sovětského svazu. Zejména se zabývá tím, zda se osvědčil sovětský systém. Přitom to demonstruje na několika překážkách, s nimiž se Rusové po dobu Sovětského svazu střetávali a na tom, jak se s těmito překážkami vyrovnávali.³¹⁵ Právě pro toto tematické zaměření nebude opět cílem rozebírat dopodrobna celý úvodník. Naopak zmíníme pouze pasáž, kterou autor téma provázal s poválečným Československem a politickou mentalitou jeho občanů a politiků. Je to pasáž týkající se možného válečného střetu mezi Východem a Západem. V něm autor předpokládá vítězství socialistického tábora, kde také vidí budoucnost Československa. „*Je však možno spor řešit zbraněmi? Neurychlila by nová válka jen neodvratnou zkázu systému, který dohrál svou úlohu ve světové historii? (...) Máme dnes právo i povinnost být Sovětskému svazu hluboce zavázáni za důkladnou lekci, kterou světu udělil. Nebylo by už pro nás myslitelné opustit cestu, kterou nám vývoj přikázal.*“³¹⁶

6.3.1.15 FRANTIŠEK KAFKA: SLOVENSKO V PŘERODU

Úvodník k 33. číslu Dneška ze 13. listopadu 1947 připravil opět František Kafka. Ten svou pozornost zaměřil na Slovensko v kontextu událostí, které se odehrály od zatčení vedoucího tiskového odboru Jána Ursínyho, Oto Obucha. Ten byl zatčen pro údajné napojení na ľudácký exil a pro svou vlastní činnost ve Slovenském státě. Právě pro to, že Ursíny

³¹² LASKI, Harold J. Obnova komunistické internacionály? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 31. s. 477.

³¹³ Tamtéž. s. 477.

³¹⁴ Tamtéž. s. 478.

³¹⁵ VRABEC, Vlastimil. Třicet let. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 32. s. 493.

³¹⁶ Tamtéž. s. 494.

Obucha zaměstnal, byla po něm požadovaná okamžitá demise. Tu byl nakonec donucen podat 30. října 1947.³¹⁷ Autor vysvětluje, že problém slovenské kolaborace je spletitý a mnohdy nepřehledný. „*Lidé, kteří byli na vedoucích místech tisovskeho Slovenska, byli i na odpovědných místech báňskobystrického povstání. (...) Bude-li však spiknutí politicky využíváno k rozbití demokratické strany, bude se to příliš podobat zjevům, jichž jsme nyní svědky v jiných státech v akcích proti zemědělským politickým vůdcům. Slovenské ľudáky nevymaže s mapy Slovenska ani to, skrývají-li se pod pláštíkem demokratické, ani učiní-li to v komunistické straně.*“³¹⁸ Proto poukazuje na důležitost obou stran – jak demokratické, tak i komunistické. Bez komunistů by dle autora na Slovensku neproběhla řádná očista, bez demokratů, by si zase Slovensko nebylo s to udržet svou demokracii. Ursínyho demisi vysvětluje jako nutnou oběť. „*Fakta tu šla nad osobní nezavinění – Politik nesmí nikdy dopustit, aby vznikla už příležitost protistátní akce. Proto dnes resignuje Jan Ursíny.*“³¹⁹

6.3.1.16 JÁN ŽÁK: TRAGÉDIA JEDNEJ STRANY

Tématu Ursínyho demise se věnuje též úvodník Jána Žáka z 20. listopadu 1947, který jej pojnal jako jakousi charakteristikou Demokratické strany. Na úvod píše, že myšlenka, s níž byla strana založena, byla dobrá, protože měla na zřeteli československou demokracii jako svůj první i poslední cíl. Nicméně problém spatřuje v tom, že strana byla založena na příliš úzké základně, která téměř neobsahovala žádné katolické členstvo. Tento nedostatek začal být podle autora zjevný až před volbami, kdy vedení strany začalo být na poplach a narychlo a bez prověření přijímat značné množství nových katolických členů. Nicméně právě toto křídlo strany se podle autora stalo její achillovou patou. „*Nepredvídat' jeho pád bolo politickým analfabetizmom od ľudí, ktorí toto krídlo forsírovali, i od tých, ktorí jeho etablovanie v straně na koniec prijali jako definitívnu štruktúru strany.*“³²⁰

A právě tento odklon od toho, co si autor představuje pod slovem „demokratický“ a příklon ke katolicismu a konzervativismu, Žák kritizuje. *Katolícka, konzervatívna politika nepasuje do 20. storočia a do susedstva SSSR. Politika provokácii nie je pozitívnou politikou. Výroky proti komunizmu, podporované často heslom „Za Boha a za národ“, nemožno ani s hľadiska ďalšieho demokratického vývoja Slovenska akceptovať za heslá prípustné.*“³²¹

³¹⁷ KAFKA, František. Slovensko v přerodu. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 33. s. 509-511.

³¹⁸ Tamtéž. s. 511.

³¹⁹ KAFKA, František. Slovensko v přerodu. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 33. s. 511.

³²⁰ ŽÁK, Ján. Tragédia jednej strany. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 34. s. 525.

³²¹ Tamtéž. s. 526.

Vinu na krizi na Slovensku však připisuje též komunistům. „Ničím, čo je tu na adresu DS povedané, nie je povedané, že komunisti sú bez viny na celkovej situácii, do akej sa DS a s ňou i celé Slovensko dostalo. Komunistom ide istotne o viac jako o čisú demokraciu, ide im o vládu „po svojom“:“³²² Proto svůj text uzavírá tvrzením, že demokracie na Slovensku musí být zachována. Vyzývá vedení Demokratické strany, aby změnilo její starou formu, aby odložilo nacionalismus a soustředilo se na jediné frontě – hájení demokracie před komunismem. „Boj na viacero frontoch ukazuje sa byť pre DS nerealistický, vyčerpává a odvracia pozornosť od hlavného boja, ktorým v celej ČSR nezbytné je komunizmus vs. demokracia. Sústreďenie boja na jeden front je tu viac ako žiadúce. Tomuto stanovisku dal vývoj už viackrát za pravdu, v poslednej krízy iba viac ako inokedy.“³²³

6.3.1.17 ANTONÍN KLATOVSKÝ: NAŠE POLITICKÉ STRANY A DEMOKRACIE

V posledním vydání v roce 1947 hodnotí psycholog, novinář a stenograf Národního shromáždění Antonín Klatovský politické strany třetí Československé republiky a jejich vztah k demokracii. Kritizuje přebujelost stranictví, které se podle něj dostalo do všech koutů společenského života včetně kultury, která vůči němu byla vždy do značné míry imunní.³²⁴

Také podrobuje kritice Národní frontu. „*Dosavadní historie nás dostatečně poučuje, že strany přejímají rády odpovědnost tam, kde jim to přináší výhody. Jakmile odpovědnost se stává nepříjemnou, hledí ji přesunout jedna na druhou. (...) Dělitelná odpovědnost, žádná odpovědnost. Totéž platí o nynější koalici, zvané Národní fronta stran.*“³²⁵ Vysvětluje při tom, že by řešením nebyla ani vláda jedné strany, při které by odpadla i ta minimální mezistranická kontrolní funkce. Dodává, že politická strana se stává nedemokratickou institucí, když si osvojuje hospodářskou moc a současně také kontroluje a vládne – vymyká se tím přímé kontrole lidu.

K nápravě situace vyjmenovává čtyři body: 1. Důsledné uplatnění principu parlamentarismu, 2. Kontrola lidu, 3. Odpolitizování administrativy, 4. Vláda zákona a právního řádu.³²⁶ Nicméně autor předpokládá – poměrně vizionářsky – že změny, ke kterým dojde v následujících letech či měsících, budou daleko skromnějšího rázu. I přesto budou neméně důležité. „*Bude to boj o zachování aspoň té formální demokracie, za jejíž představitele se považují strany Národní fronty, nepřihlížíme-li ke Slovensku. (...) Kdybychom*

³²² ŽÁK, Ján. Tragédia jednej strany. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 34. s. 527.

³²³ Tamtéž. s. 528.

³²⁴ KLATOVSKÝ, Antonín. Naše politické strany a demokracie. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 39. s. 605.

³²⁵ Tamtéž. s. 605.

³²⁶ Tamtéž. s. 605.

nedovedli uhájit aspoň formální demokracii, bude u nás demokracie na dlouhou dobu pohřbena.³²⁷ Zmiňuje také důležitost spojenectví s SSSR, které jediné dle autora zaručuje ochranu před „naším největším nepřítelem“, kterým je myšleno Německo.

Autor se správně domnívá, že bez SSSR, by zřejmě odsun Němců – který pokládá za čin, na kterém závisela Československá budoucnost – v takovém rozsahu nemohl být proveden. Za problematickou však považuje silnou návaznost KSČ na SSSR. „*KSČ osvojuje si jakýsi monopol nejvřelejšího vztahu ke SSSR, resp. vydává se za barometr sympatií českého národa k Sovětskému svazu tím, že ztotožňuje sympatie k sobě se sympatiemi ke SSSR.*“³²⁸ Právě podle chování komunistů usuzuje, že zahájili svou předvolební kampaň s cílem získat oněch 51 procent hlasů, a tím i mocenský monopol. „*Komunisté otevřeně doznávají, že směřují k diktatuře, a ve svých agitkách argumentují asi takto: Diktatura sama o sobě není ani dobrá ani špatná. Záleží na tom, jaký má cíl. Naše diktatura by měla dobrý cíl... (...) Posuzujeme-li cíle komunistů podle jejich method, nemůžeme dojít k přesvědčení, že by tyto cíle byly dobré.*“³²⁹

A právě proto se dle Klatovského ocitlo Československo v ohnisku světového dění. Pořád, snad s jistou naivitou, autor věří v ideu Československa jako mostu mezi Východem a Západem. Jako jeho cíl pak vidí vybudování systému, který by se v hospodářství zbavil krizí, ale současně by si zachoval společenský řád duchovních a společenských svobod. Tím by Československo podle Klatovského nejvíce posloužilo světu a také socialismu.³³⁰

6.3.1.18 BOHUSLAV TVRDOŇ: ODBORY A DEMOKRACIE

Bohuslav Tvrdoň svým úvodníkem k 37. číslu z 11. prosince 1947 přináší postoj politických stran k sjednocenému odborovému hnutí. Při tom poměrně realisticky hodnotí: „*KSČ a odbory jsou již podle zevních znaků spojenými politickými nádobami.*“³³¹

Sociální demokraty autor charakterizuje jako ty, kteří odborům poskytli od roku 1938 nejvíce. I přesto dodává, že jejich pohled na Ústřední radu odborů a její politickou taktiku se stal na konci roku 1947 značně kritickým. Ve vztahu Národních socialistů k ÚRO, autor zmiňuje skutečnost, že strana je nejvíce poškozena v míře zastoupení svých příslušníků

³²⁷ KLATOVSKÝ, Antonín. Naše politické strany a demokracie. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 39. s. 605.

³²⁸ Tamtéž. s. 606.

³²⁹ Tamtéž. s. 607.

³³⁰ Tamtéž. s. 607.

³³¹ TVRDOŇ, Bohuslav. Odbory a demokracie. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 37. s. 573.

ve vedení odborů, a to navzdory značné členské základně v zaměstnaneckých řadách. Lidovci pak mají podle autora v odborech jen nízké zastoupení.³³²

Při bližším zkoumání Tvrdoň dokazuje, že i přes proklamovanou nadstranickost odborů, jsou tyto velmi provázány s komunisty. Dokazuje to poměrem v zastoupení v Revolučním odborovém hnutí, kde více než tři čtvrtiny členů tvořili komunisté. Dále složením ústředního sekretariátu, který vedl komunista Antonín Zápotocký se dvěma sociálnědemokratickými náměstký – prosazujícími stejnou koncepci, jako Zápotocký – a jedním slovenským komunistou. „*Volby do odborových svazů se konaly letos v květnu a červnu na celostátních sjezdech těchto svazů. Volební výsledky v nich byly pro mnohé odborové pracovníky velmi značným překvapením, neboť téměř ve všech svazech, kde byl vedoucím tajemníkem komunista, byly zvoleny výbory s komunistickou většinou.*“³³³ Zmiňuje také případy, kdy jednotliví zástupci nebyli zvoleni demokratickou většinou, ale byli prostě jmenováni nebo určováni.

Pozornost v úvodníku je vhodné věnovat také situaci v závodních radách. „*Zvláštní kapitolou v odborářské politice byly letošní volby do závodních rad. Volební řád, který byl pro tyto volby vytvořen, je kuriozitou. Z demokratických voleb se stal pouhý plebiscit, při kterém dostali voliči pouze jednu kandidátku, na které nesměli ani škrtnout ani měnit navržené kandidáty. Pouze přičiněním slůvka ano nebo ne schválit nebo neschválit dosavadní funkcionáře.*“³³⁴ Navíc, když kandidátka neprošla, vedení ÚRO dosadilo náhradní orgán, ve stejném složení, jakým byla původní rada.

Autor při tom kritizuje zejména pasivitu jak politických stran, tak i jejich tisku, který si podobných věcí prakticky nevšímal a jen pak nařikal nad výsledkem. „*Takový je asi obraz poměru mezi odborovou organizací a politickými stranami a obraz demokracie v největší organizaci našeho veřejného života. Není pochyb, že v tomto stavu velmi mnoho zavinily samy politické strany, které nad tímto závažným problémem jen bezradně přešlapují nebo zavírají oči, nevědouce si s ním rady. Plané bouření proti danému stavu a radikální články v novinách ovšem situaci nikterak nezmění. Ani negativní postoj k politice odborů.*“³³⁵

³³² TVRDOŇ, Bohuslav. Odbory a demokracie. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 37. s. 573.

³³³ Tamtéž. s. 574.

³³⁴ Tamtéž. s. 575.

³³⁵ Tamtéž. s. 575.

6.3.2 SPOLEČNOST

6.3.2.1 FERDINAND PEROUTKA: CHVÁLA ROKU 1946

V prvním úvodníku nového roku 1947 Peroutka bilancoval předchozí rok 1946. Neskrývá při tom spokojenost nad vývojem situace v Československu. Píše, že společnost již přerostla předválečné poměry a nyní je třeba budovat společnost na nových, revolučních základech.³³⁶ Odmítá tedy návrat k předválečným poměrům, ke kterým je možné se podle Peroutky vrátit jedině užitím násilí. „*Ovšem udržují se tu a tam ještě zbytky chuti k násilí, k totalitě, ještě nezmizeli všichni hrubí lidé a takoví, kteří mají raději malou moc osobní, než velké právo lidském ale je třeba vidět celkovou linii vývoje, která u nás v uplynulém roce se obrátila tam, kam jsme doufali: k synthese nového hospodářského pořádku se starými evropskými kulturními a mravními ideály...*“³³⁷

Peroutka opakuje, že volby v roce 1946 vnímá stále jako svobodné, a to navzdory vědomí o volebních „trickách“ komunistů. „*Poněvadž nejsme slepí, je nám známo, že vedoucí strana použila některých triků, aby zajistila své postavení. Ale nebyly to triky závažnější než ty, jichž agrární strana užívala na Slovensku a na Podkarpatské Rusi a pro něž jsme volbám v první republice také neupírali svobodný charakter.*“³³⁸ Vyzdvihuje také roli Edvarda Beneše, kterého vnímá jako instituci, nositele a jistotu hájení zavedeného programu.³³⁹

Závěrem se však neubrání kritice. Konkrétně vůči postupu komunistů, kteří po vynesení rozsudku nad protektorátní vládou uspořádali mohutnou manifestaci na Staroměstském náměstí, kterou požadovali rozsudek tvrdší. „*Byla to krise, ale justice na konec z ní vyšla spíše posílena, jako vůbec věci se někdy rozhodnou teprve, když se vyženou na ostří. Tehdy bylo rozhodnuto, že náš soud bude soudem, nikoliv politickým lynchem...*“³⁴⁰ I přesto chápe komunisty jako podstatný vládní prvek. Komunisté se podle něj rozhodli řídit demokratickými pravidly a právě proto se také povedl – dle Peroutky – úspěšný rok 1946.³⁴¹

³³⁶ Peroutka chápal pod pojmem revoluce přerod od roku 1939 do roku 1945. V zásadě nejen ozbrojený odpor až do osvobození, ale také vývoj společnosti mezi těmito roky.

³³⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Chvála roku 1946. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 41. s. 641.

³³⁸ Tamtéž. s. 642.

³³⁹ Tamtéž. s. 642.

³⁴⁰ Tamtéž. s. 642.

³⁴¹ Tamtéž. s. 643.

6.3.2.2 FRANTIŠEK KAFKA: SVOBODA A KÁZEŇ

František Kafka píše v úvodníku k závěrečnému dvojčíslu³⁴² ročníku 1947 o syntéze myšlenek svobody a demokracie, s myšlenkami, které přinesla listopadová ruská revoluce.

Opět tedy, jak bývá u autorů Dnešku zvykem, píše o specifické československé cestě mezi Východem a Západem. Ta se vyznačuje tím, že ačkoliv došlo v Československu k příklonu k socialistické myšlence, nepřevzala Komunistická strana okamžitě veškerou moc pro sebe, ale naopak si počkala do voleb, aby získala silný mandát a mohla obsadit důležité posty demokratickou cestou. Kafka v tom spatřuje demokratizaci strany a nepředpokládá tedy, že by v budoucnu komunisté iniciovali vznik diktatury. *„Stejně tak, jako se komunistická strana přiblížila ve své práci u nás staré tradici demokratické, sblížilo se i theoreticky stanovisko jiných stran myšlence socialismu.“*³⁴³

Poukazuje při tom na přínos myšlenky socialistické demokracie, která podle něj zlepšila práva člověka, nicméně současně vyžaduje i větší povinnosti. Píše tedy o svobodě a kázni, kdy je odstraněno vykořisťování, ale v níž jedinec dospívá skutečné vlastní odpovědnosti. *„Ukázněná svoboda, synthesa humanitního socialismu, socialistické demokracie, hráz násilí i vykořisťování?“*³⁴⁴

6.3.2.3 FERDINAND PEROUTKA: NEKAJÍCNY ČLÁNEK

Úvodník Dnešku ze 3. dubna 1947 je současně prvním článkem ve druhém ročníku časopisu. Není proto záhadou, že tento rok časopisu Dnešek hodnotí právě šéfredaktor Ferdinand Peroutka. *„Rok tohoto časopisu – rok boje o právo kritiky. Nebylo pomluvy, která by za to na nás nebyla vymyšlena. Nebylo mláděte, aby nás nepoučovalo. A nebylo ničemy, aby nebyl přesvědčen, že kritika škodí státu. A přece již vlna rozumného posuzování, vlna svobodného uvažování jde tímto národem a mnohé temné kouty jsou osvětlovány a dělá se v nich pořádek.“*³⁴⁵ Jak už tedy naznačuje úvod, Peroutka se v úvodníku věnuje právu na kritiku. Vymezuje se proti tvrzení „jednoho českého spisovatele“, který svým článkem odsoudil časopis pro jeho kritičnost a přihlásil se raději k hledání a chválení toho dobrého. *„Není pochyby, že musí být používáno obou method a že musí být i haněno i chváleno, tak,*

³⁴² Tisk dvojčísla redakce vysvětluje stálým nedostatkem papíru, což bylo ostatně i příčinou předchozího dvojčísla.

³⁴³ KAFKA, František. Svoboda a kázeň. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 51-52. s. 802.

³⁴⁴ Tamtéž. s. 802.

³⁴⁵ PEROUTKA, Ferdinand. Nekajícny článek. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 1. s. 1.

*jako to činí rozumný člověk v soukromém životě: chválí, co zasluhuje chvály a haní, co je odporne. Avšak pan spisovatel si uložil mystický závazek. Chválit nebo mlčet.*³⁴⁶

Upomíná, že existence dobrých lidí nic nemění na podstatě například událostí z České kamenice, o kterých informoval v Dnešku Michal Mareš, a které by se nebýt jeho aktivity zřejmě vůbec neprošetřovaly. Brání proto právo na kritiku, jako podstatného prvku ve společnosti, kterého se Dnešek držel. „...viníci by neobtěžováni chodili na svobodě, kdyby veřejnost se nezabývala zločiny a kdyby novináři si počínali tak, jak radí pan pisatel: kdyby jen velebili. Poučení, zřejmé poučení je toto: nikoho by nenapadlo hnout s chybami a křivdami, kdyby se na ně nepoukazovalo. (...) Ohlížejíce se zpět na rok své činnosti, pravíme, že národ nám nemá co odpouštět.“³⁴⁷

6.3.2.4 FERDINAND PEROUTKA: PROČ?

V podobném duchu se nese také Peroutkův úvodníku k 10. číslu druhého ročníku. Zde již nehájí právo na kritiku, ale konkrétně – v reakci na kritiku – vysvětluje, proč Dnešek informoval o nehumánních podmínkách provázejících odsun sudetských Němců. „Pan poslanec volá na stráž – ne proti těm, kteří hanebnostmi poskvrnili čest národního povstání, nýbrž proti těm, kterým se to nelíbí. Vskutku senzační novinka je v tom, že pan poslanec nazývá ty novináře, kteří kárají spáchané surovosti, „žáky Hitlerovými“ ... (...) Jak dlouho ještě pokvete toto řemeslo nazývat bílé černým a černé bílým? Jak dlouho ještě bude možno nejušlechtlejší české tradice vydávat za – hitlerovství?“³⁴⁸

Staví se zejména proti situaci, kdy jsou Dneškem popisované příklady nehumánního jednání hájeny tím, že se jedná o „čin národní očisty“, na který už dávno každý zapomněl. „Opravdu, většina lidí snad už zapomněla – většina těch, kterým se nic nepříhodilo. Avšak ti, kdo se tenkrát dostali pod kola, ti vskutku stále přežvykují to, co bylo. (...) ...kdekdo snad také už zapomíná, jak jsme si slibovali, že v ničem se nebudeme podobat krutým Němcům. Avšak krátká paměť – jaký to jest argument?“³⁴⁹ A v tom právě spočívá dle Peroutky důvod, proč na tyto činy časopis Dnešek upozorňuje. „První věc, které národu je třeba, je duchovní pořádek a uznání, že zlo je zlem. Neodhalené, neobjasněné, omlouvané zlo je schopno plodit další zla. Ještě více než o potrestání viníků jde o to, aby národ měl jasné představy o tom, co je hanebné. Je to boj o duši národa.“³⁵⁰

³⁴⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Nekajícny článek. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 1. s. 1.

³⁴⁷ Tamtéž. s. 2.

³⁴⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Proč? In *Dnešek*. 1946. roč. 2. č. 10. s. 145.

³⁴⁹ Tamtéž. s. 145.

³⁵⁰ Tamtéž. s. 146.

6.3.2.5 ADAM HRABĚ: PRO SVOBODU TISKU V USA

Úvodník ke 13. číslu druhého ročníku Dnešku, pojednává o tiskové svobodě. Je reakcí na článek komunistického časopisu Tvorba, se kterým vedl Dnešek časté polemiky. Tvorba přinesla zprávu z banketu pro amerického novináře Johna Swintona, který si měl postesknout, že v Americe není plná svoboda slova, protože je limitována názorem „konzernů“. Autor tohoto textu ve Tvorbě pak měl kritizovat skutečnost, že nezávislým novinářům se v Americe nedostává prostoru.

Hrabě reaguje příměrem k době první republiky, kdy i komunisté měli svůj konzern, který společně s dalšími stranickými periodiky haněl malé, nezávislé a svobodné listy. Dodává však, že – udrželi-li svá periodika po dobu několika let – byli nezávislí novináři chápáni, jako skutečná známka kvality. *„Vydávat takový list, to znamenalo stálé úsilí, stálou práci a ustavičný boj; dělalo se to však s radostí, protože příkrou stezku nezávislého novináře volil jen ten, kdo byl přesvědčen, že všechna pravda, všechno právo a spravedlnost neleží jedině na širokých pohodlných silnicích a že ten, kdo jde po svých nohách, uvidí a pozná víc, než ten, kdo se vozí v cizím automobilu.“*³⁵¹

Tím se dostává také k tiskovým poměrům třetí republiky. Poukazuje na skutečnost, že nahrazením agrárního vydavatelství Novina komunistickou Svobodou, se poměry významně nezměnily a stále novináři píší v zásadě to, co se po nich ze stranických aparátů chce. *„Přemnoho Johnů Swintonů československých by ostatně přišlo do trapných rozpaků, kdyby na nich jednou pro změnu někdo opravdu chtěl, aby své mínění upřímně vyjádřili. Těžko totiž vyjadřovat něco, čeho není.“*³⁵²

Hrabě tedy, v reakci na kritiku Tvorby, sarkasticky poznamenává, že jelikož u nás je všechno v pořádku, je tedy správné, že Tvorba bojuje za práva nezávislých novinářů ve Spojených státech. *„...je ovšem naprosto jasno, že my ani nezávislých listů, ani nezávislých novinářů potřebovat nemůžeme, protože právě oni svou chorobnou zálibu ve vlčích svobodách a v kritice za každou cenu jsou největším nebezpečím každé lidovlády vpravdě lidové. (...) A potřebujeme jich tím méně, že na místě „Noviny“ hrdě se tyčí „Svoboda“, že zelený d'ábel byl z Florence vystěhován, a zaposloucháte-li se chvíli, uslyšíte v redakčních místnostech Rudého práva zcela zřetelně měkký van křídel andělských.“*³⁵³

³⁵¹ HRABĚ, Adam. Pro svobodu tisku v USA. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 13. s. 193.

³⁵² Tamtéž. s. 194.

³⁵³ Tamtéž. s. 194.

6.3.2.6 FRANTIŠEK KAFKA: REVOLUCE PÁTÉHO STAVU

Kafka se v tomto úvodníku zabývá existencí pátého stavu a otázkou po jeho revoluci. Navazuje přitom na marxistickou teorii a její definici čtyř stavů, z nichž po teokratické vládě a vládě monarchistické nastoupil nový stav, stav venkovské a městské buržoazie.³⁵⁴ Čtvrtý stav se pak podle autora deklaroval jasně programem diktatury proletariátu, která mu umožnila chopit se veškerých řídicích center společnosti. To však tento stav nijak neodlišilo od stavů předchozích, protože se ujal plné moci sám a beztřídní společnost se tedy opět stala vizí daleké budoucnosti.

K existenci pátého stavu se dostává skrze zmínku o „inteligenci“. *„Po celou dobu vývoje společnosti byli to téměř výlučně vždy silní, nikoliv moudří, kteří ovládali společnost. (...) Nikdy od této chvíle nebyl muž, jenž v soudobém pojetí byl považován za vzdělance, ničím jiným, než sluhou jiných zájmů, zaměstnancem svých pánů. Ve všech dobách a nejjasněji ve stoletích posledních až k dnešním dnům, tu je inteligence začleněna jako výkonná či pomocná ruka vládnoucí třídy.“*³⁵⁵ Dodává, že i čtvrtý stav využívá inteligenci jako pracovní sílu.

A právě proto uzavírá text tím, že skrze poznání inteligence, že společnost nemůže „žít ve vězení, v diktatuře jednoho stavu“, je třeba docílit nového, vyššího pořádku. Pořádku, v němž budou více zastoupeni ve vládnoucích funkcích moudří, kteří docílí větší rovnováhy jednotlivých stavů. *„Důsledné myšlení vede právě opravdového socialistu k tomu, že konečný cíl není diktatura jednoho stavu, ale harmonie všech. I socialistická diktatura je konec konců protisměrná a protisociální, jakmile dosáhl utlačený stav svého cíle.“*³⁵⁶

6.3.2.7 MYJAVUS: ČO SA NÁM NA ČECHOV NEPÁČÍ?

Úvodník k 24. číslu nabízí prostor autorovi, který vystupuje pod pseudonymem Myjavus. Bohužel dodnes není jasné, o kterého konkrétního autora se jedná. Svůj pseudonym zřejmě odvíjí od vesnice Myjavy na západě Slovenska, kde byla roku 1848 vyhlášena vůbec první Slovenská národní rada. Redakce na úvod opět připojuje svou poznámku, kterou vysvětluje zveřejnění daného článku. *„Češi v tomto časopise několikrát vyložili, co se jim na Slovácích nelíbí. Považujeme za příkaz té rovnoprávnosti, jež v tomto státě vždy má být mezi Čechy a Slováky, aby také Slováci mohli říci, co se jim nelíbí na Češích.“*³⁵⁷

Autor v úvodníku vytýká několik kategorií, ve kterých se v zásadě shoduje s tím, co už psali čeští autoři v roce 1946. Píše například o českém egoismu, který se projevoval

³⁵⁴ KAFKA, František. Revoluce pátého stavu. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 19. s. 285.

³⁵⁵ Tamtéž. s. 285.

³⁵⁶ Tamtéž. s. 286.

³⁵⁷ MYJAVUS. Čo sa nám na Čechov nepáči? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 25. s. 381.

představou, že i po odtržení Slovenska by si Češi, na rozdíl od Slováků, byli schopni uhájit svou suverenitu. Dále poukazuje na pokrytectví, že navzdory slibům z Košic a Banské Bystrice, Češi nejsou schopni tyto své sliby Slovákům splnit. Vyčítá Čechům také přechod z extrému do extrému – po revoluci proti nacismu, přechod k systému opačnému opět s jedinou stranou v čele a jediným možným světonázorem. A nejvíce mu vadí, že Češi přistupují ke Slovákům jako k občanům druhého řádu. *„Češi k nám nepřišli jako k seberovným. Konečně to dokazovali aj tým, že sa nápane izolovali. Každá maličkosť bola im príležitosťou k tomu, aby začali hovoriť o československom pomere a pochopiteľne si tento vysvetľovali tak, ako bezvýhradnú službu Slovákov privilegovaným Čechom.“*³⁵⁸

³⁵⁸ MYJAVUS. Čo sa nám na Čechov nepáči? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 25. s. 383.

6.3.3 KULTURA

6.3.3.1 KFK: NOVINÁŘ

Úvodník k dvojčíslu 50-51, které vyšlo 6. března 1947 pro nedostatek papíru, se autor pod zkratkou KFK věnuje odkazu T. G. Masaryka-novináře. *„Byl příliš mnohostranný, než aby po Havlíčkovi byl připomínán jen jako druhý veliký novinář našeho osvobození.(...) Nebyl zapálený slohem svých článků, byl stokrát zapálenější obsahem.“*³⁵⁹

Autor při tom uvádí, že stejné zásady, které vyznával v novinářství Masaryk, je možné promítnout také do období třetí republiky. *„Jít s proudem? Jít s mocí? Nebo proti proudu a proti větru? Ne. Jít proti všemu, co slouží omezené skupině lidí, co slouží zájmu několika proti zájmu co největšího počtu členů národa, bojovat pro všechno, co osvobodí člověka od vykořisťování, pro všechno, co přinese národu mravní obrodu bez ohledu na to, zda jdu po či proti proudu.“*³⁶⁰ Proto autor poukazuje na Košický vládní program, který mnoho z toho zaručuje, ale u kterého je nutné vymáhat jeho lepší provádění. *„A zde právě novinář se ocitá, i když jen na krátko, pod soustředěným útokem těch, kdož moc drží či vykonávají špatně. Nakrátko, poněvadž nakonec musí zvítězit snaha opravná.“*³⁶¹

Na závěr upozorňuje, že novinář má stejně velkou moc, jako politik – moc ovládat veřejné mínění. A právě proto by mu měl být Masaryk vzorem. *„Jeho cesta je jasná a jediná: je to cesta svědomí. Ve chvíli, kdy by se odchýlil od dráhy odpovědnosti, diktované mravním ideálem, zápasem pro pravdu, pokrok, spravedlnost – věci mnohdy až ošuntělé názvem a přece věčné obsahem – není již novinářem.“*³⁶²

6.3.3.2 JAN KOLÁR (CATO): EVROPSKÁ JEDNOTA A MY

Dvojčíslu 20-21 přináší rozsáhlý úvodník věnující se roli Československa v evropských a světových dějinách a v poválečném evropském a světovém prostoru. Tedy tomu, nakolik Češi obohacovali světové myšlenky a nakolik jimi byli obohacováni.

V úvodu autor předkládá premisu, že myšlenky nikdy neznaly hranice států a že volně vanuly Evropou. Jako v minulosti to byly myšlenky osvícenství, obrozenecké či reformistické, tak jsou tomu v době třetí republiky myšlenky socialismu. Avšak současně uvádí jisté české specifikum v přístupu k novým myšlenkám. Češi dle něj nemají tendenci k teoretizování, nerozvádějí cizí myšlenky opět ve „světě idejí“ na další teoretické koncepty,

³⁵⁹ KFK. Novinář. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 50-51. s. 785.

³⁶⁰ Tamtéž. s. 785.

³⁶¹ Tamtéž. s. 785.

³⁶² Tamtéž. s. 785.

ale daleko častěji tyto světové myšlenky realizují. „*Hus není jen theoretickým zkoumatelem pravd bible, je daleko více mravním očišťovatelem zlořádů církevních. Masaryk není tak stavitelem theoretického neopositivismu, jako je budovatelem očistné, reálné stavby nového národního života.*“³⁶³ Český národ je tedy podle autora historicky racionální – vždy se nachází tam, kde je „pravý střed současného dění světového“. „*Není to náhodné přelévání nálad, je u nás vždy takové, aby zvítězila obrodná myšlenka, ale aby jí byl dán tvar odpovídající charakteru české duše. Ve chvíli evropského výkyvu k nacionalismu, zdůrazňovali jsme povinnost obrody sociální. Ve chvíli, kdy mohutná vlna sociálního vyrovnání zaplavuje Evropu, zdůrazňujeme ekonomickou tvář země a národní charakter reforem.*“³⁶⁴

A i přes určitou malost českého člověka, který z principu nedůvěřuje ničemu velkému, co jej jakýmkoliv způsobem převyšuje, autor upozorňuje, že čeští národní vůdci vždy byli nad hranicí země a vysoce ovlivňovali evropský prostor. „*Jsmo v průměru malí: a přece naši vůdčové vyrůstají nad hranice země, stávají se mnohdy postavami nejen českých, ale evropských dějin. Hus, obrovitá postava hledače pravdy... (...) Chelčický, hledač Boha a lidství... (...) Palacký, synthesisa člověka, vědce a demokratického politika, jenž hledá zapojení českého osudu na osud Evropy... (...) Zde jsou prosévatele třídiči, ale i uskutečňovatelé evropských myšlenek v české zemi. Je to vědomé či bezděčné vyrovnání evropské i české duchovní hladiny.*“³⁶⁵

Na závěr navazuje na svou počáteční myšlenku o duchovním propojení a vzájemném obohacování různých národních států světa a ukládá Evropě v otázce tvorby myšlenek dominantní roli, které dosáhne svým „duchovním sjednocením“. „*Úkol Evropy zůstat v čele duchovního dění světového, je její úkol dějinný. Jako malá a přece ne nevýznamná součást evropského kulturního, politického i hospodářského celku ani my v Československu na tuto myšlenku do budoucna nezapomínejme. Svět nezůstane navždy rozdvojen.*“³⁶⁶

6.3.3.3 FRANTIŠEK KAFKA: DVA

V podobném duchu navazuje na tento úvodník svým textem z 29. května také František Kafka. Ten se věnuje charakteristice dvou československých prezidentů – Tomáše Garrigua Masaryka a Edvarda Beneše, kteří se významně zapojili také do evropské a světové politiky „povznesením české otázky, na otázku světovou“. „*Jsou hluboké analogie*

³⁶³ CATO. Evropská jednota a my. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 20-21. s. 301.

³⁶⁴ Tamtéž. s. 301-302.

³⁶⁵ Tamtéž. s. 302.

³⁶⁶ Tamtéž. s. 303.

v duchovním typu i v přípravě a práci TGM i Edv. Beneše. Mnohdy, jako za hranicemi v roce 1914-1918, a pak v budování státu do r. 1935, jde jejich práce tak souběžně, že budeme jen s obtížemi zjišťovat, kde jde o syntésu jejich myšlenek, a kde jde o větší vliv toho či onoho.³⁶⁷

Dochází k závěrům, že jejich společné dílo je výsledkem Masarykovy velké rozhodnosti a Benešovy diplomatické vlohy. Jejich intelekt je přitom vždy dle autora hnal k práci veřejné a to i ve vědecké práci. „Beneš se od mládí rozhoduje k politické dráze; chce do ní vstoupiti podle svých plánů až po důkladné přípravě, a to k roku 1918. (...) Beneš, vycházející z katolicismu a velmi brzo prošlý návalem nevěrectví, se však nikdy od této základny katolictví vědomě neodtrhne. Jeho filosofický vývoj, jdoucí od počátečního marxismu k idealistickému, zduchovnělému socialismu, si čím dál tím více uvědomuje větší závaznost absolutna.“³⁶⁸

Masaryk i Beneš jsou však podle Kafky významně ovlivněni dobou, ve které vyrůstali – což je také vedlo k řešení otázky sociální. „Prostředí, raná chudoba, těžké pracovní podmínky, to vše je formovalo podobně. (...) Beneš, jednak počátečním vlivem marxismu, jednak důsledným promítnutím idejí Velké revoluce francouzské, dochází k daleko určitější a ideově odůvodněné nutnosti řešit tento problém jako hospodářské, politické a duchovní osvobození čtvrtého stavu.“³⁶⁹ Svou charakteristiku obou osobností tedy uzavírá jejich zařazením do řady k Husovi, Chelčickému, Komenskému, Dobrovskému či Palackému. „Tito dva poslední v řadě, Tomáš Garrigue Masaryk i Edvard Beneš, uskutečňují, tak jako jejich předchůdci, největší myšlenku českých dějin: humanitní a tím světové pojetí české otázky.“³⁷⁰

³⁶⁷ KAFKA, František. Dva. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 9. s. 129.

³⁶⁸ Tamtéž. s. 129-130.

³⁶⁹ Tamtéž. s. 130-131.

³⁷⁰ Tamtéž. s. 131.

6.3.4 HOSPODÁŘSTVÍ

6.3.4.1 JAN BÍLÝ: ROZČILOVÁNÍ NENÍ PROGRAM

Prvním, hospodářsky orientovaným úvodníkem, byl text úředníka Jana Bílého ze 6. února 1947, kterým se věnoval problémům veřejných zaměstnanců. Bílý v něm poukazuje například na nízké platy, které jsou nesrovnatelné se zvyšujícím se množstvím práce, se kterou se museli veřejní zaměstnanci potýkat, či na snižující se prestiž úředníků. *„Věc, o kterou veřejní zaměstnanci museli vždy bojovat, je otázka hodnocení jejich pracovního výkonu. Neměli nikdy ustláno na růžích a jejich pracovní výkon byl málo odměňován i v době, která byla ochotna uznat jejich práci za užitečnou a celku prospěšnou. Přece však se jim dařilo nesrovnatelně lépe než v nynější době, kdy se stalo zvykem více mluvit a méně dělat.“*³⁷¹

S tím ostatně souvisí také další problém, který autor definuje jako „brání pracovního klidu“ – tedy označování veřejných zaměstnanců za kolaboranty, reakcionáře či asociály – a komunistické pokusy o zrušení definitivy, což by se dle Bílého negativně promítlo na úřednické práci. *„...veřejný zaměstnanec je ve službách lidu a jeho povinností je, aby se postavil třebas i proti tribunům lidu, je-li to v rozporu se zákony. Mohl by tak učinit, kdyby jeho služební poměr směl být rozvázán pouhou výpovědí bez udání důvodu? (...) Jsme častěji, než za dob první republiky svědky toho, že zákony platí jen pro někoho a jen tehdy, když se to rozhodujícímu činiteli líbí a hodí.“*³⁷²

6.3.4.2 JAN KOLÁŘ: VRSTVA, KTERÁ PŘIJDE NAPOSLED

Na veřejnou správu byl zaměřený také úvodník Jana Koláře z 1. května 1947. Ten v něm vyjmenovává řadu problémů – mezi nimi také přebujelost veřejné správy, na níž podle autora však nenesou žádnou vinu její zaměstnanci, ale jednotlivé resorty. Jejich náročnost a rozmařilost autor odvíjí od stupně jejich zpolitizování. *„Jak by jinak bylo vysvětlitelné, že např. resorty financí a spravedlnosti nerozmnožily od revoluce nadbytečně svoje síly, ačkoliv už od samotného počátku mohly operovat tvrzením, že jim proti předválečné době agenda vzrostla několikanásobně?“*³⁷³

Protože chápe, že nelze po úřednících požadovat, aby se vyhýbali politickým stranám, nabízí několik řešení stávající situace, přičemž klade veliký důraz na poslední bod, kterým by se podle Koláře veřejná správa odpolitizovala, a tím by se i snížila její náročnost.

³⁷¹ BÍLÝ, Jan. Rozčilování není program. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 46. s. 721.

³⁷² Tamtéž. s. 722.

³⁷³ KOLÁŘ, Jan. Vrstva, která přijde naposled. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 5. s. 65.

„Snížením počtu úřadů cestou slučování úřadů s příbuznou agendou může být dosaženo podstatných úspor. (...) Snížením početních stavů bude dosaženo úspor v osobních výdajích. (...) Střídáním resortů mezi politickými stranami zřehodární a ozdraví naši veřejnou správu. Některé resorty vymáhají pro sebe nejen z věcných, ale i čistě stranicko-politických a mocenských pohnutek nepřiměřený podíl na státním rozpočtu.“³⁷⁴

6.3.4.3 JAN KOLÁŘ (CATO): HLEDAČI STEZEK

Úvodníkem z 24. dubna 1947, zaměřujícího se na téma českého exportu, autor upozorňuje na špatnou organizovanost z hlediska ekonomické diplomacie – propouštění zaběhlých vyjednávačů a jejich nahrazování lidmi, kteří nejsou v zahraničním obchodě dostatečně zblhlí, neumějí jazyky a jejich jediným kladem je domácí politická podpora. *„Zástupci, kteří ovládají řeč, ale mají několikaleté styky, známosti, znalosti těch i oněch spojení a vlivů, zakotvení v cizím prostředí společenským životem i obchodním jednáním, jsou jedním z největších činitelů, na nichž bychom i dále mohli budovat své zahraniční styky obchodní. Místo toho házíme mnohde tyto lidi přes palubu, aby na jejich místa přišli arivisté, kteří nejen nemají zkušeností exportních vůbec nebo jen nepatrné, ale kteří přicházejí do cizí země neznající ani prostředí, a dokonce mnohdy ani jazyk.“³⁷⁵*

Uvádí však i další chyby v československém exportu: prodej výrobků buďto nad, nebo pod cenou, vyjednání výhradního práva na dovoz zboží těmi československými firmami, které nemají dobrou pověst ani doma či například organizaci obchodu a zahraničních firem nekompetentními nebo nedůvěryhodnými lidmi.³⁷⁶ *„Toto není hledání stezek. To je tápání. Jedině, že tyto případy nejsou obecné, i když jsou běžné, vede nás k závěru, že překonáváme i tuto krizi organizační. Bude na našem ministerstvu zahraničního obchodu, aby věnovalo organizaci zahraničních zastoupení čs. průmyslu takovou péči, jako se snažilo věnovat výběru nových obchodních attaché. (...) Nepouštějte amatéry hledat stezky tam, kde už jsou dávno vybudovány široké a pohodlné dálnice. A opravdové průkopníky a hledače cest postavte v čelo našeho exportu!“³⁷⁷*

³⁷⁴ KOLÁŘ, Jan. Vrstva, která přijde naposled. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 5. s. 66-67.

³⁷⁵ CATO. Hledači stezek. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 4. s. 49.

³⁷⁶ Tamtéž. s. 50-51.

³⁷⁷ Tamtéž. s. 51.

6.3.4.4 BOHUMIL BÍLEK: BĚDA, BYTY!

Nedokonalost dvouletky a obecně plánování v poválečném Československu, reflektoval ve svém úvodníku z 8. května český přírodovědec a novinář Bohumil Bílek. Popisuje v něm obtíže, které plánování provázejí – ať už to je pozdní schvalování zákonů a s nimi pak pozdní vydávání příčinných směrnic či špatné odhady nákladů.³⁷⁸ „*Víme, není to jednoduché plánovat ve státě, kde velká většina občanů si dosud jasně neuvědomuje, oč jde, kde řada úředníků na to není připravena, a kde mnozí odpůrci dychtivě čekají na každou chybu. Proto musejí obhájci plánování chyby sami hledat, vysvětlovat a odstraňovat.*“³⁷⁹

Svá slova pak dokládá situací při výstavbě bytů, na které jsou nedostatky v plánování jasně viditelné. „*Zatím většina Pražanů dobře nebydlí – a ani po splnění dvouletky dobře bydlet nebude. Dvě léta je doba příliš krátká, aby stačila na nápravu hříchů několika generací. I kdyby doba stačila, nestačí nám materiál, pracovní síly, a peníze.*“³⁸⁰

6.3.4.5 BOHUMIL BÍLEK: BĚDA, UHLÍ!

Podobnou analýzu problémů československého hospodářství přináší Bohuslav Bílek též v úvodníku z 28. srpna 1947. V něm Bílek reflektuje snahu republiky řešit problémy s nedostatkem uhlí, pro které docházelo k výpadkům ve výrobě. Autor však poukazuje na špatnou organizaci, kdy mnozí horníci byli využíváni spíše než k manuální práci, k práci v kanceláři. „*Někteří písaričkují, jiní dělají poskoky vysokým pánům, zas jiní dostávají plat z národních podniků za to, že konají různé práce pro komunistickou stranu.*“³⁸¹

Poukazuje na skutečnost, že ačkoliv byla z hlediska mechanizace těžby na tom republika po válce lépe, než před válkou, stroje nebyly plně využívány. Dle autora to způsobovala častá poruchovost a také špatná organizace na některých dolech, což dokládá reportáž ze tří povrchových severočeských dolů.³⁸² Nedostatek pracovních sil měl být vyvážen značným počtem brigádníků, kteří byli do dolů lákáni s vidinou dobrého výdělku. I zde však autor poukazuje na nedostatky z hlediska počtu brigádníků a především pak špatnou péči o ně. Nabízí tedy řešení v podobě projednání situace na dolech vládou a parlamentem, a především pak sdělováním pravdy brigádníkům o tom, co je na dolech čeká. „*Věřím, že ředitelství dolů má povinnost říkat lidem při náboru pravdu, celou pravdu, a že naši lidé jsou dosti vyspělí, aby tuto pravdu snesli. (...) Znárodnění? Ano. Brigády?*

³⁷⁸ BÍLEK, Bohumil. Běda, byty! In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 6. s. 81-82.

³⁷⁹ Tamtéž. s. 82.

³⁸⁰ Tamtéž. s. 83.

³⁸¹ BÍLEK, Bohumil. Běda, uhlí! In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 22. s. 333.

³⁸² Tamtéž. s. 334-335.

Letos ano. Avšak všichni výkonní pracovníci musí vědět, že se ústavní činitelé a Národní fronta starají bez ohledu na stranické zájmy o takový řád na dolech, který odpovídá hrdosti Čecha a socialisty, stavu technického pokroku, vyspělosti národa a jeho lásce k pravdě. ³⁸³

6.3.4.6 JAN KOLÁR (CATO): PLÁNOVÁNÍ A KRIZE

Otázce plánovaného hospodářství se věnuje také Kolár úvodníkem z 12. června 1947. Především je jím vysvětlováno, proč se československé plánování musí nutně lišit o toho ruského a proč je možné, že i v plánovaném hospodářství nás může postihnout krize. *„Ruský příklad nelze aplikovat na Československo. U nás nemůžeme plánovat ani pouze podle vnitřní potřeby, ani nejsme soběstační surovinami. Československý problém plánování je daleko složitější: poněvadž my vlastně pracujeme světu ve mzdě. A jsme závislí na světové prosperitě.* ³⁸⁴ Jediné plánování, které je podle něj možné, je vnitřní plánování dovozu a vývozu, podle principu tzv. solidaristického hospodářství. *„Může stanovit určitou míru spotřeby, horní i dolní její hranici pro všechno občanstvo nebo jeho jednotlivé kategorie. (...) Kdybychom porušili hráze, dané těmito dvěma činiteli, spotřebovávali bychom vnitřně podstatu, navenek bychom pak podvazovali přívoz potřebných surovin a tím další export.* ³⁸⁵

Chválí skutečnost, že znárodněný průmysl brání podkalkulování nákladů a také odmítá, že by znárodněný průmysl vyráběl masově. *„Je už snaha po diferencování výrobku, i těch, které se produkují na běžícím pásu. Jasným příkladem je průmysl textilní.* ³⁸⁶ S ostatními autory se však shoduje na nedostatku pracovních sil a nevyváženosti ve struktuře pracovních míst. *„Když se ukázalo, že ve stavebnictví nesplníme dvouletku zatím ani slušným dílem, obrátil se první útok proti úřadům... (...) ...ale hlavní problém jest – vedle uhlí k výrobě stavebního materiálu – nedostatek pracovních sil. Lépe řečeno: jejich přesun na místa snadnějších výdělků nebo pracovních podmínek.* ³⁸⁷

Uzavírá tím, že Československo dokázalo využít konjunktury k vnitřním investičním pracím, což podle autora možná povede k utlumení následků budoucí krize. *„Za kapitalistické éry stát v době krise uměl jen šetřit na svých zaměstnancích a podnikatel uměl jen propouštět dělníky... (...) Solidaristické hospodářství naše musí najít jiné cesty řešení; tím spíše, že tolik dříve neovládatelných a soukromých zdrojů stalo se majetkem státu.* ³⁸⁸

³⁸³ BÍLEK, Bohumil. Běda, uhlí! In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 22. s. 336.

³⁸⁴ CATO. Plánování a krize. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 11. s. 161.

³⁸⁵ Tamtéž. s. 162.

³⁸⁶ Tamtéž. s. 162.

³⁸⁷ Tamtéž. s. 163.

³⁸⁸ Tamtéž. s. 163.

6.3.4.7 VLADIMÍR HENZL: MARSHALLŮV PLÁN A CO POTOM?

Diplomat, spisovatel a publicista Vladimír Henzl napsal druhý, ze tří úvodníků, které časopis Dnešek věnoval pařížské konferenci. Na ní se prakticky definitivně rozhodlo o rozdělení světa na Východ a Západ – a to na základě přistoupení či nepřistoupení jednotlivých zemí k Marshallovu plánu. „*Kdo by chtěl ještě dnes popřít, že Evropa byla rozdělena hrubou dělicí čarou, která je vším možným jen ne plotem dobrých sousedů? (...) Západ nebo Východ? Není takových klapek, jimiž by mohly být zakryty oči člověka, který je ochoten vzít na potaz svůj rozum, hospodářská čísla, a jemuž není líno zalistovat v historii třeba jen posledních let. A takový je pak pravda: každé rozdělení je škodlivé i nebezpečné.*”³⁸⁹

Proto autor hovoří o tom, že Marshallův plán staví Československo do složité pozice. V první řadě uvádí aspekt politický, ve kterém opět hraje podstatnou roli strach z posílení Německa. „*Jaký poměr bude mít Marshallův blok v Německu?(...) Neuvidíme rychlý a nám nebezpečný růst obou západních pásem německých?*“

Druhý aspekt, který autor popisuje rozsáhleji, je aspekt hospodářský. Autor potvrzuje slova z předchozího úvodníku Bohumila Bílka o tom, že si Československo zkrátka nemůže z hospodářských důvodů dovolit otočit se k Západu zcela zády, protože od něj odebírá množství životně důležitých surovin. Současně však musí v nastalé situaci brát vše, co mu nabídne Sovětský svaz, aby si lidé mohli udržet alespoň stávající životní úroveň. „*Nemůžeme si dopřát žádného siláctví, které obrací záda k Západu, chceme-li udržet životní míru českého člověka alespoň takovou, jaká je. (...) A platí dál, že pro suroviny se budeme muset obracet do celého světa. Taková je holá pravda, v níž je dána odpověď na otázku o zádech obrácených k Západu. Tím chce být také řečeno, že se musíme chopit živě a pevně hospodářské pomoci, kterou nám nabízí Sovětský svaz.*”³⁹⁰

6.3.4.8 JAROSLAV NOVÝ: STÍNY AMERICKÉ FINANČNÍ POMOCI

Poslední z řady tří po sobě jdoucích úvodníků, věnujících se tématu poválečné hospodářské pomoci Spojených států válkou zchudlým státům Evropy, je text Jaroslava Nového z 31. července 1947. Nový se na problém dívá již ryze z pohledu hospodářství. Polemizuje s myšlenkou, zda je americká pomoc skutečně pro státy vhodná. Sice uvádí, že evropské státy potřebují zdroje, kterých se jim na domácí půdě nedostává, k obnově svého hospodářství. Nicméně poukazuje také na skutečnost, že z americké strany se nejedná o charitu, nicméně o půjčky, jejichž důsledky záleží do značné míry na smluvních

³⁸⁹ HENZL, Vladimír. Marshallův plán a co potom? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 17. s. 253.

³⁹⁰ Tamtéž. s. 253.

podmínkách a na tom, k čemu bude úvěr použit. Nový například varuje před jeho užitím k nákupu spotřebního zboží a potravin – v takovém případě se dle něj půjčka „projí“ a země nebude mít čím dluh splácet. Jeho užití k obnově průmyslu a dopravy však dle autora nese také svá rizika.

„Obnovený průmysl byl by sice schopen zvýšené výroby, ale aby ji mohl udržet, potřeboval by stále další a další suroviny, které by si musel udržovat vývozem, chtěl-li by se hospodářsky postavit na vlastní nohy, aby nebyl odkázán na stále nové a nové americké úvěry. A tu by se setkal na světových trzích s americkou produkcí, které by nemohl konkurovati, protože USA v důsledku rozsáhlé mechanisace a typisace, umožněné sériovou výrobou v ohromných množstvích, a v důsledku značných technických pokroků, docílených za války, může i při vysokých mzdách vyráběti běžné zboží levněji než při omezených možnostech státy ostatní.“³⁹¹ Vysvětluje, že aby mohly ostatní státy konkurovat této produkci, musely by přistoupit k metodě dumpingu – tedy vědomému podhodnocování cen vlastních výrobků, což by z americké strany vedlo opět k poskytnutí úvěru jen těm státům, které dumpingu, ani jiných metod na ochranu vlastního trhu, neužijí. „Za tohoto stavu je pochopitelné, že USA se budou snažit poskytovat úvěr za takových podmínek, aby dlužnické státy se staly hospodářsky trvale na USA závislými a potřebovaly stále další a další úvěry.“³⁹²

Autor navíc opět zmiňuje strach z hospodářské obnovy Německa, kterou – jak sám píše – budou USA s největší pravděpodobností iniciovat, aby na něj nemusely dále doplácet při jeho okupaci. V takovém případě je dle autora lepší půjčku nepřijímat. „...ty státy, které se dají zlákatí zdánlivou výhodností amerických úvěrů a nadějí na rychlou obnovu, a přijmou škodlivé podmínky politické nebo hospodářské, způsobí tím ochrnutí vlastního hospodářství, trvalou hospodářskou a finanční tíseň a trvalou závislost na dalších a dalších amerických úvěrech. Stanou se hospodářsky a tím i politicky zcela závislými na USA.“³⁹³

6.3.4.9 EDVARD CENEK: A PŘECE TEDY MOST

V úvodníku ze 4. září 1947 rozebírá autor Edvard Cenek téma mezinárodních výrobních veletrhů a konkurenceschopnosti československých výrobků. Přitom do tohoto tématu zapojuje také již zmíněnou otázku československé neúčasti na Marshallově plánu. „Měli jsme v úmyslu zúčastnit se jí, ale po bedlivějším studiu průvodních okolností rozhodli

³⁹¹ NOVÝ, Jaroslav. Stíny americké finanční pomoci. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 18. s. 269.

³⁹² Tamtéž. s. 270.

³⁹³ Tamtéž. s. 271.

*jsme se do Paříže nejet.*³⁹⁴ Je možné se pozastavit nad skutečností, že už se o tomto kroku nepíše v rozpacích, jak tomu bylo u prvního Bílkova úvodníku, s ohledem na způsob, jakým byla neúčast Československu vnucena. I přesto autor odmítá skutečnost, že se nacházíme „za železnou oponou“ a tedy jsme nuceni se Západem zcela přerušit vztahy. Dokládá to spoluprací v hospodářské oblasti. *„Chtěli jsme být mostem mezi východem a západem... (...) Jestliže se toto přání neplní v politice, protože síly jsou příliš velké, můžeme se o to pokoušet na poli hospodářském.*³⁹⁵ Pravdivost této své premisy dokládá také na konkrétním příkladu. *„Pohled na tabulku našeho zahraničního obchodu ukazuje, že daleko více obchodujeme se západem, zejména se Spojenými státy, s Anglií, malým Švýcarskem, Švédskem a Holandskem, než se státy východními, kde velký Sovětský svaz figuruje v naší zahraniční bilanci až na osmém místě...“*³⁹⁶ Při tom uvádí, že problém československého hospodářství není politický. Jsou jím spíše „neodpovědné osoby“ v čele podniků. Ty pak podle autora způsobují, že do republiky docházejí mnohé kritické dopisy zákazníků, kteří si stěžují na kvalitu českých výrobků. Ty tak ztrácejí na prestiži a tím i na ceně.³⁹⁷

Věnuje se také světovým veletrhům, ve kterých hledá inspiraci pro veletrhy domácí. Například navrhuje, kromě veletrhu pražského vznik také veletrhu v Brně. *„Bylo by tedy technicky dobře možné přeložit na příklad trh hospodářských strojů, trh kůže, chemickou výrobu do Brna, tak jako BIF (British International Fair) část svých exposic má v Birminghamu. (...) Budiž vzorem i Francie, kde kromě pařížských veletrhů bývají další v Lyoně a v Marseilli.*³⁹⁸ Na závěr pak varuje – opět – před obnovou průmyslu v Německu, které se podle autora staví na nohy obrovskou rychlostí a může se tak stát Československu velmi silným konkurentem. *„Budme proto připraveni na to, že k nám budou přijíždět obchodníci ze světa a budou říkat: „Jste příliš drazí!“ Totéž zboží, snad ještě o něco lepší, máme v Německu až o čtvrtinu levnější. Hrozí nám tedy takový vývoj situace a příštím rokem to zřejmě pocítíme.*³⁹⁹

6.3.4.10 BÍ: ROZPOČET SOCIALIZUJÍCÍHO STÁTU + PLATÍME SVÉ VLÁDCE

Otázce schvalování rozpočtu, o které pojednávalo již několik předchozích úvodníků, se věnuje také autor podepsaný pseudonymem „Bí“, který přináší v úvodnicích k 35. a 36. číslu Dnešku jakýsi zápis z projednávání státního rozpočtu. Není zcela zřejmé, kdo se pod

³⁹⁴ CENEK, Edvard. A přece tedy most. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 23. s. 349.

³⁹⁵ Tamtéž. s. 350,

³⁹⁶ Tamtéž. s. 349.

³⁹⁷ Tamtéž. s. 349.

³⁹⁸ Tamtéž. s. 350,

³⁹⁹ Tamtéž. s. 350.

pseudonymem „Bí“ skrývá. Může se jednat například o Bohumila Bílka, který významně plnil hospodářskou rubriku Dnešku. První text je uveden zmínkou o řeči ministra financí Dolanského z 30. října 1947. Je zmíněno také období tři týdnů, během kterého měli poslanci čas si všechny materiály k rozpočtu důkladně prostudovat. Následná diskuze je pak rozdělena do řady otázek, ke kterým autor připojuje odpovědi politiků. Z těchto citací je pak možné například vyčíst, že rozpočet byl předložen včas, že sice došlo ke snížení schodku, ale ne příliš výrazně, a že v rozpočtu byly stále chyby, které bylo třeba opravovat.⁴⁰⁰

Na text z 35. čísla pak autor navazuje úvodníkem v 36. čísle. „V „*Rozpočtu socializujícího státu*“ jsme otiskli výroky poslanců všech stran Národní fronty pronesené v obecné rozpravě o rozpočtu na rok 1948. (...) Dnes si povšimneme výňatků z téže rozpravy z 18. listopadu, pokud z nich vychází dvojí pojetí úkolů samosprávy, odpovědnost jednokomorového parlamentu bez opozice, a konečně naprostý souzvuk slov a téměř naprosté ochromení vůle k rychlým činům ve prospěch oné zubožené části našich vládců, jimž se odborně říká zaměstnanci státní a veřejní.“⁴⁰¹ Věnuje se v něm tedy širším problémům. Jako první nastoluje otázku, zda má být ekonomický systém státu státním kapitalismem, nebo hospodářskou demokracií. „*Má socialisující stát, pakliže půjde k socialismu spíše cestou státního kapitalismu, než cestou masarykovské hospodářské demokracie, má tento stát již dnes ono mravní právo zbavovat své občany některých svobod osobních.*“⁴⁰² Poslanci se také ve svých řečech prakticky shodovali na přebujelosti státní správy, kterou chtěli řešit reorganizací a zrušením některých míst. Další velkou otázkou, byla odpovědnost jednokomorového parlamentu, který měl podle poslance Firta suplovat práci chybějící opozice vůči vládě.⁴⁰³

Poslední řešenou otázkou bylo již zmíněné směřování československého socialismu – kdy citovaný Julius Firt hovoří o oddělení státního a národního hospodářství, o oddělení zájmů státu a jednotlivce. Spojení těchto směrů by bylo možné podle Firta jen tehdy, když by zcela byly potřeny potřeby jednotlivce. „*Křížují se tedy dva pořádky. Jednak pořádek ovládaný státem a podle jeho hlediska a účelu, jednak pořádek ovládaný soukromými zájmy jednotlivců, osob fyzických i právnických. A tak by tomu bylo také i v takovém socialistickém státě, který by sice soustředili ve svých rukou veškerou výrobu, jen aby zajistili právo na práci, právo na plný výnos z práce, ale pořádek výroby – až na investice – by přizpůsoboval volné potřebě jednotlivců.*“⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ Bí. Rozpočet socializujícího státu. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 35. s. 541-543.

⁴⁰¹ Bí. Platíme své vládce. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 36. s. 557.

⁴⁰² Tamtéž. s. 557.

⁴⁰³ Tamtéž. s. 558-559.

⁴⁰⁴ Tamtéž. s. 559.

6.3.4.11 KAREL DOLEŽAL: OKOLO CENOVÉHO PROBLÉMU

Karel Doležal se pak úvodníkem ve 38. čísle zabývá tématem cenové politiky v socialistickém státě. Popisuje klasický model kapitalistického liberálního hospodářství, ve kterém jsou ceny a výroba vždy tvořeny na základě nabídky trhu a poptávky. Nicméně podotýká, že v socialistickém zřízení musí být rozdělení národní produkce na základě nabídky a poptávky jiné, než v kapitalistickém řádu. „*V prvé řadě proto, že v socialistické společnosti nebude nezasloužených důchodů. Spotřebitel nebude desorientován reklamou, jež sloužila cílům podnikatelů, nýbrž naopak se mu dostane objektivních informací. Poučení spotřebitelé omezí svoji poptávku na menší počet druhů jednotlivých statků a umožní tak hospodárnější výrobu i distribuci. (...) Po této cestě dojdeme určité k jiným cenám, nežli by tomu bylo za řádu nijak nekorigovaného cenového automatismu.*“⁴⁰⁵ Dodává, že do cen bude také zasahováno, ale nikoliv přímo, nýbrž na základě změny podmínek pro nabídku a poptávku.

Autor tedy navrhuje nikoliv libovolně snižovat ceny produktů, což by mohlo vnést na trh zmatek, ale raději zvyšovat platy tam, kde peníze na koupi základních statků nestačí – což povede v důsledku k tomu, že jiným vrstvám se bude muset z platů mírně ubrat. V tom autor vidí princip socialistického platového hospodářství. „*Tato cesta je mnohem účelnější, nežli ponechat lidem nedostatečný příjem a pomáhat jim snižováním cen.*“⁴⁰⁶

Autor současně vyzývá k většímu potlačování černého trhu. Uvádí to na příkladu zemědělců, kteří zde prodávají své dodávky raději, nebo si je schovávají pro vlastní spotřebu. Proto, jako řešení, nabízí spravedlivější ceny pro výkup dodávek zemědělců – to i s vědomím, že se tím dostává do rozporu se svým prvotním odmítavým postojem k libovlnnému zvyšování či snižování cen potravin. „*Vyhovíme-li spravedlivým požadavkům těch vrstev, jejichž odměny jsou hluboko pod národním průměrem, můžeme od nich žádati se vši přísností, aby i oni konali své povinnosti.*“⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ DOLEŽAL, Karel. Okolo cenového problému. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 38. s. 589.

⁴⁰⁶ Tamtéž. s. 589.

⁴⁰⁷ Tamtéž. s. 590.

6.3.5 JUSTICE

6.3.5.1 MICHAL MAREŠ: ZVĚST Z PANKRÁCE

Michal Mareš se svým úvodníkem ze 13. února 1947 věnuje snahám komunistů o ovlivňování justice. Je to téma, kterému se autoři úvodníků Dnešku zabývali poměrně často. Tuto skutečnost Mareš demonstruje na procesu se dvěma udavačkami Holubovou a Velíškovou, které byly vyslýchány příslušníky SNB Čadkem a Volfem. Ti si však počínali při výsleších tak, že se je soud rozhodl oba zajistit, a to navzdory mohutnému komunistickému tlaku.⁴⁰⁸ Mareš tak svým úvodníkem vzdává hold československému soudnictví, které tyto „metody, jež připomínají ovzduší gestapa“, neváhá trestat.

V celém procesu kritizuje zejména činnost Rudého práva, které ho pojalo, jako „urážku revoluce“ a vyzvalo své čtenáře, aby šli na proces a byly jeho svědky. Aby tedy vytvořili určitý nátlak na soudce. „*Celá akce Rudého práva skončila zdrcujícím neúspěchem tam, kde to iniciátoři nejméně očekávali. Na výzvu listu skutečně se do soudní síně dostavili hlavně čtenáři Rudého práva a sledovali nejprve s jakýmsi zaujetím, později pak se zájmem celý proces. Nakonec státnímu zástupci, když konstatoval, že policie se smí mýliti, ale nikdy nesmí páchat libovůli, potvrdili tato slova frenetickým potleskem.*“⁴⁰⁹ Mareš chápe soud s těmito dvěma příslušníky SNB jako důkaz konce doby gestapismu. „*Bylo řečeno, že policie v demokracii nikdy nemůže vládnouti lidu a bude-li tomu tak, pak to není demokracie.*“⁴¹⁰

6.3.5.2 EDVARD VALENTA: SOUDCE, AGITÁTOR A ANONYM

A u tématu justice zůstává svým úvodníkem také odpovědný redaktor Dnešku Edvard Valenta. Ten hned v následujícím čísle bilancuje situaci v poválečné justici, přičemž celou problematiku hodnotí z pohledu soudce. Jako nepřijatelnou spatřuje řadu výhružných anonymů, které soudce dostává pro zprošťující rozsudky či pro to, že bere v úvahu také výpovědi a důkazy, které vypovídají ve prospěch souzených. „*To bývalo vždy a bude, dokud bude části národa odpiráno vzdělání, kultura rozumu i srdce. Proto se také zajisté moudrý soudce, dočet dopis anonymův, jenom smutně pousmál nečině z toho dalších závěrů a nežádaje bezpečnostní asistenci pro cestu z Pankráce domů, věda, že agitátoři jenom diktují, stojíce v pozadí, anonymní dopisy, v nichž je znalost dobrého českého jazyka neomylně úměrná znalosti dobrého českého ducha.*“⁴¹¹ Poukazuje také na množství práce soudců,

⁴⁰⁸ MAREŠ, Michal. Zvěst z Pankráce. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 47. s. 737.

⁴⁰⁹ Tamtéž. s. 737.

⁴¹⁰ Tamtéž. s. 737.

⁴¹¹ VALENTA, Edvard. Soudce, agitátor a anonym. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 48. s. 753.

způsobené velkým počtem udání – převážně ze msty – ve spojení se špatnou přípravou procesů. Zmiňuje však také chyby tisku, který špatně nebo pouze jednostranně cituje ze soudních líčení či umožňuje vyjádření k rozsudku soudů lidem, kteří k tomu nejsou kompetentní. „...novinář, jehož právníckou legitimací je třeba několik tříd obecné školy, ví a tedy i píše, že u některého obžalovaného nemohou existovat polehčující okolnosti, což je skutečnost, o níž se soudce za svého dlouhého studia i praxe nikdy nic nedozvěděl...“⁴¹²

Neváhá však zhodnotit také problematiku okolo kontroverzního zákona 115/46,⁴¹³ se kterým se musela řada soudců při dokazování potýkat. „...to jest úmorné dokazování, zda obžalovaný, který do předloňského 28. října připravil někoho o život, o zdraví, o majetek nebo o čest, věděl, že tak nečiní pro vlast, nýbrž pro sebe. A už dnes ví soudce, že kdykoliv se mu nepodaří provést důkaz zlé vůle, a kdykoliv bude tedy musit vyhlásit osvobozující rozsudek, bude lidu řečeno, že muž opouštějící Pankrác, je mučedník, nikoli však, že přesto zůstal stále darebákem.“⁴¹⁴

6.3.5.3 JAROSLAV P. BLAŽEK: ODTEMNĚNÉ KOUTY

Krátký úvodník k 49. číslu z 27. února 1947 je věnován očistě veřejného života. Autor poukazuje na zvyšující se zájem společnosti o věci veřejné, současně s tím však také na stoupající kritiku a nabízející se možnost k nápravě. Podle Blažka však stále existují místa „umně zatemnělá“, kde se skrývají osobní zájmy, „jež denního světla nesnášejí“. „Naše společnost, která se nazývá novou společností, musela chtít nechtít odtemnit i tyto kouty, aby se nám všem mohlo lépe dýchat. Nejen odtemnit, ale řádně prosvítit, vytáhnout leccos a leckoho na denní světla, zvážit, rozvážit, posoudit a rozsoudit. (...) Stejně se odkrývají kouty v divadle a ve filmu, v rozhlase, v pohraničí, v SNB, v znárodněných podnicích, v různých na pohled honosných institucích.“⁴¹⁵

Z toho autor dedukuje, že se již jedná o „dokončování očisty veřejného života“, která je ostatně významným tématem přelomu let 1946/47. „Lépe se nám dýchá, ale musíme chtít, aby se dýchalo ještě lépe. Proto dalších výprav, aby se všude odtemnilo, aby se vytáhly všechny opony, za kterými se nehrálo, ale čachrovalo, podvádělo, šidilo.“⁴¹⁶

⁴¹² VALENTA, Edvard. Soudce, agitátor a anonym. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 48. s. 754.

⁴¹³ Kontroverzní zákon, jímž byla zajištěna beztrestnost na činy vedoucí k osvobození republiky mezi 30. 10. 1938 do 28. 10. 1945.

⁴¹⁴ VALENTA, Edvard. Soudce, agitátor a anonym. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 48. s. 754.

⁴¹⁵ BLAŽEK, Jaroslav P. Odtemněné kouty. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 49. s. 769.

⁴¹⁶ Tamtéž. s. 769.

6.3.5.4 VLASTIMIL LOUDA: PO SKONČENÍ RETRIBUCE

K tématu justice přispívá svým úvodníkem také novinář Vlastimil Louda, který hodnotí prováděnou retribuici. Její princip hájí, protože, jak sám píše, není již možné vyjít s heslem „*Odpusťme si, co jsme si!*“, když se značná část lidí dala do služeb okupantů.⁴¹⁷ I přesto však upozorňuje na zneužívání retribučního dekretu k pomstě či z důvodu chamtivosti. „*Nutno dodati, že se k těmto zjevům narušených charakterů připojoval velmi často i politický vliv, který se snažil vyvolávat situace, v nichž se spravedlnost mohla udržeti jen s vypětím všech sil těch, kteří ji prakticky prováděli.*“⁴¹⁸ Popisuje také činnost „soudců z lidu“, kteří se dle ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny osvědčili.⁴¹⁹ Stejně tak vyzdvihuje také procesy s henleinovci a gestapáky, kterým byla dle Loudy poskytnuta dobrá obhajoba, a u kterých soudy skutečně rozhodovaly nezávisle.

Naopak podrobuje kritice skutečnost, že činnost protektorátní vlády a jiných vládních činitelů byla posuzována různými senáty a mnohdy dokonce protichůdně. „*Chybou bylo, jestliže např. senát, soudící protektorátní vládu, nesoudil i ostatní vládní činitele, včetně vlády Beranovy, neboť dokonale poznal rozsáhlou materii a v dlouhých debatách si osvětlil řadu důležitých a zásadních otázek.*“⁴²⁰ Za stejně problematickou považuje přípravu procesů. V jejím rámci byly akceptovány výpovědi i nedůvěryhodných osob – ať už spolupracovníků gestapa či SD⁴²¹. Snad i proto se hlásí ke sloům předsedy národního soudu dr. Tomsy, že rozhodování soudu bylo významně ovlivněno „*náladou a ovzduším doby*“.⁴²²

6.3.5.5 JOSEF TRNEČKA: O PRÁVNÍ POŘÁDEK

Josef Trnečka svým úvodníkem z 22. května 1947 přibližuje situaci v poválečném Československu z hlediska právního řádu. Vysvětluje, že osvobozením byl smeten starý právní pořádek z roku 1938, na který už nebylo možno navázat z důvodu přerušené právní kontinuity německou okupací a také kvůli změně společensko-politické situace v republice. Základy nového právního pořádku spatřuje v dekretch prezidenta republiky a následných zákonech ústavodárného Národního shromáždění.⁴²³ Současně vysvětluje, že mnohé úřady a národní výbory, které mají ctít zákon nové republiky, tak mnohdy nečinní, což demonstruje

⁴¹⁷ LOUDA, Vlastimil. Po skončení retribuice. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 7. s. 97.

⁴¹⁸ Tamtéž. s. 97.

⁴¹⁹ Ostatně tento koncept je praktikován dodnes v podobě tzv. „přisedících“.

⁴²⁰ LOUDA, Vlastimil. Po skončení retribuice. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 7. s. 98.

⁴²¹ Sicherheitsdienst – zpravodajská služba SS

⁴²² LOUDA, Vlastimil. Po skončení retribuice. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 7. s. 98.

⁴²³ TRNEČKA, Josef. O právní pořádek. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 8. s. 113.

příkladem, kdy byli úředníci donuceni porušit zákon pod pohrůzkou stávky.⁴²⁴ Proto nabádá, aby právníci, kteří jsou přiděleni k národním výborům, vystupovali více aktivně a aby plnili svou funkci z hlediska poradního hlasu.⁴²⁵

Výklad nového československého zákona dle něj ovlivňují dvě věci: „1. *je-li zákon jasný, pak musí i rozhodnutí být jasné, podle zákona. Tu není na vybranou. Je-li zákon v rozporu s míněním lidu, je na zákonodárci, aby rozpor odstranil. (...) 2. Vidíme dobře, že slova lid se často zneužívá a že jménem lidu jsou konány skutky, za které by se náš poctivý lid, kdyby znal pravou podstatu věci, často pěkně poděkoval. Lid je rozdělen do čtyř politických stran a v každé z nich by mohl mít o výkladu zákona mínění jiné, poněvadž mínění lidu často vzniká nikoliv mezi lidem, nýbrž v sekretariátech.*“⁴²⁶ Právě pro tyto problémy navrhuje výklad zákona „podle přirozených zásad právních“. „*Tu najde ten, kdo pochopil dobu a slyší její tep vždy správné rozhodnutí, obejde se při tom bez poučky, kterou vymyslel Hitler, a nikterak se nezpronevěří lidu a jeho poctivému mínění.*“⁴²⁷

6.3.5.6 EDVARD VALENTA: SOUDIT PARTYZÁNY?

Odpovědný redaktor Dnešku se ve 14. čísle časopisu zamýšlí – ve světle vzniklého sporu – nad tím, zda je možné po dvou letech od spáchání, trestat činy partyzánů. Valenta pro tento účel dělí tyto činy do tří kategorií: 1. partyzánovou obětí byl nepřítel, Němec či zrádce; 2. Obětí byl člověk nevinný, ale přišel o život bez vědomého úmyslu bojovníka; 3. Partyzán jednal proti nevinnému člověku ze zlé vůle či osobního prospěchu, spoléhaje na výjimečnost svého postavení i situace. „*Tu je všem lidem dobré vůle jasné, že v prvním případě partyzán souzen být nesmí, v případě třetím však musí, i když jde o pouhé podezření.*“⁴²⁸

Poukazuje však také na to, že mnoho případů se týká také druhého bodu. Valenta proto hájí snahy o prošetření podobných případů – ať už pro očištění konkrétních partyzánů či ve snaze pomoci pozůstalým po neprávem zabitých. Za příklad uvádí nejen kauzu, které se přímo týká tento úvodník – tedy mstě partyzánů na nevinném četníkovi ze stanice, jehož kolegové zastřelili generála Lužu – ale i případ majora Bureše, který byl v porevolučních letech ubit příslušníky SNB, a kteří byli podle již zmíněného zákona 115/46⁴²⁹ osvobozeni.⁴³⁰

⁴²⁴ TRNEČKA, Josef. O právní pořádek. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 8. s. 113-114.

⁴²⁵ Tamtéž. s. 114.

⁴²⁶ Tamtéž. s. 114.

⁴²⁷ Tamtéž. s. 114.

⁴²⁸ VALENTA, Edvard. Soudit partyzány? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 14. s. 209.

⁴²⁹ Zákona, jímž byla na období od 30. října 1938 do 28. října 1945 vztažena beztrestnost veškerých činů, které měly vést k osvobození země z nacistické okupace. Zákon se však vztahoval také na činy vedené touhou po „spravedlivé odplatě“.

⁴³⁰ VALENTA, Edvard. Soudit partyzány? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 14. s. 209.

Píše však, že vyšetřování brání „vysoká zatemňovací hra“. „*Tak daleko došlo toto zatemňování, že po rozvíření přibyslavské tragédie volal se s jednoho břehu k odpovědnosti Michal Mareš a „všichni velkovýrobci gestapismu“.* Tého smečce, tak bylo napsáno, není žádný prostředek dosti špatný, aby zdiskreditovala národní odboj. (...) Tento pokřik byl zdvižen proto, že byla odhalena Česká Kamenice a jiná neřádstva...“⁴³¹

Valenta chápe podobnou argumentaci tak, že není možné stíhat dr. Grňu, který vydal rozkaz k pomstě generála Lužy, ani partyzány, kteří vraždu nevinného četníka provedli, protože by tím byl zdiskreditován „náš národní odboj“. „*Je opravdu únavné připomínat, o jak nesmyslné směšování naprosto nesourodých pojmů jde v této nepěkné hře. (...) Nedošli jsme snad tak daleko, abychom věřili, že existuje byť jediný stav, jediné povolání, třebaš sebe vznešenější a sebe ušlechtlejší, které by už samo o sobě zhola vylučovalo páchání zlých skutků a tedy i jejich soudní stíhání. Došli jsme však tak daleko, že se to na jednom břehu neostyšně předstírá.*“⁴³²

⁴³¹ VALENTA, Edvard. Soudit partyzány? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 14. s. 210.

⁴³² Tamtéž. s. 210.

6.4 SHRNU TÍ ROKU 1947

V roce 1947 bylo publikováno celkem 49 úvodníků časopisu Dnešek. Z tohoto vzorku byly vyloučeny pouze 3 úvodníky pro jejich nesouvislost s tématem třetí Československé republiky. Jednalo se o úvodníky „Jak jsem viděl Anglii“ Františka Kafky, „Kapitoly z odboje“ Josefa Grňa a „Obrazy z dnešního Ruska“ Ralpa Parkera. Vyloučeny byly z důvodu, že se věnovaly reflexi témat, která se neshodovala se stanovenými cíly práce. První se věnoval ryze vývoji v Anglii, bez přesahu do Československa, druhý pak pouze rekapituloval válečnou činnost odboje, opět bez návaznosti na poválečné poměry. Text Ralpa Parkera se pak věnoval pouze reflexi situace v Sovětském svazu.

6.4.1 POLITIKA

Do kategorie „Politika“ bylo nakonec zařazeno 18 úvodníků. Celkem 4 z nich našly společné téma v otázce parlamentu. Můžeme zde zařadit úvodníky Bedřicha Golombka „Dvanáct hodin o retribuci“ a „Sněmovna odchází na prázdniny“, kterými popisuje činnost parlamentu a také neshody mezi politickými stranami. Podobný je také úvodník Antonína Klatovského, který – stejně jako úvodník Františka Kafky – poukazuje na slabost parlamentu v systému Národní fronty a nutnost nápravy v této oblasti. Dva texty pak reflektovaly také spor o milionářskou dávku – jednalo se o úvodníky „Jak dále?“ Jana Kolára píšícího pod pseudonymem Cato a „Sociální demokrat píše své straně“ Františka Humlera. Neméně zajímavý byl také úvodník novináře Františka Loubala kritizující chování a metody Komunistické strany, vůči kterým se vymezoval také úvodník „Napodobíme Ameriku?“, ve kterém se Kolár pozastavoval nad komunistickou výměnou úředníků předsednictva vlády. Důležitá byla také již zmíněná otázka nuceného odstoupení Jána Ursínyho, kterou reflektovaly hned 2 úvodníky ze 13. a 20. listopadu s názvem „Slovensko v přerodu“ a „Tragédia jednej strany“. A také otázka Svazu české mládeže, které se věnovaly rovněž 2 úvodníky – „Dopis mladým přátelům“ Antonína Klatovského a „Jako kdyby...“ Ferdinanda Peroutky. Nakonec úvodníky sledovaly též mezinárodní politická témata související s Československem. Je zde možné zařadit opět úvodník Jana Kolára reflektující Československo-Polskou smlouvu, přeložený text zahraničního autora a labouristického poslance Harolda Laskiho reflektující obnovení komunistické internacionály či úvodník Bohumila Bílka reflektující první rozpaky z náhlého rozhodnutí o neúčasti Československa na Marshallově plánu.

6.4.2 SPOLEČNOST

Do kategorie „Společnost“ bylo zařazeno celkem 7 úvodníků. U prvních dvou úvodníků – „Chvála roku 1946“ Ferdinanda Peroutky či „Svoboda a kázeň“ Františka Kafky – můžeme pozorovat jistý společný jmenovatel. Tím je obecně spokojenost s poválečným socialistickým vývojem Československa, avšak současně též mírné rozpaky nad chováním Komunistické strany. V obou úvodnicích je nicméně patrný předpoklad, že komunisté se již odklonili od své prvorepublikové podoby a jsou chápáni jako demokratická strana, bez které si nelze vládu představit.

Další skupinu úvodníků představují ty, které nějakým způsobem brání svobodu slova a kritiky. Zde můžeme zařadit úvodníky Ferdinanda Peroutky „Nekajícny článek“ a „Proč?“ v nichž autor hájil – v reakci na stížnosti – právo na kritiku událostí, které pokládá za špatné. Poukazoval při tom na konkrétní příklady nehumánního chování vůči odsunovaným sudetským Němcům, o nichž informoval na stránkách časopisu Dnešek redaktor Michal Mareš. Současně zde můžeme přiřadit také úvodník Adama Hraběte „Pro svobodu tisku v USA“, ve kterém autor polemizoval s komunistickým časopisem Tvorba nad tiskovou svobodou v USA a v Československu a podmínkami nezávislé žurnalistiky. Je možné zmínit také úvodník autora pod pseudonymem „Myjava“, který je možné chápat jako jakýsi dozvuk tolik probíraných česko-slovenských vztahů. Ty byly ostatně častým námětem úvodníků v roce 1946. Tentokrát se však poprvé dává prostor také slovenskému autorovi, který už nepíše o domnělých pocitech Slováků, ale hodnotí situaci ze svého pohledu.

6.4.3 KULTURA

Nejméně zastoupena pak byla tradičně kulturní kategorie, do které byly zařazeny pouze 3 úvodníky. Dva z nich se pak týkaly odkazu T. G. Masaryka. V prvním z nich s názvem „Novinář“ se autor pod zkratkou KFK věnuje Masarykovu novinářskému dílu, kterým dokazuje, že mnohé zásady, které Masaryk v žurnalistice zastával, by měly být přeneseny též do poválečné žurnalistiky. Druhý úvodník s názvem „Dva“, jehož autorem je František Kafka, pak pojednává nejen o Masarykovi, ale také o Edvardu Benešovi, jejichž dílo, přínos a odkaz autor srovnává. Posledním úvodníkem z kulturní kategorie byl text Jana Kolára (Cato), kterým se snažil charakterizovat československý národ z hlediska úpravy světových myšlenek na českou povahu, a také z hlediska československého přispění duchovnímu světovému rozvoji.

6.4.4 HOSPODÁŘSTVÍ

Hned po politice byla v roce 1947 nejzastoupenější hospodářská kategorie. V ní bylo publikováno 12 úvodníků. Celkem 4 z nich se věnovaly domácímu plánovanému hospodářství, dvouletce či jejím nedostatkům. Jednalo se o dva úvodníky Bohumila Bílka „Běda, byty!“ a „Běda, uhlí!“, úvodník Jana Kolára „Plánování a krise“ a nakonec také úvodník Karla Doležala „Okolo cenového problému“, popisující specifičnost situace československého plánovaného hospodářství.

Podstatným byly také 3 úvodníky reflektující Marshallův plán z hlediska hospodářského. V úvodnicích „Marshallův plán a co potom?“ Vladimír Henzl řeší problematičnost situace, do které Československo staví rozdělování Evropy. Jaroslav Nový zase svým úvodníkem „Stíny americké finanční pomoci“ přemýšlí nad nevýhodami Marshallova plánu. Edvard Cenek pak na základě zvyšující se hospodářské výměny se Západem dokazuje existenci onoho „proklamovaného mostu mezi Východem a Západem“ alespoň v hospodářské – když už ne v politické – rovině. Dvěma úvodníky je pak ještě zastoupeno téma situace zaměstnanců veřejné správy. Jedná se o úvodníky „Rozčilování není program“ Jana Bílého a „Vrstva, která přijde naposled“ Jana Koláře, které hájí práci veřejných zaměstnanců, snaží se přiblížit čtenáři jejich náročnost a míru finančního podhodnocení této práce. Platová otázka úředníků byla také předmětem jednání parlamentu. Stejně tak dvěma úvodníky autora pod pseudonymem „Bí“ reflektoval Dnešek také schvalování nového státního rozpočtu.

6.4.5 JUSTICE

Významně zastoupenou kategorií byla také „Justice“. Do ní bylo zařazeno 6 úvodníků. Celkem 5 z nich se pak věnovalo soudům s kolaboranty a snahou o právní očistu společnosti. Jednalo se o úvodníky „Zvěst z Pankráce“ Michala Mareše či „Soudce, agitátor a anonym“ Edvarda Valenty. Téma soudů s kolaboranty a obecně retribuční uzavírá Vlastimil Louda. Ten pak ve svém úvodníku s názvem „Po skončení retribuční“ poukazyval také na skutečnost, že retribuční bylo často zneužíváno k osobní mstě či snaze se obohatit. O potřebě poválečné očisty společnosti psali ve svých úvodnicích Jaroslav Blažek („Odtemněné kouty“) a Edvard Valenta („Soudit partyzány?“). Tyto úvodníky současně veskrze pozitivně hodnotily – na rozdíl od textů z roku 1946 – stav československé justice za třetí republiky. Pro úplnost je vhodné také zmínit úvodník Josefa Trnečky s názvem „O právní pořádek“, který přiblížil stav poválečného právního řádu, jeho nedostatky a možnosti nápravy.

6.5 ÚVODNÍKY Z ROKU 1948

6.5.1 POLITIKA

6.5.1.1 FRANTIŠEK HUMLER: CO ŠKODÍ SOCIALISMU?

Básník, překladatel a spisovatel František Humler přispěl svým krátkým úvodníkem k prvnímu z celkového počtu sedmi čísel časopisu Dnešek v roce 1948. V něm se zabýval otázkou – co škodí socialismu? Vyjmenovává několik konkrétních příkladů. Tím prvním je podle něj „reakce“, přičemž stejně jako Peroutka v 19. čísle prvního ročníku Dnešku, poukazuje na inflační užívání slova, které se zcela vyprázdnilo a získalo esenci pouhé nadávky. Proto slovo „reakce-reakcionáři“ nahrazuje slovem „zpátečníci“. Ti podle autora chtějí návrat starých pořádků nikoliv pro dobro národa, ale pro svůj vlastní prospěch. *„Kdo tak jedná, je nepřítelem lidu, i kdyby sám sebe nazýval třeba revolucionářem. Jak jsme už naznačili, nejde o slovíčka, nýbrž o smysl jednání.“*⁴³³ Poukazuje však také do řad socialistů, kteří mohou zneužít výhod nového systému a snažit se z nich získat co nejvíce pro sebe, na úkor ostatních. *„Socialisté mohou jednat dvojím způsobem: buďto podrží živou ideu a budou jí neustále konfrontovat se svou praxí, anebo se zakousnou do výhod, jež jim přináší moc, a utnou nakonec v nich v úplném zapomnění a popření počáteční myšlenky.“*⁴³⁴

Mezi prvky, které socialismu škodí, zahrnuje také předvolební „kupování hlasů“ nejrůznějšími dary. *„V dnešních svízelných poměrech hospodářských nemůže si stát dovolit zbytečné utrácení peněz. Vidíme však, že se namnoze masově rozdělují dary, jako kdybychom žili v největší konjunktuře; tím hůře, že toto dávání má zhusta charakter jednostranně volební a agitační.“*⁴³⁵ Při shrnutí všech těchto faktorů tedy dochází k závěru, že cílem socialismu by mělo být důstojné a odpovědné vytváření hodnot. *„Čím lépe a odpovědněji se bude pro socialismus pracovat, tím méně bude třeba o něj bojovat.“*⁴³⁶

6.5.1.2 FRANTIŠEK KAFKA: KDO BUDE KANDIDOVAT?

42. číslo časopisu Dnešek přináší úvodník Františka Kafky, ve kterém přemýšlí nad možností kandidatury nezávislých osobností v politickém systému Národní fronty. Úvodem ve stručnosti shrnuje politické dění od osvobození Československa. Zmiňuje například, že Národní shromáždění – na rozdíl od toho prozatímního – je již voleno

⁴³³ HUMLER, František. Co škodí socialismu. In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 40. s. 621.

⁴³⁴ Tamtéž. s. 621.

⁴³⁵ Tamtéž. s. 622.

⁴³⁶ Tamtéž. s. 622.

ve volbách, nicméně stále ještě není ochotno připustit otevřenou opozici. „*Dlouho ještě bude jediným politickým pracovištěm souručenství Národní fronty. Ostatně národ si popřává kritiky s dostatek i v jejím rámci.*“⁴³⁷ Stejně tak reflektuje komunistické povolební snahy prorazit hranice Národní fronty a začlenit do ní různé zájmové organizace ve snaze změnit – případně pro sebe zlepšit – poměr sil v Národní frontě. Navzdory tomu upomíná, že volby stále vyhrávají ti, kdo na svou stranu přetáhnou co nejvíce neorganizovaných občanů – zejména žen, kterých bylo po válce více, než mužů. „*Volby znamenají vždy zápas o přízeň neorganizovaného občana a ještě více občanky.*“⁴³⁸

Národní frontu autor charakterizuje jako demokratický stranický orgán, ve kterém sice komunisté nemají většinu, kde ale není ani většina, která by chtěla návrat k časům před přechodem k socialismu.⁴³⁹ Tento stav však podle Kafky mnohé strany nepovažují za vyhovující, protože nemohou stát řídit samy bez kompromisů. „*Již to však, že volí cestu voleb, ukazuje, že požadavek demokracie není náhodný v českém politickém životě, nýbrž naprosto podstatný a odpovídající vývoji charakteru lidu.*“⁴⁴⁰

Kafka také reflektuje kritiku lidí na neschopnost stran k vlastní sebereflexi a očistě, která musí přijít až od stran jiných. Proto předkládá nápad s kandidaturou nezávislých osobností, které by mohly stranictví zmírnit. Poukazuje však na řadu problémů, které tento nápad přináší, jako například nemožnost vytvoření zvláštní kandidátky nezávislých osobností. „*Neuvažujeme tu o neskutečné možnosti další, že by totiž mohli se o přízeň voličů ucházet na zvláštní kandidátce jenom „lidé mimo strany“.* Byla by to jen druhá kandidátka té či oné strany, využívající protistranické nálady značné části lidu. Dnešní zákonný stav nepřipouští kandidaturu, nepodanou některou z politických stran již existujících.“⁴⁴¹

Jako jedinou možnost, jak zapojit nadstranické osobnosti do politiky, vidí autor v tom, že budou kandidovat v rámci povolených stran s tím, že bude garantovaná jejich nezávislost. „*...moudrá kandidátní politika všech stran by mohla způsobit, že by se tyto nadstranické osobnosti do parlamentu dostaly, a že by tam ani nečervenaly, ani neběly. Kvetly by barvami, jimiž se rozvíjí skutečný opravdový život národa.*“⁴⁴²

⁴³⁷ KAFKA, František. Kdo bude kandidovat? In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 42. s. 653.

⁴³⁸ Tamtéž. s. 653.

⁴³⁹ Tamtéž. s. 654.

⁴⁴⁰ Tamtéž. s. 654.

⁴⁴¹ Tamtéž. s. 655.

⁴⁴² Tamtéž. s. 655.

6.5.1.3 KAREL TARABA: ÚSTAVU!

Stejně jako úvodník z předchozího čísla i tento je věnován schvalování nové ústavy poválečného Československa. Taraba jím reaguje na otázku, zda není možné žít bez ústavy. *„To je líc problému: rub lze formulovat takto: a nemůžeme žít bez parlamentu? (...) Žili jsme bez ústavy, žili jsme bez parlamentu – ale Ústava i parlament, to jsou hráze. Je to slib politických stran, slib výsostně kulturní: nebudeme své spory řešit na ulici, občanskou válkou, pobíjením odpůrců na shromážděních, v kriminálech nebo v bytech, nýbrž v klidu, u stolu, pod kontrolou veřejnosti, kdykoliv to jen bude možné; argumenty a ne klacky, granáty a kulometry.“*⁴⁴³ Stejně v textu uvažuje nad nutností existence Národní fronty. Zde už začíná o její nutnosti pochybovat. Píše, že ji drží pohromadě spíše než důvěra, strach z toho, co by protistrana udělala, kdyby Národní fronta skončila. V otázce politických stran pak již nekompromisně píše, že bez nich existovat nelze. *„V každém státě na světě, který žije samostatným politickým životem, je alespoň jedna strana, necht' si říká strana hnutí či jakkoliv. Tam, kde je jedna strana, není ovšem demokracie.“*⁴⁴⁴

I přes neshody, chtějí podle Taraby všechny strany dosáhnout schválení Ústavy. Komunisté by si jí zajistili i povolební směřování k socialismu. Demokraté by získali oporu v demokratických právech. V případě nedohody však navrhuje rozpuštění parlamentu a nové demokratické volby. *„Kdyby se ovšem ukázalo, že se strany nemohou dohodnout ani na slušné rozložení podstatných problémů, pak nezbyvá, než se k tomu poctivě přiznat, rozpustit parlament, vrátit lidu mandát a říci mu: o těchto a v těchto věcech jsme se nedohodli...“*⁴⁴⁵

6.5.1.4 KAREL TARABA: DVA PARLAMENTY?

Vůbec poslední číslo časopisu Dnešek vyšlo ve čtvrtek 19. února 1948, den před podáním demise ministrů tří nekomunistických stran. Tedy přímo únorovou demisi a vývoj po ní, již nemohl Dnešek reflektovat, protože další číslo mělo vyjít až 26. února. To už však měli v rukou moc komunisté, kteří další vydání numožnili. Ve svém posledním čísle nabízí Dnešek opět úvodník Karla Taraby s názvem „Dva parlamenty?“, v němž autor upozorňuje na značný vliv komunistů v Revolučním odborovém hnutí a Ústřední radě odborů. Taraba poukazuje konkrétně na sjezd závodních rad, který měl původně řešit nepřijetí návrhu na výplatu přídatků veřejným zaměstnancům, což autor pokládal pouze za pokus o zvýšení napětí v Národní frontě. Demisi ministrů vlády se z něj však stal vyloženě politický nástroj

⁴⁴³ TARABA, Karel. Ústavu! In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 44. s. 685.

⁴⁴⁴ Tamtéž. s. 685.

⁴⁴⁵ Tamtéž. s. 687.

komunistů, na podporu svých požadavků při řešení vládní krize. To však Taraba nemohl tušit. Odmítá princip, s jakým byl sjezd organizován – tedy vynutit si něčeho na parlamentu. Ohrazuje se také proti označení „skutečný parlament pracujících“, kterých užil komunistický tisk. Uvádí, že sjezd nemůže být z principu parlamentem, protože do parlamentu se volí způsobem, kterým je zaručeno zastoupení všech občanů, což v odborovém hnutí není možné.

„Jde jen o demonstraci. Je uspořádána tak, aby lidé bázlivi měli dojem, že komunistická strana chce hned anebo později vytlačit parlament na vedlejší kolej a vládnout fakticky bez parlamentu. (...) Jde o pokus zvětšit napětí v Národní frontě.“⁴⁴⁶

Píše, že se pravděpodobně nebude sjezd zabývat požadovanými výplatami, ale že bude použit spíše k prosazení zákona o národním pojištění, k prosazení Ďurišovy osnovy k druhé zemědělské reformě a dalším jiným požadavkům. *„Jde o pokus vyvolat tlak na parlament, na tyto osnovy projednal spěšně, věříme, že parlament odolá a že se bude těmto významným věcem věnovat s takovou péčí, jaké je třeba. (...) Aby nebylo omylu: je nám třeba národního pojištění, je nám třeba druhé pozemkové reformy. Nikdo však nemá práva nutit zvolené zástupce lidu k tomu, aby jednali jinak, než jim velí jejich nejlepší vědomí a svědomí.“⁴⁴⁷*

⁴⁴⁶ TARABA, Karel. Dva parlamenty? In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 46. s. 717.

⁴⁴⁷ Tamtéž. s. 717.

6.5.2 SPOLEČNOST

6.5.2.1 JAN MAŠEK: PROČ JE INTELIGENCE BEZ ZÁJMU?

Úvodník Jana Maška k 41. číslu časopisu Dnešek, je koncipován jako jakási obhajoba inteligence, před obviněním hlavního tajemníka Ústředního svazu československého průmyslu Jaroslava Fukátka, který otázkou po důvodu nezájmu inteligence položil ve svém dopise Svobodným novinám.

J. Fukátka nejvíce rozčilovalo, že „inteligence“ nevstupuje do stran, že namísto „čestné a poctivé práce budovatelské dává přednost osobní neangažovanosti a občanské nestatečnosti“. Na to Mašek reaguje: *„Ani stopy po povýšenosti není v intelektuálech naší republiky v této době. Spíše pravý opak, vědomí poraženosti, kdy vás politikové chránění tiskovými zákony štvou z práce do práce, když nechají padat únavou a bez pomoci inteligentní ženy, které jsou příliš hrdé, aby snesly napsat o tom jedinou větu, když lidé s akademickými tituly jsou posíláni do dolů třeba i jen v ústních rozhlasových a písemných projevech určitých vůdců...“*⁴⁴⁸

Hájí současně nezájem inteligence o organizované formy projevů s tím, že jí příliš připomínají projevy odsuzující atentát na Heydricha. Vysvětluje, že dokonce ani hmotný nedostatek nevede inteligenci k podobnému „stranění se“, protože chápe, že lidský život zkrátka nelze redukovat jen na otázku finančního zisku. *„Inteligence pravidelně nemá ostré lokty a před politikáři často ustupuje se shovívavostí moudrého muže, který má dost rozhledu i pevné víry, aby pozoroval. Inteligence těžce snáší nedostatek mravních hodnot v dnešním zápase o hospodářské kořisti: jiní snad upozorní na příčiny další.“*⁴⁴⁹

6.5.2.2 FRANTIŠEK KAFKA: NÁRODNÍ POVAHA A DNEŠNÍ SITUACE

František Kafka se v úvodníku k 45. číslu z 12. února 1948 zase zamýšlí nad národní povahou a její poválečnou proměnou. Dokazuje vývoj národní povahy skrze různé historické události, důležité však je to, co pokládá za ústřední příčiny demoralizujících zjevů v politice třetí republiky. Vyjmenovává ztrátu jednotící myšlenky národního odporu proti okupantům, a její nenahrazení žádnou další jednotící myšlenkou; vidinu stranického prospěchu namísto vidiny úspěchu celonárodního; nekladení cíle štěstí celonárodního, ale naopak štěstí pouze několika jedinců na úkor jiných či bezohledný boj o moc. Kafka poukazuje, že stranictví

⁴⁴⁸ MAŠEK, Jan. Proč je inteligence bez zájmu? In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 41. s. 637.

⁴⁴⁹ Tamtéž. s. 639.

ovládlo také výklad odbojové činnosti, kde se fakta rychle měnila v legendy upravené pro stranické potřeby. S tím souvisí také stranická ochrana některých velkých kolaborantů.⁴⁵⁰

Ale spatřuje také pozitivní věci. Například vyzdvihuje skutečnost, že stát rychle odstranil revoluční gardy jasným rozhodnutím celé vlády. Také chválí skutečnost, že žádná z poválečných stran nevyužila situace a nepřevzala plně moc. U jednotlivých stran chválí to, že si uvědomily svou poválečnou roli v Národní frontě. „*Politický vývoj přinesl mnoho záporu pro rozvoj mravnosti v národní povaze. Realista si je musí uvědomit, aby jim dovedl čelit proti nim, však staví klady národní povahy, jež si z úskalí politiky nalézají cestu.*“⁴⁵¹

⁴⁵⁰ KAFKA, František. Národní povaha a dnešní situace. In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 45. s. 702.

⁴⁵¹ Tamtéž. s. 703.

6.5.3 HOSPODÁŘSTVÍ

6.5.3.1 RE: HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA V NOVÉ ÚSTAVĚ

Autor píšící pod pseudonymem Re, svým textem reflektuje snahy parlamentu o schválení nové ústavy. Ta byla nakonec schválena až po únorovém převratu 9. května 1948. Jednalo se již o ústavu ryze v gesci komunistické strany, což je zřejmé už ze samotného prohlášení. „*Jsmo odhodláni bránit všemi svými silami vymoženosti naší národní a demokratické revoluce proti veškerým snahám domácí i zahraniční reakce, jak jsme znovu před celým světem osvědčili svým vystoupením na obranu lidově demokratických řádů v únoru 1948.*“⁴⁵²

Boj o ústavu však probíhal již v předúnorových letech – prakticky od podzimu 1946. Autor podepsaný pseudonymem Re, reflektoval svým textem konkrétně spory ohledně zakotvení hospodářské politiky v nové ústavě. „*Jestliže dva hlavní úkoly této kapitoly byly zakotvení znárodnovacích dekretů a poskytnutí ochrany drobnému a střednímu soukromému podnikání, projevílo se to v politických jednáních tak, že na jedné straně byla neochota jít dále než dekrety nebo k tomu připravovat půdu a na druhé straně byla neochota poskytnout ústavní ochranu také střednímu soukromému podnikání.*“⁴⁵³ Spor tedy stál na tom, zda zvýšit důraz na stát a jeho hospodářský plán – tedy na státní monopol, nebo zda se raději přiklonit k respektování všech forem hospodářské činnosti a tím zajistit větší hospodářské svobody.

Autor však zmiňuje také další sporné otázky – například rozsah podpory družstevnictví státem, rozsah kolektivizace zemědělství proti garancím zachování drobného a středního podnikání či kapitola o hospodářském plánu, ve které měli demokraté zejména problém s formulací o nutnosti osob právnických i fyzických k přizpůsobení své hospodářské činnosti jednotnému hospodářskému plánu.⁴⁵⁴ „*Plán může být rámcový a může ponechat občanům poměrně značnou volnost, ale může být také plán dotýkající se hluboce spotřebních zvyklostí i veškeré výroby. A tuto otázku plánu bude nutno řešit vždy znova...*“⁴⁵⁵

⁴⁵² Ústavní zákon 150/1948 Sb.: Ústava Československé republiky. *Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna* [online]. Praha, 9. květen 1948 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

⁴⁵³ RE. Hospodářská politika v nové ústavě. In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 43. s. 669.

⁴⁵⁴ Tamtéž. s. 670.

⁴⁵⁵ Tamtéž. s. 670.

6.6 SHRNU TÍ ROKU 1948

V roce 1947 bylo publikováno pouze 7 čísel časopisu Dnešek. To bylo způsobeno komunistickým převratem 25. února 1948, kterým bylo také přerušeno vydávání nekomunistických periodik. Došlo k převzetí Svobodných novin akčním výborem, kdy byl Peroutka odvolán z postu šéfredaktora. Znamenalo to i konec pro časopis Dnešek, jehož další číslo, které mělo vyjít 26. února 1948, již nevyšlo. Na vysvětlenou je nutno ještě doplnit, že v roce 1948 nebyl zařazen do kategorií „Kultura“ a „Justice“ žádný úvodník.

6.6.1 POLITIKA

Do politické kategorie byly nakonec zařazeny 4 úvodníky. Ty se od sebe v zásadě tematicky lišily, i když určité společné rysy můžeme opět vysledovat. Úvodníkem Karla Taraby s názvem „Ústavu!“ byly reflektovány snahy o vytvoření a schválení ústavy obnovené republiky. Podobné snahy reflektoval také úvodník Františka Kafky, který se však primárně zaměřoval na problematiku kandidatury nezávislých osobností v systému Národní fronty. František Humler se svým úvodníkem pokoušel vysvětlit, co škodí socialismu. Přichází s myšlenkou, že tak nemusí činit pouze ti, kteří jsou nazýváni „reakcí“, ale stejně tak mohou socialismu škodit socialisté, kteří zneužijí nabytou moc na úkor ostatních.

6.6.2 SPOLEČNOST

Ve společenské kategorii roku 1948 byly zařazeny celkem dva úvodníky – Jana Maška a Františka Kafky. První z nich nese název „Proč je inteligence bez zájmu?“ a Mašek v ní brání inteligenci před kritikou ze strany hlavního tajemníka Ústředního svazu československého průmyslu Jaroslava Fukátka. Rozporuje při tom myšlenku, že by inteligence byla bez zájmu o politické a společenské dění v republice a předkládá řadu případů, kdy inteligence svým zájmem republice pomohla. Druhý úvodník pak má název „Národní povaha a dnešní situace“ a Kafka v něm popisuje poválečnou změnu národní povahy v kontextu jejího historického vývoje.

6.6.3 HOSPODÁŘSTVÍ

Do hospodářské kategorie byl zařazen v roce 1948 pouze jeden úvodník. Ten má název „Hospodářská politika v nové ústavě“ a zaměřuje se na přiblížení jednání o zakotvení hospodářské politiky v nové ústavě, která však stejně nebyla do února 1948 schválena.

7 ZÁVĚR

V úvodu byl stanoven jako hlavní cíl práce, vysledovat jak autoři úvodníků časopisu Dnešek reflektovali období třetí Československé republiky. Tohoto cíle bude dosaženo naplněním dvou dílčích cílů. Prvním mělo být zjištěno, jakým tématům se autoři úvodníků časopisu Dnešek v konkrétních letech 1946, 1947 a 1948 nejvíce věnovali. K tomu mělo napovědět také zastoupení úvodníků v jednotlivých tematických kategoriích. Druhým pak bylo dáno za cíl vysledovat případnou reflexi konkrétních událostí spojených s obdobím třetí Československé republiky. U obou těchto cílů mělo být současně sledováno, jak autoři reflektované reálie sami hodnotili. Výsledkem práce má být ucelený pohled na to, která témata pokládali autoři v jednotlivých letech za podstatná a jak skrze ně reflektovali období třetí Československé republiky.

V praktické části bylo zanalyzováno celkově 95 úvodníků. Z nich bylo 6 vyloučeno, protože svým obsahem neodpovídaly stanoveným cílům práce. Výsledkem je zjištění, že za celé sledované období třetí republiky, bylo nejvíce úvodníků zaměřeno na politická témata – celkem 31 úvodníků. Dále byla významně sledována témata společenská – 21 úvodníků, hospodářská – 17 úvodníků, a témata spojená s justicí – 14 úvodníků. Nejméně zastoupenou tematickou kategorií byla po celé období třetí republiky, kulturní kategorie – do ní bylo zařazeno v letech 1946-48 pouze 6 úvodníků. Pro přehlednost je zastoupení v jednotlivých kategoriích znázorněno v následující tabulce:

TEMATICKÁ KATEGORIE	1946	1947	1948	Celé období
Politika	9	18	4	31
Společnost	12	7	2	21
Kultura	3	3	0	6
Hospodářství	4	12	1	17
Justice	8	6	0	14
Vyloučené úvodníky	3	3	0	6
Celkový poč. úvodníků	39	49	7	95

I. dílčí cíl: Kterým tématům byla věnována největší pozornost?

V práci je po očištění vzorku zařazeno celkem 89 úvodníků, které svým obsahem tematicky navazovaly na období třetí Československé republiky. Bylo snahou najít mezi nimi společná témata, kterým se autoři úvodníků časopisu Dnešek v jednotlivých letech a tematických kategoriích nejvíce věnovali a tak zjistit, jak tito autoři – skrze tato témata – reflektovali období třetí Československé republiky.

ROK 1946

V roce 1946 bylo publikováno celkem 39 úvodníků. Z tohoto vzorku byly vyloučeny celkem 3 úvodníky Františka Kafky z I. ročníku časopisu: „Jak jsem viděl Francii“ ze 6. čísla, „Jak jsem viděl Polsko“ z 33. čísla a „Politická vzpomínka“ z dvojčísla 39-40. Důvodem pro jejich vyloučení byla skutečnost, že se tyto úvodníky zabývaly reflexí témat, která se neshodovala s tématem a cíly práce.

V politické kategorii se staly největším tématem květnové parlamentní volby. Těm se věnovalo – ať už přímo či okrajově charakteristikou jednotlivých stran – 6 z celkového počtu 9 úvodníků. První tři úvodníky – „Veliké maličkosti“ Edvarda Valenty, „Hlavní úkol naší politiky“ Ferdinanda Peroutky a „Proměny“ Jiřího Zhora – se zabývají charakteristikou povolených stran. Přímé výsledky voleb pak bilancovaly dva úvodníky „Co se stalo“ Ferdinanda Peroutky a „Povolební meditace“ Josefa Hudce. Oba se v nich shodovali na tom, že výsledek voleb nebyl dílem podvodu a že politiku v poválečné republice již nelze dělat bez spolupráce s komunisty. V těchto úvodnících se navíc, jako v jedněch z prvních, objevuje také zmínka o nové, poválečné demokratické tváři komunistické strany, která je hodnocena autory Dnešku pozitivně. Ve zmíněných předvolebních úvodnících však Ferdinand Peroutka a Edvard Valenta přistupovali ke komunistům stále ještě s ostražitostí a v rozpacích, která jejich tvář – jestli ta předválečná, nebo poválečná – je ta skutečná. Nakonec se k volbám vrací s odstupem také František Kafka svým úvodníkem „Politická mapa Evropy“.

Ve společenské kategorii se staly nejsledovanějším tématem česko-slovenské vztahy. Ty byly reflektovány 4 z celkového počtu 12 úvodníků. Jednalo se o texty – „Smířlivě o Slovensku“ Bedřicha Müllera, „Slováci hovoří s Čechem“ Karla Taraby, „Hledání pravdy o Slovensku“ autora pod zkratkou MI a „Česko-Slovenská pozorování“ autora pod pseudonymem Moravus. Autoři se v nich prakticky shodovali na tom, že Slováci svým osamostatněním dokázali, že je Češi po dobu první republiky podceňovali, a že si dovedou vládnout sami. Všichni tito autoři tedy vystupovali pro rekonstrukci česko-slovenských vztahů v obnovené republice na principu dvou rovnocenných národů, žijících v jednom státě.

Dva úvodníky pak byly spojeny také s Peroutkovými anketami, které si do Dnešku přenesl z prvorepublikové Přítomnosti. Jednalo se o úvodníky „Co je fašismus?“ a „Co je reakce?“, kterými reagoval na dobový trend inflačního užívání těchto slov a varoval před jeho důsledky.

Všechny tři kulturní úvodníky Ferdinanda Perouty z roku 1946 pak reflektovaly provázaný sled událostí. Prvním byl sjezd československých spisovatelů, kterým měly být dány základy poválečné spisovatelské tvorby a na kterém paradoxně došlo k rozkolu. V následujícím úvodníku pak byl právě tento rozkol v jednotné kulturní organizaci – tedy její rozdělení na komunistickou Kulturní obec a nekomunistický Kulturní svaz – reflektován. Posledním úvodníkem pak Peroutka sledoval snahy o opětovné spojení obou organizací do jednotné organizace „Kulturní jednoty“, ke kterému fakticky do února 1948 nedošlo.

V hospodářské kategorii bylo možné najít společné téma u 2 ze 4 úvodníků od autorů Bohumila Janouška a Františka Kafky. Tím se stalo hodnocení poválečné hospodářské situace v Československu se zaměřením na sníženou pracovní morálku. Poukazováno bylo také na nedostatky dvouletky. Zejména Janoušek naznačoval, že problémy jsou způsobeny také odsunem sudetských Němců, tedy ztrátou kvalifikované pracovní síly.

Kategorie justice byla zastoupena 8 úvodníky. Celkem 5 z nich – „Národní soud“ Rudolfa Bechyněho, „Kolem rozsudku nad tzv. protektorátní vládou“ Vlastimila Loudy, „Stavme nové barikády!“ Alberta Pražáka a „A právníci mlčí... (I. a II.)“ autora Justus – se věnovalo přímo soudu s protektorátní vládou. Zatímco Justus se snažil vysvětlit rozsudky soudu, Rudolf Bechyně, Vlastimil Louda, ale i Albert Pražák spíše kritizovali mediální – tiskové a rozhlasové – pokrytí procesu. Zejména činnost komunistického tisku.

ROK 1947

Z hlediska počtu úvodníků byl nejrozsáhlejším rok 1947, který byl jako jediný plnohodnotným rokem. Obsahoval celkem 49 úvodníků. Z tohoto vzorku byly 3 úvodníky vyloučeny pro jejich nesouvislost s tématem práce. Jednalo se o úvodník z 30. čísla II. ročníku „Obrazy z dnešního Ruska“, věnující se pouze reflexi Sovětského svazu. Dále úvodník 43. čísla I. ročníku s názvem „Jak jsem viděl Anglii“, který se věnoval opět pouze reflexi poválečné Anglie, bez vazby na třetí Československou republiku. Nakonec byl vyloučen také úvodník ze 42. čísla I. ročníku „Kapitoly z odboje“, který mapoval válečnou činnost odboje, bez jejího přesahu do poválečných poměrů.

V roce 1947 obecně nacházíme v každé kategorii více společných témat. Z celkového počtu 18 úvodníků v politické kategorii bylo možné najít společné téma u 4 z nich. Tím je „fungování parlamentu“, které reflektovaly oba úvodníky Bedřicha Golombka „Dvanáct

hodin o retribuci“ a „Sněmovna odchází na prázdniny“, „O dobrý parlament“ Františka Kafky a „Naše politické strany a demokracie“ Antonína Klatovského. Všichni autoři v textech v zásadě upozorňovali na jeho nízkou roli v systému Národní fronty a nutnost toto změnit. Další větší skupinu úvodníků tvoří 8 textů kritizujících či varujících před činností komunistů. Zde můžeme řadit úvodníky „Co jim vytýkáme“ Františka Loubala, „Nepříjemné otázky“ Karla Taraby, „Obnova komunistické internacionály“ Harolda Laskiho a „Odbory a demokracie“ Bohuslava Tvrdoně. Dva úvodníky z této skupiny pak spojuje ještě téma schvalování milionářské dávky. Jde o úvodníky „Jak dále?“ Jana Kolára (Cato) a „Sociální demokrat píše své straně“ Františka Humlera. Zde jsou komunisté podrobováni kritice ne pro prosazení milionářské dávky, ale pro to, jakým způsobem to provedli – mediálním lynčem dvanácti ministrů, kteří se napoprvé proti milionářské dávce postavili. Dva úvodníky – „Slovensko v přerodu“ Františka Kafky a „Tragédia jednej strany“ Jána Žáka – nakonec upozorňovaly také na jednání komunistů v kontextu kampaně proti Demokratické straně.

Ze společenských úvodníků vytvořily největší skupinu ty, které bránily svobodu slova a nutnost zachování možnosti kritiky. Z celkového počtu 7 úvodníků se tímto tématem zabývaly 3 – „Nekajícny článok“ a „Proč?“ Ferdinanda Peroutky, ve kterých bránil právo na kritiku negativních jevů ve společnosti, skrze kterou může jediné dojít k nápravě. To ostatně demonstroval na příkladu textů Michala Mareše, díky kterým se začal řešit incident z České Kamenice. Třetím pak byl text Adama Hraběte „Pro svobodu tisku v USA“, kterým polemizoval nad tématem tiskové svobody s komunistickým časopisem Tvorba. Dva úvodníky – „Chvála roku 1946“ Ferdinanda Peroutky a „Svoboda a kázeň“ Františka Kafky – pak rekapitulovaly rok socialistického vývoje poválečného Československa a to v zásadě pozitivně s určitou nejistotou z hlediska nevyzpytatelného chování komunistů.

Nejméně zastoupená byla kulturní kategorie – do té byly zařazeny opět pouze tři úvodníky, které však třetí Československou republiku významně nepřiblížily. Dva z nich – „Novinář“ autora KFK a „Dva“ Františka Kafky – pak spojovala osoba T. G. Masaryka. Zatímco první text hodnotil Masarykovu novinářskou činnost a poukazoval na platnost jím dodržovaných zásad také v poválečné žurnalistice, druhý text Františka Kafky Masaryka srovnával s osobou Edvarda Beneše a přibližoval jejich společné dílo, zásady a myšlení.

Z hospodářských témat tvořily nejširší skupinu úvodníky reflektující problémy plánovaného hospodářství a obchodu. Z celkového počtu 12 úvodníků jich bylo 5 – „Běda, byty!“ a „Běda, uhlí!“ Bohumila Bílka, „Plánování a krise“ a „Hledači stezek“ Jana Kolára (Cato) a „Okolo cenového problému“ Karla Doležala. Zatímco Bílkovy texty reflektovaly nedostatky kvalitních bytů a nízkou těžbu uhlí, způsobenou nedostatkem horníků a nízkou

produktivitou jejich práce, Jan Kolár poukazoval na míru obchodní závislosti na západních státech a s tím spojené ohrožení možnou finanční krizí. Karel Doležal pak svým textem reflektoval problémy s tvorbou cen v plánovaném hospodářském systému. Další důležitou skupinu tvoří 3 úvodníky zabývající se možnými důsledky přijetí Marshallova plánu. Řadíme zde „Marshallův plán a co potom?“ Vladimíra Henzla, „Stíny americké finanční pomoci“ Jaroslava Nového a „A přece tedy most“ Edvarda Cenka. Vladimír Henzl se zamýšlí, jak vyřešit hospodářský problém Československa, které bylo neúčastí na Marshallově plánu definitivně zařazeno do východního bloku, a přesto bylo silně ekonomicky navázáno na Západ. Text Jaroslava Nového zase hledá odůvodnění, proč je dobře, že Československo odstoupilo od účasti na Marshallově plánu. Edvard Cenek se pak nakonec tématu věnuje spíše okrajově. Snaží se popřít hlavní myšlenku Henzlova textu o rozdělené Evropě a definitivním zařazením Československa do východního bloku. Argumentuje při tom čísly vzájemně se zvyšující obchodní výměny se západními státy – což chápe jako doklad toho, že Československo není od Západu zcela odříznuto. Dvěma úvodníky Jana Bílého a Jana Koláře byla též pokrývána problematika veřejných zaměstnanců, zejména z hlediska náročnosti jejich práce, v poměru k jejich nízkému platovému ohodnocení.

V kategorii justice přetrvalo i v roce 1947 téma soudů s kolaboranty. Toto téma bylo navíc obohaceno o téma nutnosti očisty společnosti. Z celkového počtu 6 úvodníků se soudům s kolaboranty věnovaly celkem 3 úvodníky – „Soudce, agitátor a anonym“ Edvarda Valenty, „Po skončení retribuče“ Vlastimila Loudy a „Zvěst z Pankráce“ Michala Mareše však svůj úvodník koncipoval spíše jako důkaz snahy komunistů ovlivňovat poválečnou justici. Nutnosti očisty společnosti se týkaly 2 úvodníky – „Odtemněné kouty“ Jaroslava Blažka a „Soudit partyzány?“ Edvarda Valenty. Ti ve shodě uváděli, že je třeba co nejdříve vyřešit poslední soudy s lidmi obviněnými z válečných či poválečných zločinů, aby se československá společnost mohla dále zdravě rozvíjet a neuchovávala staré křivdy.

ROK 1948

Obecně nejméně zastoupeným rokem byl rok 1948, ve kterém bylo vydávání časopisu přerušeno po sedmi publikovaných číslech komunistickým únorovým převratem z 25. února 1948. Následující číslo Dnešku, které mělo vyjít o den později, již tedy nevyšlo.

Nejvíce zastoupená byla opět politická kategorie, do které byly zařazeny 4 úvodníky. Ty se však již vůbec tematicky neshodovaly. Jednalo se o dva úvodníky Karla Taraby – úvodníkem s názvem „Ústavu!“ reflektoval stálé snahy o vytvoření a schválení nové ústavy, k čemuž stejně již do února 1948 nedošlo. Druhým úvodníkem s názvem „Dva parlamenty?“

pak reflektoval sílí moc odborů, které začaly působit již ryze jako politický nástroj komunistů. Dalším byl text „Kdo bude kandidovat?“ Františka Kafky, který přemýšlel nad možností kandidatury nezávislých osobností v systému Národní fronty. A posledním úvodníkem byl text „Co škodí socialismu?“ Františka Humlera, kterým se pokoušel vysvětlit, že socialismu nemusí škodit pouze komunisty proklamovaná „reakce“, ale také socialisté, zneužívající nově nabytou moc. V tomto mu dal ostatně za pravdu také komunistický převrat.

Společenská témata byla reflektována 2 úvodníky. Jan Mašek svým textem „Proč je inteligence bez zájmu?“ hájil vrstvu inteligence před kritikou hlavního tajemníka Ústředního svazu československého průmyslu Jaroslava Fukátka, který jí vyčítal, že se ve společnosti ani v politice výrazně neangažuje. František Kafka se pak ve svém úvodníku „Národní povaha a dnešní situace“ zabýval historickým vývojem národní povahy a její poválečnou podobu.

Jeden text pak reflektoval také téma na pomezí hospodářství a politiky. Jeho autor, podepsaný pseudonymem Re jím hodnotil zakotvení hospodářské politiky do chystané ústavy, kterou – jak již bylo několikrát dříve zmíněno – se stejně nepodařilo do únorového převratu parlamentu vytvořit a schválit. Témata kultury a justice již nebyla v roce 1948 zastoupena žádným úvodníkem. Tyto kategorie jsou proto v kapitole „ROK 1948“ již vynechány.

II. dílčí cíl: Jak byly reflektovány sledované reálie?

Co se týče druhého dílčího cíle, je možné konstatovat, že autoři úvodníků časopisu Dnešek skutečně drželi prst na tepu doby a prakticky veškeré reálie, jejichž případnou reflexi si práce dávala za cíl vysledovat, časopis skutečně sledoval. Jedinou výjimku tvoří zneužívání bezpečnostních složek komunisty – tuto skutečnost časopis Dnešek nereflektoval žádným úvodníkem. Přitom zde byl celkem jasný předpoklad, že v úvodnicích tato reálie reflektována bude, protože právě zneužívání bezpečnostních složek a dosazování komunistů do velitelských pozic v SNB, vedlo k únorové vládní krizi, demisi a komunistickému převratu. Namísto toho reflektovali autoři významně česko-slovenské vztahy a povolební komunistickou kampaň proti Demokratické straně, a to celkem 7 úvodníky – 4 v roce 1946 a 3 v roce 1947. V roce 1947 se navíc ve 2 textech jednalo o reakci na obvinění a nucené odstoupení Jána Ursínyho. Kritice byl podrobován přitom nejen Ursíny, který se dopustil zaměstnáním Obucha politické chyby, ale také komunisté, u kterých bylo zřejmé, že jejich jednání je motivováno zejména snahou oslabit Demokratickou stranu.

Procesy s kolaboranty a protektorátní vládou byly v průběhu let 1946/47 reflektovány celkem 9 úvodníky. Z toho celkem 5 úvodníků se týklo přímo soudu s protektorátní vládou. Rudolf Bechyně princip soudu sice hájil, avšak současně kritizoval tlak médií, který ztěžoval

jeho nezávislé rozhodování. V tom se ostatně shodoval s dalším úvodníkem „Kolem soudu s tzv. protektorátní vládou“ Vlastimila Loudy. Dva texty autora pod pseudonymem Justus se pak snažily přiblížit důvod konečného rozhodnutí soudu – tedy poskytnout jakýsi právní podklad tohoto rozhodnutí a tím uklidnit rozvířenou debatu. 3 úvodníky rozsudky zmiňovaly při snaze o reflexi problémů dobové justice. Zde můžeme zařadit úvodník Edvarda Valenty „Soudce, agitátor a anonym“, „Po skončení retribuice“ Vlastimila Loudy či „Dvanáct hodin o retribuci“ Bedřicha Golombka. Všichni tito autoři se prakticky shodovali na tom, že soudy rozhodovaly často pod tlakem tisku a politiků. Louda pak navíc kritizuje také skutečnost, že u soudů byly připuštěny výpovědi nedůvěryhodných svědků – „gestapáků“. Nakonec úvodník „Zvěst z Pankráce“ Michala Mareše se již nevěnuje soudu s protektorátní vládou, ale se dvěma kolaborantkami Holubovou a Velíškovou. Tento proces si však Mareš vybral za příklad k demonstraci toho, jak se komunisté snaží ovlivňovat justici.

Zákaz pravicových stran reflektovaly pouze 2 texty. Úvodník Dominika Tretery z roku 1946 s názvem „Líc a rub“, kterým podroboval kritice konkurenční omezenost poválečné československé demokracie. A úvodník Ferdinanda Peroutky „Co se stalo“, kterým primárně bilancoval výsledky voleb z května 1946 a zákaz pravicových stran reflektoval pouze při snaze vysvětlit vysoký volební zisk komunistů, ke kterému jim dle Peroutky dopomohl právě zákaz nejsilnější prvorepublikové, středo-pravicové Agrární strany.

Odsun byl reflektován celkem 4 úvodníky. Dvěma v roce 1946 a dvěma v roce 1947. V roce 1946 to byly úvodníky „Nerozumíme si“ Josefa Grňa a „Co se píše o pracovní morálce“ Bohumila Janouška. První se přímo zabývá morálním aspektem odsunu, který je vysvětlován, jako odsun těch, kteří se přihlásili k „němectví“ čili k tomu, co dle autora představovalo Německo za války. Janouškův text pak zmiňuje odsun spíše okrajově – v kontextu chybějících kvalifikovaných pracovníků v československé výrobě. Téma zmínil ve dvou úvodnicích – „Nekající článek“ a „Proč?“ – také Ferdinand Peroutka, a to při obhajobě článků Dnešku reflektujících nehumánní zacházení se sudetskými Němci. Zde narážel zejména na několikrát zmiňované texty Michala Mareše.

Volby v roce 1946 byly celkově reflektovány 7 úvodníky. Šesti v roce 1946 a jedním v roce 1947. První tři texty vztahující se k volbám byly publikovány ještě před 26. květnem. Jednalo se o texty „Veliké maličkosti“ Edvarda Valenty, „Hlavní úkol naší politiky“ Ferdinanda Peroutky a „Proměny“ Jiřího Zhora, které se věnovaly analýze jednotlivých povolených politických stran. Samotné volby bilancovaly dva úvodníky, publikované ve dvou povolebních týdnech. První hodnocení voleb přinesl na stránkách Dnešku Ferdinand Peroutka svým úvodníkem „Co se stalo“ z 30. května 1946, ve kterém – stejně jako o týden později

Josef Hudec – přemýšlel, co tento výsledek znamená pro budoucnost Československa. Při tom se oba shodli na nutnosti vládní spolupráce s komunisty, a to i navzdory jejich dosud nevyjasněnému postoji k demokratickému zřízení. V roce 1946 volby zmínil ve svém úvodníku „Politická mapa Evropy“ také František Kafka, který dokazoval na vysoké volební účasti a nízkém procentu odevzdaných bílých volebních lístků spokojenost Čechoslováků s novým politickým systémem Národní fronty. V roce 1947 byly volby ještě zmíněny také v úvodníku „Chvála roku 1946“ Ferdinanda Peroutky. V něm průběh voleb i s odstupem hájí, byť s vědomím jistých volebních triků komunistů, které se však podle Peroutky nijak nelišily od meziválečných volebních triků agrárníků.

Nakonec byla 4 úvodníky reflektována také přístupová jednání k Marshallovu plánu a československá neúčast na něm. Všechny tyto úvodníky byly publikovány v roce 1947. Jednalo se konkrétně o úvodník Bohumila Bílka „Tajná diplomacie v lidovládě“, „Marshallův plán a co potom?“ Vladimíra Henzla, „Stíny americké finanční pomoci“ Jaroslava Nového a „A přece tedy most“ Edvarda Cenka. Bohumil Bílek se svým úvodníkem spíše pozastavuje nad odvoláním účasti na Marshallově plánu a požaduje po vládě alespoň elementární vysvětlení tohoto rozhodnutí. Texty Jaroslava Nového a Vladimíra Henzla pak na Marshallův plán nahlížejí z hlediska hospodářského. Henzl se snaží najít řešení, jak si v rozdělené Evropě zachovat hospodářský kontakt se Západem. Nový pak nahlíží na Marshallův plán z hlediska jeho možných nevýhod. Text Edvarda Cenka – jak už bylo dříve zmíněno – je spíše reakcí na vizi rozdělené Evropy. Cenek se pak snaží dokázat, že i přes neúčast na Marshallově plánu, se Československo nenachází za žádnou „železnou oponou“. Argumentuje při tom zvyšující se vzájemnou obchodní výměnou se Západem

Tematické shrnutí

V roce 1946 tedy v politice dominovalo téma parlamentních voleb. V následujícím roce však již volby významným tématem nebyly a autoři úvodníků se zaměřovali spíše na reflexi fungování parlamentu a jednotlivých politických stran. Naráželi také na činnost komunistů, kterou podrobovali svými texty značné kritice, byť stále poukazovali na nutnost spolupráce s nimi. Rok 1948 pak již opět ovlivnily blížící se volby – ke kterým nakonec v důsledku komunistického převratu nedošlo. Autoři tak kromě sporů o konečnou podobu ústavy také přemýšleli nad možnou kandidaturou nezávislých osobností v systému Národní fronty či nad podobou československého socialismu a tím, co nebo kdo mu ve skutečnosti škodí – zda pouze abstraktní „reakce“, nebo také reální „socialisté“.

Ve společenské kategorii v roce 1946 tvořilo největší skupinu úvodníků téma československých vztahů či reflexe povolební kampaně vůči slovenské Demokratické straně. Toto téma už nehrálo v roce 1947 tak významnou roli, byť bylo oživeno dvěma úvodníky v kontextu demise Jána Ursínyho. V tomto roce se však autoři zaměřili spíše na téma svobody slova a kritiky či případnou reflexi socialistického vývoje Československa. Rok 1948 přinesl pouze dva úvodníky ve společenské kategorii, z nichž jeden se věnoval vývoji národní povahy a její poválečné podobě a druhý obhajobě inteligence před nařčením z apatičnosti.

Kultura byla obecně špatně zastoupenou kategorií. V roce 1946 v ní dominovalo téma rozkolu v jednotné kulturní organizaci a snahy o její opětovné sjednocení. V roce 1947 se již texty zabývaly abstraktnějším tématem – odkazem T. G. Masaryka. Jednak v kontextu hodnot, které vyznával v žurnalistice a které by dle autora měly být aplikovány také v žurnalistice poválečné, ale také vzhledem k odkazu, který zanechal v podobě Edvarda Beneše a jejich společného díla.

V roce 1946 hospodářsky orientované úvodníky upozorňovaly na nízkou pracovní morálku a nutnost investic do výroby i navzdory vědomí, že tyto finance mohou chybět jinde. V roce 1947 již byly reflektovány konkrétní problémy plánovaného hospodářství a nastoupené dvouletky. Zde autoři zmiňovali zejména problémy s výstavbou bytů, těžbou uhlí a s tím spojené problémy ve výrobě a energetice. V roce 1947 se navíc hospodářské úvodníky věnovaly též analýze možných výhod či důsledků účasti na Marshallově plánu. Rok 1948 pak přinesl v hospodářské kategorii jediný úvodník – ten se zabýval jednáním o zakotvení hospodářské politiky do připravované ústavy.

Nakonec mezi úvodníky v kategorii justice dominovalo v roce 1946 téma soudu s protektorátní vládou. V roce 1947 toto téma doznívalo, zmínkou ve dvou úvodnicích – Edvarda Valenty a Vlastimila Loudy. V roce 1947 pak převažovaly úvodníky věnující se obecně soudům s kolaboranty a také úvodníky apelující na co nejrychlejší řešení posledních soudů s lidmi obviněnými z válečných či poválečných zločinů, aby se tak československá společnost mohla dále zdravě rozvíjet a neuchovávala staré křivdy.

Do kategorií Kultura a Justice již nebyl v roce 1948 zařazen žádný úvodník.

8 SEZNAM ZKRATEK

ČSR	Československá republika
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik (Sovětský svaz)
SČN	Svaz českých novinářů
NSN	Národní svaz novinářů
TOMI	Tiskový odbor ministerstva informací
DS	Demokratická strana
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
ČSNS	Česká strana národně socialistická
ČSL	Československá strana lidová
HSLŠ	Hlinkova slovenská ľudová strana
SNB	Sbor národní bezpečnosti
StB	Státní bezpečnosti (politická policie)
ÚV KSČ	Ústřední výbor komunistické strany Československa

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRIMÁRNÍ PRAMENY

- PEROUTKA, Ferdinand. Nesrozumitelný dnešek. In *Svobodné noviny*. 1946. roč. 2. č. 23.
- PEROUTKA, Ferdinand. 1945. In *Svobodné noviny*. 1946. roč. 2. č. 1. s. 1.
- REDAKCE. Přítomnost jména zbavená. In *Dnešek*. 1946, roč. 1, č. 5. s. 80.
- VALENTA, Eduard. Veliké maličkosti. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 2.
- PEROUTKA, Ferdinand. Hlavní úkol naší politiky. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 4.
- ZHOR, Jiří. Proměny. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 5.
- PEROUTKA, Ferdinand. Co se stalo. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 10.
- HUDEC, Josef. Povolební meditace. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 11.
- HUDEC, Josef. Slovo o přátelství. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 16.
- TARABA, Karel. Kdo nám má vládnout? In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 25.
- KAFKA, František. Politická mapa Evropy. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 35.
- TRETERA, Dominik. Líc a rub. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 37.
- PEROUTKA, Ferdinand. Když spáček procitne... In: *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 1.
- MÜLLER, Bedřich. Smířlivě o Slovensku. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 3.
- TARABA, Karel. Slováci hovoří s Čechem. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 13.
- MI. Hledání pravdy o Slovensku. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 17.
- MORAVUS. Česko-slovenská pozorování. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 29.
- PEROUTKA, Ferdinand. Před Havlíčkovým jubileem. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 12.
- BRDEČKA, Jiří. Protest, či anarchie? In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 8.
- PEROUTKA, Ferdinand. Co je fašismus? In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 9.
- PEROUTKA, Ferdinand. Co jest reakce. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 19.
- GRŇA, Josef. Nerozumíme si. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 24.
- HUMLER, E. Mluvil jsem se komunistou. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 32.
- KLATOVSKÝ, Antonín. Svoboda v demokracii, In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 36.
- PEROUTKA, Ferdinand. Po sjezdu spisovatelů. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 15.
- PEROUTKA, Ferdinand. Rozkol v české kultuře? In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 31.
- PEROUTKA, Ferdinand. Rozkol nebo jednota? In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 34.
- JANOUŠEK, Bohumil. Co se píše o pracovní morálce. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 18.
- KAFKA, František. Spojité nádoby. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 21.
- VRAČAREVIČ, Boško. Bilance druhé světové války. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 28.
- TARABA, Karel. Jak stát ztrácel miliardy. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 38.
- GREGOR, Richard. Jak snášeti bezpráví? In: *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 7.

- BECHYNĚ, Rudolf. Národní soudy. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 14.
- LOUDA, Vlastimil. Kolem rozsudku nad t.zv. protektorátní vládou. In *Dnešek*. 1946, roč. 1. č. 20.
- JUSTUS. A právníci mlčí. In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 22.
- JUSTUS. A právníci mlčí... II. In *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 23.
- PRAŽÁK, Albert. Stavme nové barikády! In: *Dnešek*. 1946. roč. 1. č. 27.
- MAREŠ, Michal. Má obhajovací řeč. In *Dnešek*, 1946. roč. 1. č. 26.
- PEROUTKA, Ferdinand. Pomoc! In: *Dnešek*, 1946. roč. 1. č. 30.
- CATO. Napodobíme Ameriku? In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 44.
- KLATOVSKÝ, Antonín. Dopis mladým přátelům. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 45.
- PEROUTKA, Ferdinand. Jako kdyby... In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 3.
- CATO. Po smlouvě s Polskem. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 2.
- GOLOMBEK, Bedřich. Dvanáct hodin o retribuci. In *Dnešek*. 1946. roč. 2.
- GOLOMBEK, Bedřich. Sněmovna odchází na prázdniny. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 15.
- BÍLEK, Bohumil. Tajná diplomacie v lidovládě. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 16.
- CATO. Jak dále? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 24.
- LOUBAL, František. Co jim vytýkáme? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 26.
- HUMLER, František: Sociální demokrat píše své straně. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 27.
- TARABA, Karel. Nepříjemné otázky. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 28.
- KAFKA, František. O dobrý parlament. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 29.
- LASKI, Harold J. Obnova komunistické internacionály? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 31.
- VRABEC, Vlastimil. Třicet let. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 32.
- KAFKA, František. Slovensko v přerodu. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 33.
- ŽÁK, Ján. Tragédia jednej strany. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 34.
- KLATOVSKÝ, Antonín. Naše politické strany a demokracie. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 39.
- TVRDOŇ, Bohuslav. Odbory a demokracie. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 37.
- PEROUTKA, Ferdinand. Chvála roku 1946. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 41.
- KAFKA, František. Svoboda a kázeň. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 51-52.
- PEROUTKA, Ferdinand. Nekajicný článok. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 1.
- PEROUTKA, Ferdinand. Proč? In *Dnešek*. 1946. roč. 2. č. 10.
- HRABĚ, Adam. Pro svobodu tisku v USA. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 13.
- KAFKA, František. Revoluce pátého stavu. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 19.
- MYJAVUS. Čo sa nám na Čechov nepáči? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 25.
- KFK. Novinář. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 50-51.
- CATO. Evropská jednota a my. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 20-21.

- KAFKA, František. Dva. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 9.
- BÍLÝ, Jan. Rozčilování není program. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 46.
- KOLÁŘ, Jan. Vrstva, která přijde naposled. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 5.
- CATO. Hledači stezek. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 4.
- BÍLEK, Bohumil. Běda, byty! In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 6.
- BÍLEK, Bohumil. Běda, uhlí! In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 22.
- CATO. Plánování a krise. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 11.
- HENZL, Vladimír. Marshallův plán a co potom? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 17.
- NOVÝ, Jaroslav. Stíny americké finanční pomoci. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 18.
- CENEK, Edvard. A přece tedy most. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 23.
- BÍ. Rozpočet socializujícího státu. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 35.
- BÍ. Platíme své vládce. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 36.
- DOLEŽAL, Karel. Okolo cenového problému. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 38.
- MAREŠ, Michal. Zvěst z Pankráce. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 47.
- VALENTA, Edvard. Soudce, agitátor a anonym. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 48.
- BLAŽEK, Jaroslav P. Odtemněné kouty. In *Dnešek*. 1947. roč. 1. č. 49.
- LOUDA, Vlastimil. Po skončení retribuční. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 7.
- TRNEČKA, Josef. O právní pořádek. In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 8.
- VALENTA, Edvard. Soudit partyzány? In *Dnešek*. 1947. roč. 2. č. 14.
- HUMLER, František. Co škodí socialismu. In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 40.
- KAFKA, František. Kdo bude kandidovat? In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 42.
- TARABA, Karel. Ústavu! In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 44.
- TARABA, Karel. Dva parlamenty? In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 46.
- MAŠEK, Jan. Proč je inteligence bez zájmu? In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 41.
- KAFKA, František. Národní povaha a dnešní situace. In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 45.
- RE. Hospodářská politika v nové ústavě. In *Dnešek*. 1948. roč. 2. č. 43.

SEKUNDÁRNÍ ZDROJE

- HROCH, Miroslav. Úvod do studia dějepisu. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. ISBN 14-383-85.
- Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci "Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860-2000" v Olomouci ve dnech 24.-25. října 2000. Editor Pavel MAREK. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, 2001.
- VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-941-6.
- DRÁPALA, Milan. *Na ztracené varě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-046-x.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 80-7106-709-1.
- KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948–1960*. Praha: Academia, 2012, 907 s. Historie. ISBN 978-80-200-2074-1.
- TIGRID, Pavel. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. 2.vyd. (1.vyd.v Odeonu). Praha: Odeon, 1990. ISBN 80-207-0149-4.
- BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945-1948*. Praha: Argo, 2015, 520 s. Historické myšlení, svazek 68. ISBN 978-80-257-1399-0.
- SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8.
- NECHVÁTAL, Martin. *15.5. 1921 založení KSČ: ve službách Kominterny*. Praha: Havran, 2002. Dny, které tvořily české dějiny. ISBN 80-86515-13-3.
- RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: česko-slovenské vztahy 1945-1992*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1998. ISBN 80-88880-11-4.
- KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938-1978)*. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-294-5.
- CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2863-9.
- HUDEC, Vladimír a kol. *Z historie naší novinářské organizace (1877-1987)*. Olomouc: Novinář, 1987.
- BEDNAŘÍK, Petr a kol.: *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha 2010.
- Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků: podle podepsaného originálu doplněného a schváleného na 1. zasedání vlády 5. dubna 1945 v Košicích. 3. vyd. (ve Svobodě 1.). Praha: Svoboda, 1974.